

TARTALOM

KISEBBSÉGVÉDELEM

- MANZINGER KRISZTIÁN: KONSTRUKTÍV PÁRBESZÉD VAGY PÁRHUZAMOS
MONOLÓGOK? AZ EURÓPAI PARLAMENT NEMZETISÉGI VONATKOZÁSÚ TEVÉKENYSÉGE
2014–2019 KÖZÖTT 7

- CSERNICKÓ ISTVÁN: UKRAJNA NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁSAI
A KISEBBSÉGEK NYELVÉN FOLYÓ OKTATÁS TERÜLETÉN A KERETEGYEZMÉNY
ÉS A KARTA ALKALMAZÁSÁRÓL KÉSZÜLT JELENTÉSEK TÜKRÉBEN 27

OKTATÁS

- KESZEG ERIKA – TORÓ TIBOR: MAGYARTANÍTÁS A MAGYAR OKTATÁSI RENDSZER
HATÁRAIN KÍVÜL. A FAKULTATÍV MAGYARNYELV-OKTATÁS HELYZETE
ERDÉLYBEN 49

VÁLASZTÁSOK

- RÁKÓCZI KRISZTIÁN: SZLOVÁKIAI ÖNKORMÁNYZATI VÁLASZTÁSOK.
TAROLTAK A FÜGGETLENEK, VÁRAKOZÁSON FELÜLI EREDMÉNYT ÉRTEK EL
A MAGYAR INDULÓK 77

NYELVPOLITIKA

- GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS: VIGYÁZZ! KÉSZ! BESZÉL! A TÖBBSÉGI
ÉS A KISEBBSÉGI NYELVEK VERSENGÉSE AZ USA NYELVPOLITIKÁJÁBAN 95

- RESUME 117

- SZÁMUNK SZERZŐI 121

MANZINGER KRISZTIÁN

KONSTRUKTÍV PÁRBESZÉD
VAGY PÁRHUZAMOS MONOLÓGOK?
AZ EURÓPAI PARLAMENT
NEMZETISÉGI VONATKOZÁSÚ TEVÉKENYSÉGE
2014–2019 KÖZÖTT

A 2009–2014-es európai parlamenti (EP) ciklus egy strasbourggi manifesztó elfogadásával ért véget, amely számot adott a ciklus őshonos kisebbségeket célzó tevékenységéről és irányt kívánt mutatni a 2014–2019-es EP-ciklus képviselői és általában az Európai Unió (EU) számára. Bevezetésként ennek kapcsán érdemes azt röviden hangsúlyozni, hogy a kisebbségi kérdések felvetésének esélyei a nemzetállami értelmezési keretek miatt hagyományosan korlátozottak az EU-ban, viszont a 2014–2019-es ciklus eseményei – így elsősorban a Krím-félsziget orosz annektálása és a donbaszi fejlemények, a katalóniai, flandriai, skóciai és dél-tiroli függetlenségi törekvések, a migrációs válság és a nyugat-európai társadalmakat megrázó támadások – tovább rontottak a nyílt dialógus esélyein.

Mindazonáltal az EP mégis fontos kisebbségi vonatkozású eseményeknek adott helyt az idén lezárult európai törvényhozási ciklusban, amelyeknek vázlatos áttekintésére vállalkozik ezen írás. Azt is érdemes e ponton hangsúlyozni, hogy az elmúlt öt év az EP-n kívüli szférában is jelentős fejleményeket hozott az európai kisebbségek számára uniós szinten, mi azonban azokat itt csak az EP-beli események tárgyalásához szükséges mélységben ismertetjük majd.¹

1 Ennek kapcsán lásd például Manzinger Krisztián: Nemzetiségi többségű régiók és az Európai Unió, avagy a Brexit egyik lehetséges politikai következménye. *Külügyi Szemle*, 2016. 15 (4). 3–15.; Tárnok Balázs: Az Európai Törvényszék ítélete a Székely Nemzeti Tanács európai polgári kezdeményezése ügyében. *Jogesetek Magyarázata (JeMa)*, 2016. 7 (4). 41–47.; Tárnok Balázs: A Törvényszék ítélete a Minority SafePack kontra Bizottság ügyben. *Jogesetek Magyarázata (JeMa)*, 2017. 8 (1-2). 67–74.; Manzinger Krisztián – Vincze Loránt: Minority SafePack – esély az EU-s kisebbségvédelemre? *Pro Minoritate*, 2017. 27 (2). 3–21.; Varga Péter – Tárnok Balázs: Európai polgári kezdeményezések a nemzeti kisebbségek védelmében. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (3). 91–108.

Nemzetiségi képviselők az Európai Parlamentben

Az EP az Európai Bizottság (EB) mellett az EU legismertebb intézménye, amelynek tagjait 1979 óta az EU-s polgárok közvetlenül választják, így a testület demokratikus legitimitása erős. A testületnek a 2014–2019-es ciklusban 751 tagja volt – ez a 2019. májusi EP-választást követően a Brexit miatt 705-re csökken. A közvetlen választás miatt az EP pontosan leképezi az EU lakosságának a választás pillanatában meglévő politikai preferenciáját és annak megfelelő testületként működik a ciklus egész időtartama alatt. A közvetlen választás emellett az egyetlen olyan EU-s intézménnyé teszi az EP-t, amelyben a nemzetiségi igények a közösség lakossága akaratának megfelelően jelenhetnek meg, ami ismét a demokratikus legitimitást növeli.

A tagállamok listás választási rendszert alkalmaznak az EP-választás során, területük pedig többnyire egy választókerületet alkot, habár például Francia-, Ír- vagy Lengyelországban kerületekben történik a választás. A választási rendszer alapvetően arányos képviseletet biztosít – ez a kevés EU-s megkötés egyike a tagállamok irányában – és általában tagállamonként eltérő választási küszöböt alkalmaz. A választási küszöb alkalmazásának kérdése a jelen írás tekintetében abból a szempontból fontos, hogy az eredményezheti a kisebbségi politikai érdekképviselet kiszorulását az EP-ből: Szlovákiában 2014-ben – rekordalacsony részvétel mellett – a Magyar Közösség Pártja (MKP) 6,53%-ot, a Most-Híd pedig 5,83%-ot szerzett, míg Romániában a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 6,29%-ot, miközben mindkét állam 5%-os bejutási küszöböt alkalmaz az EP-választáson is.

Az EP-képviselők számának korlátozottsága és az érintett nemzetiségi² közösségek lélekszámának összefüggésében egyes tagállamokban a kisebbségek választási szövetségben indulnak. Így például Spanyolországban 2014-ben négy kisebbségi választási szövetség

2 Az egyszerűség kedvéért jelen írásban – ettől eltérő megközelítés kifejezett hangsúlyozás hiányában – minden kisebbségi, nemzetiség és regionális közösséget és az őket képviselő politikai erőket azonos jellegűnek tekintjük függetlenül attól, hogy az adott államban milyen jogi státuszt élveznek. Érdemes hangsúlyozni, hogy a mindennapi gyakorlatban ez közel sem ennyire egyszerű, hiszen például a katalánok – akik számban többen vannak, mint a máltaiak, luxemburgiak, ciprusiak, észtek, lettek, szlovének, litvánok, horvátok, írek vagy szlovákok – elutasítják kisebbségként való kategorizálásukat.

jutott EP-mandátumhoz,³ Finnországban pedig az Ålandon létező plurális svéd pártpolitika ellenére az EP-választáson az autonóm szigetekeken élő szavazók az ott más választáson nem induló Svéd Néppártra (SFP) szavaznak.⁴ Vannak országok, amelyek nemzetiségi elvet vagy kedvezményes kvótát érvényesítenek. Belgiumban nemcsak a flamand és valon választókat tömöríti az állami szabályozás külön választókerületbe, hanem a lakosság mintegy 0,7%-át kitevő német közösséget is, jelentősen felülreprezentálva őket.⁵ Habár Olaszországban alkalmaznak egy 4%-os választási küszöböt, a nemzeti szabályok előírják, hogy az 50 000-nél több szavazatot szerző kisebbségi pártoknak jár EP-mandátum – így téve lehetővé a dél-tiroli németiség számára egy EP-képviselői hely megszerzését.⁶

A 2014–2019-es ciklusban ezért ismét jelentős számú nemzetiségi képviselő foglalt helyet az EP-ben: többek között skót, walesi, észt- és lettországi orosz, litvániai lengyel, olaszországi és belgiumi német, katalán, baszk, asztúriai, valenciai, kanári-szigeteki, galíciai és bulgáriai török. A külhoni magyar közösségek is rendelkeztek képvisellel: Szlovákiából mind az MKP, mind a Most-Híd 1-1 (Csáky Pál és Nagy József), Romániából pedig az RMDSZ 2 mandátumot (Sógor Csaba és Winkler Gyula) szerzett. A Fidesz-KDNP listáján ezen felül mandátumot szerzett a kárpátaljai (Ukrajna) és délvidéki (Szerbia) magyarság 1-1 képviselője (Bocskor Andrea és Deli Andor), illetve Tőkés László korábbi Királyhágómelléki református püspök, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) elnöke.

Habár az EU intézményei hagyományosan vonakodóak a nemzetiségi jogok terén – arra hivatkozva, hogy az kizárólagosan tagállami hatáskör és abban nincsen uniós kompetencia – az EP-ben a kisebbségi kérdések – épp a közvetlen választás miatt – hagyományosan jelen vannak. Az EP elsősorban erre hivatott testülete az Őshonos kisebbségek, nemzeti közösségek és nyelvek munkacsoportja (Intergroup for Traditional Minorities, National

3 A katalánok, baszk, galíciai és kanári-szigeteki együttműködéssel létrehozott *Koalíció Európáért* (Coalición por Europa) 5,42%-ot szerzett, ami 3 mandátumot eredményezett. A baloldali függetlenségpárti katalánok a *Baloldal a Döntés Jogáért* (L'Esquerra pel Dret a Decidir) elnevezésű koalícióban, míg a függetlenségpárti baszk, navarrai, galíciai, aragóniai, asztúriai és kanári-szigeteki baloldali erők a *Népek Döntenek* (Los Pueblos Deciden) elnevezésű összefogásban szereztek 4, illetve 2,08%-ot és 2, illetve 1 EP-képviselői helyet. Ugyanígy kapott 1,9%-ot és 1 EP-mandátumot a baloldali, környezetvédő, föderációpárti *Európai Tavasz* (Primavera Europea) pártszövetség.

4 Åland – ahol Finnország lakosságának 0,5%-a és a finnországi svéd nyelvű lakosság alig 10%-a lakik – hosszú ideje sikertelenül törekszik elérni, hogy 1 EP-képviselői mandátum alanyi jogon járjon számukra Finnországon belül.

5 A Belgiumnak járó 21 helyből 1 jut a német választókerületre.

6 A 2014-es választáson 27 448 906 érvényes szavazat érkezett Olaszországban, vagyis az összesen 73 EP-mandátum elnyeréséhez átlagosan 376 000 szavazatot kellett gyűjteni, míg – a közösség ennél kisebb lakosságszáma okán – a Dél-Tiroli Néppárt (SVP) „mindössze” 138 000 szavazatot szerzett, ami ennek a kedvezményes kvótának a hiányában nem lett volna elegendő a mandátum megszerzéséhez.

Communities and Languages), amely az EP 28 frakcióközi munkacsoportjainak egyike. Létrehozása frakciókon átvivő egyezség esetén lehetséges és minden ciklus elején – így 2014-ben is – a munkacsoportok korlátozott száma miatt komoly lobbitevékenység szükséges a létrehozás érdekében.

Az EU-n belüli kisebbségi kérdések a Minority Intergroup mellett elsősorban az EP Petíciós (PETI), Állampolgári jogok, bel- és igazságügyi bizottságában (LIBE), de esetenként akár a Kultúra és oktatás (CULT) vagy a Jogi ügyek (JURI) keretein belül is szóba kerülhetnek. Azonban mivel a kisebbségi kérdések bármilyen élethelyzetben megjelenhetnek, így akár a mezőgazdasággal, a közlekedéssel vagy más kérdéssel foglalkozó bizottságban is figyelni kell arra, hogy a nemzetiségeknek megfelelő szabályozás szülessen.

Frakcióközi kisebbségi munkacsoport

A Minority Intergroup az EP egyik legtöbb tagot tömörítő munkacsoportja, amely a parlament plenáris üléseinek csütörtökén ülésezik Strasbourgban – szinte minden plenáris alkalmával. Ennek következtében a 2014–2019-es ciklusban 35 ülésre került sor, amelyek jóval több mint felén magyar vonatkozású kérdések is szerepeltek. A munkacsoportot három társelnök vezette, akik nemcsak földrajzi, de politikai értelemben is Európa sokszínűségét jelenítették meg: a kolozsvári születésű Gál Kinga (Fidesz, Európai Néppárt – EPP) mellett a finnországi svéd nyelvű Nils Torvalds (SFP, ALDE – Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért) és a spanyolországi katalán Josep-Maria Terricabras (Katalán Köztársasági Baloldal, G/EFA – Zöldek/Európai Szabad Szövetség képviselőcsoport) töltötték be a tisztséget.⁷

A frakcióközi munkacsoport tevékenysége elsősorban kisebbségi vonatkozású kérdések nyílt szavakkal történő bemutatására terjed ki, de gyakran hallgat meg intézményi, sőt akár állami vezetőket is. A teljesség igénye nélkül megemlíthető például, hogy 2015. február 12-én Astrid Thors, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa hivatalának tevékenysége bemutatása mellett hangsúlyosan beszélt arról is, hogy az EU-csatlakozást követően egyes államokban csökkent a jogszabályok végrehajtásának hatékonysága, aminek kapcsán elsősorban az Alapjogi Ügynökség lehetséges szerepét emelte ki. Érdemes megemlíteni, hogy már ekkor –

⁷ 2016 októberéig Jordi Vicent Sebastia Talavera (Compromís, G/EFA – Zöldek/Európai Szabad Szövetség képviselőcsoport) volt a harmadik társelnök, aki akkor – egy választási szövetségi megállapodásnak megfelelően – lemondott az EP-mandátumáról.

két és fél évvel az ukrán oktatási törvény elfogadását megelőzően – szóba kerültek Ukrajna kisebbségi jogokat korlátozó törekvései, ami jelentős részben vezethető vissza arra, hogy a magyar néppárti delegáció tagjaként egy kárpátaljai képviselő hitelesen tudta ezt a kérdéskört megjelíteni.

2016. október 27-én a szerb kormányzat részéről Ana Brnabić akkori közigazgatási és helyi önkormányzatokért felelős minisztert – ma Szerbia miniszterelnöke – és Ćedomir Backović igazságügyi miniszterhelyetttest hallgatták meg a munkacsoportban.⁸ Az eszmecsere kontextusa a szerb csatlakozási tárgyalások során abban az időszakban megnyitott 23. fejezet⁹ és az annak kapcsán kidolgozandó kisebbségi akcióterv volt, amelyek mellett kiemelt hangsúlyt kaptak a nemzeti tanácsokkal¹⁰ kapcsolatos kérdések is. A munkacsoport fontosságát ezen az ülésen nemcsak a szerb kormány megjelent tagjai mutatták, de Marian-Jean Marinescu román EP-képviselő (EPP) Timok-völgyi vlahokkal kapcsolatban feltett kérdése is – a képviselő ugyanis nem csupán nem tagja az intergroupnak, de kifejezetten kettős mércét alkalmaz kisebbségi vonatkozásban.

2016. február 4-én a munkacsoport Navracsics Tibor oktatásért, kultúráért, ifjúságpolitikáért és sportért felelős biztossal folytatott eszmecserét, aki a kisebbségi jogok tekintetében az uniós jog korlátozottságát, míg a kisebbségi nyelvek vonatkozásában az uniós politikák kihasználhatóságát emelte ki. Ugyanaz év május 12-én az Európa Tanács (ET) Regionális és kisebbségi nyelvek kartájával foglalkozó részlegének titkárságvezetőjét, Sixto Molinát hallgatta meg a munkacsoport, aki a Regionális és kisebbségi nyelvek chartája kapcsán őszintén elmondta, hogy a legnagyobb kihívásokat egyrészt a ratifikáció folyamatának megakadása,¹¹ másrészt a vállalt kötelezettségek részes államok általi teljesítésének elmaradása jelenti – hangsúlyozta viszont eszköztelenségüket az előrelépésre ezekben a vonatkozásokban.

8 Az ülésen felkért előadóként részt vett a szerb kormánytagokon kívül Nyilas Mihály, Vajdaság oktatási, szabályozási, közigazgatásért felelős tartományi titkára, ill. Hajnal Jenő, a Vajdasági Magyar Nemzeti Tanács elnöke is.

9 Az uniós joganyag szakpolitikai területekre oszlik, amelyek mindegyike külön tárgyalás tárgyát képezi a csatlakozási folyamat során. A szakpolitikai területek vagy „fejezetek” száma jelenleg 35. A 23-as fejezet az igazságszolgáltatással és az alapvető jogokkal foglalkozik.

10 A 15–35 taggal rendelkező választott nemzeti tanácsok meghatározott kisebbségi vonatkozású kérdések tekintetében – elsősorban az oktatás, kultúra, média és nyelvhasználat terén – önkormányzati feladatokat látnak el az érintett nemzetiség tekintetében. Emellett együttműködnek a kormány – és vajdasági nemzetiségek esetén – Vajdaság intézményeivel. A nemzeti tanácsok helyzete a ciklus utolsó, 2019. március 29-i munkacsoporti ülésén is téma volt.

11 Az 1992-ben megszövegezett dokumentumot a mai napig az Európa Tanács 47 tagállamából 33 írta alá és mindössze 25 ratifikálta. A legutóbbi csatlakozó Bosznia-Hercegovina volt, amely 2005-ben írta alá és 2010-ben ratifikálta a chartát. *Chart of signatures and ratifications of Treaty 148 – European Charter for Regional or Minority Languages*. Letöltés helye: www.coe.int/en/; letöltés ideje: 2019. 01. 03.

A 2018. január 18-i ülésen Magyar Annát, az Európa Tanács (ET) Parlamenti Közgyűlésének és az Európai Unió (EU) Régiók Bizottságának (RB) magyar tagját hallgatták meg, aki az ET Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusának 2017. októberi ülésén elfogadott regionális és kisebbségi nyelvek aktuális európai helyzetéről szóló 410(2017). sz. ajánlást és a 424(2017). sz. határozatot mutatta be. A dokumentumok kapcsán kiemelte, hogy nemcsak egy visszatekintés adása volt a céljuk, hanem iránymutatással is kívántak szolgálni a tagállamoknak a jobbítás érdekében.

Az intergroup magyar ügyekben kifejezetten aktív volt. Így például 2017 őszén levelet intéztek Petro Porosenko ukrán államfőhöz kérve azt, hogy ne hirdesse ki az oktatási törvény kisebbségekre hátrányos rendelkezéseit, illetve üléseiken bemutathatták közösségük helyzetét és saját törekvéseiket például az RMDSZ, az MKP, a Vajdasági Magyarok Szövetsége (VMSZ), a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) képviselői is. A külhoni magyarok helyzete mellett többször szó esett a dél-tiroli németek és ladinok aktuális kihívásairól, Ukrajna és Lettország kisebbségi nyelvű oktatással szembeni tevékenységéről, a litvániai lengyelek problémáiról vagy a sziléziai kisebbség létének lengyel tagadásáról. Szenteltek ülést a franciaországi nyelvi helyzetnek és a 2016. január 1-jén hatályba lépett közigazgatási reform kérdésének, de a Hollandiához tartozó karib-tengeri szigeteken beszélt papiamento nyelv helyzetének is.

Bemutatták az Európa Ifjúsági Fővárosa 2015 kolozsvári tapasztalatait, illetve a Donostia – San Sebastian Európa Kulturális Fővárosa projektet és egyes, részben német lakosságú falvak 2016-ban a lengyelországi Opolé városba történő beolvasztása elleni tiltakozást is. Többször volt a munkacsoport vendége az Európai Nemzetiségek Föderális Uniójának (FUEN) vezetősége, amellyel részben az együttműködés, részben pedig a Kisebbségvédelmi kezdeményezés (Minority SafePack, MSPI) kérdéseiről cseréltek eszmét. Tematikus kérdések is szerepeltek a napirenden, így – ismét csak említés szintjén – meghallgatták a Regionális Televíziók Európai Szövetségének (CIRCOM) képviselőjét, több alkalommal beszéltek a kisebbségi nyelvek és a gazdaság összefüggéséről – amely kérdés az EU-val dolgozó kisebbségi szervezetek részéről kiemelt figyelemnek örvend – valamint folyamatos tájékoztatást kaptak a MSPI aláírásgyűjtéséről.

EP-bizottságok

Az EP – más választott jogalkotó intézményekhez hasonlóan – munkája során különböző parlamenti bizottságokban dolgozik. Ezek a bizottságok különleges ügyeket tárgyalnak, illetve jogszabály-előterjesztéseket készítenek vagy véleményeznek, amelyekről – bizottság-beli elfogadásuk esetén – az EP plenáris ülése dönt. Habár a nemzetiségi politika nem része az EU-s joganyagnak, az EP-képviselők személyes háttere és az általuk képviselt választók igényei miatt van néhány nemzetpolitikai szempontból nagyobb fontosságú bizottság ezek között. A következőkben említésszerűen ezekről a bizottságokról szólunk.

Petíciós Bizottság (PETI)

A PETI-hez az EU-s polgárok közvetlenül fordulhatnak jogsérelemre hivatkozással, annak orvoslását kérve. A bizottság azonban nem jogorvoslati szerv, tevékenysége sokkal inkább közvetítő jellegű: amennyiben a panaszt befogadják – erről a PETI titkársága dönt jogszabályi előírások alapján – akkor lehetőséget adhat petíciónak (panaszosnak) a kérelme előadására, tájékoztatást kérhet a bepanaszolt tagállamtól és felkérheti az EB-ot a jogi helyzet tisztázására. A PETI szerepét – csakúgy mint a többi EP-s bizottságét – a helyén kell kezelni: ügyek megoldására a legritkább esetben alkalmas, politikai nyomás kifejtésére viszont képes, ami akár a probléma megoldását is elősegítheti.

A bizottság előtt több magyar vonatkozású petíció is van, így többek között a Beneš-dekrétumok, a szlovákiai vasúti kétnyelvű feliratok,¹² a szlovák államnyelvtörvény, a romániai ingatlan-restitúció, ill. a kisebbségi nyelvek romániai használata kapcsán. Megemlítendő, hogy például a PETI elutasította 0957/2012. számon regisztrált petíció befogadását, amelyben azt panaszolták marosvásárhelyi civilek,¹³ hogy a városi iskolák román történelmi személyiségekről vannak elnevezve, negligálva a magyar lakosság kulturális örökségét; a Beneš-dekrétumok ügyében érkezett beadványokat pedig összekapcsolta. Az új ügyek között érdemes kiemelni a sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó Kollégium ügyében benyújtott és 52/2015. számmal iktatott kérelmet. A magyar ügyek napirenden tartását elősegítette,

12 Miután a Híd-Most részvételével felálló kormány – amelynek közlekedésért felelős miniszterét ez a párt adja – 2017 februárjában törvénymódosítással engedélyezte a kétnyelvű feliratok kihelyezését, ez a kérdés megoldódott.

13 Civil Elkötelezettségi Mozgalom – CEMO.

hogyan a PETI-nek Csáky Pál MKP-s EP-képviselő személyében a teljes 2014–2019-es ciklusban volt magyar alelnöke. A nemzetiségi vonatkozású petíciók szempontjából az egyik legfontosabb esemény a 2017. május 4-i közmeghallgatás volt, ahol az előterjesztők szóban is kifejtették álláspontjukat.

A PETI-ben többször is meghallgatták Frans Timmermanst, a COM első alelnökét, aki ez alkalommal nemzetiségi problémák felvetésére is kénytelen volt reagálni. 2015. május 5-i tájékoztatója jól mutatta az EB demokráciafelfogását és a kisebbségi kérdésekkel kapcsolatos averzióját: egyrészt a felszólalók rámutattak, hogy az európai polgári kezdeményezések¹⁴ gyakran az alapvető – így például nemzetiségi – jogok tiszteletben tartásának hiányosságaira hívják fel a figyelmet, de az Alapjogi Charta 51. cikkére hivatkozva az EB mindig azzal érvel, hogy ezek tagállami kérdések, illetve nem az uniós jog végrehajtására vonatkoznak; másrészt pedig Timmermans a nyelvi és kulturális egyenlőség kérdését összemosni igyekezett az általános diszkriminációmentességgel és valamennyi kisebbség védelmével. Hasonlóan vélekedett a PETI 2017. április 25-i ülésén való részvételét követően, amikor a PETI elnökéhez intézett levelében kifejtette, hogy az EB-nak nincs általános kompetenciája a kisebbségek vonatkozásában, így különösen elismerésük, önrendelkezéshez és autonómiához való joguk vagy nyelvhasználatuk kapcsán.

A PETI nemzetpolitikai szempontból talán legfontosabb eredménye a 2014–2019-es ciklusban a P8_TA(2018)0032 számú, az EU tagállamaiban a kisebbségekhez tartozó uniós polgárok hátrányos megkülönböztetésével szembeni küzdelemről szóló állásfoglalás 2018. február 7-i elfogadása volt az EP plenáris ülésén.¹⁵ A dokumentum sürgeti egy átfogó EU-s kisebbségvédelmi keret kialakítását, ill. felhívja Antonio Tajani EP-elnököt, hogy a szöveget juttassa el a Tanácshoz, a EB-hoz, ill. a tagállamok kormányaihoz és parlamentjeihez. A dokumentumot Cecilia Wikström svéd EP-képviselő, PETI-elnök terjesztette a plénum elé, de a szövegezés jelentős részben Csáky Pál (EPP, SK) munkája, módosító javaslatokkal pedig más – többek között külhoni magyar – EP-képviselők is hozzájárultak a szöveg jobbá tételéhez. A dokumentum a PETI-ben az elmúlt években zajló kisebbségi fókuszerosítás újabb állomása.

Az állásfoglalás hangsúlyozza, hogy a kisebbségek védelme és a nyelvi, ill. közösséghez tartozásuk miatti diszkriminációjuk tilalma az EU-szerződések és az Alapvető jogok chartájának rendelkezéseiből fakad (8. pont), amelyek megvalósítása érdekében szükséges

¹⁴ Ekkor már elutasították a Minority SafePacket és az SZNT európai polgári kezdeményezését is.

¹⁵ Állásfoglalás az uniós tagállamokban élő kisebbségek védelméről és megkülönböztetésmentességéről (2017/2937(RSP)). Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2019. 01. 03.

az EU-s kisebbségvédelmi jogi keret kialakítása (4.), ill. az őshonos és nyelvi kisebbségek tagállamokon belüli helyzetének folyamatos figyelemmel kísérése, melyben az EU Alapjogi Ügynökségének kell szerepet vállalnia (7.). Felhívja a figyelmet a tagállamokban állandó lakóhellyel rendelkező nem állampolgárok jogi státuszának rendezésére (12.), ill. a nemzetiségek természeti és kulturális erőforrásait a társadalmi kohézió alappilléreinek nevezi, amelyek megőrzése a jövő generációk számára elengedhetetlen (13.).

Felkéri a tagállamokat az Európa Tanács (ET) *Kisebbségvédelmi keretegyezményének* és *Regionális vagy kisebbségi nyelvek chartájának*, ill. az *Emberi jogok európai egyezményének* aláírására, ratifikálására és alkalmazására, ill. a nyelvi és őshonos kisebbségek ezekben az egyezményekben megfogalmazott elveknek megfelelő jogvédelmére (14.). EU-s jogalkotási tekintetben felhív a faji egyenlőségről szóló 2000/43/EK irányelv és a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló 2000/78/EK irányelvek módosítására, valamint felkéri az EB-t az egyenlő bánásmódról szóló irányelv-javaslatról /COM(2008)0426/ szóló tárgyalások újraindítására és azoknak a 2019-ben záródó jogalkotási ciklus vége előtti lezárására (15.).

Az állásfoglalás bátorítja a tagállamokat a kisebbségi nyelvek használatának biztosítására és a Szerződéseknek megfelelően az Unió nyelvi sokszínűségének védelmére (16.), kifejezi meggyőződését, hogy azokban a közösségekben, ahol egyszerre több nyelvet használnak, az állam alkotmányos rendjével összhangban el kell kerülni valamely nyelv korlátozását a másakra való hivatkozással (17.). Felhívja továbbá az EB-t a regionális és kisebbségi nyelvek oktatásának és használatának előmozdítását célzó tevékenységre, amely alkalmas eszköz lehet a nyelvi diszkriminációval szemben (18.).

A PETI természetesen nem csak magyar vonatkozású megkeresésekkel szembesült: befogadott például petíciót a bulgáriai vlach kisebbség elismerése és a bulgáriai kisebbségi nyelvek választási kampányok során való használhatóságával kapcsolatosan is.

Állampolgári jogok, bel- és igazságügyi bizottság (LIBE)

Az EP Állampolgári jogok, bel- és igazságügyi bizottsága (LIBE) – amelynek a ciklusban az egyik alelnöke Gál Kinga EP-képviselő volt – elsősorban alapjogi kérdésekkel foglalkozik; kisebbségi problémák megvitatását a testület, amennyire csak tudja, kerülni próbálja, hiába jelentette ki az alapjogok EU-n belül helyzetéről szóló 2013–2014. évi jelentés előkészítésének során az Alapjogi Ügynökség (FRA) szakértője, hogy felméréseik

szerint az etnikumhoz és a vallási hovatartozáshoz kapcsolódóan történik a legtöbb alapjogi jogsértés az Unióban. Amikor például 2018. október 1-jén a romániai jogállamiság kérdése volt a vitatéma a LIBE-ben, a romániai kisebbségjogi helyzet nem került szóba, habár a jogállamiságnak a vonatkozó jogszabályok gyakorlati alkalmazását feltétel nélkül magában kellene foglalnia. EU-n belüli kisebbségi problémák leginkább az alapjogi jelentések kidolgozása során merültek fel a LIBE-ben.

A 2015-ös alapjogi jelentés ebből a szempontból mérőföldkőnek számít: a jelentés tervezetének kidolgozását Nagy József EP-képviselő végezte, aki tudatosan igyekezett a nemzetiségekre vonatkozó megállapítások számának és tartalmának erősítésére. A módosító javaslatok pontosan kirajzolják az európai politikumot a kérdésben átszövő megosztottságot: voltak, akik gyengének tartották a szöveget, mások túl erősnek, ismét mások a „kisebbség” kategóriáját igyekeztek felhívítani. A 2016 decemberében elfogadott szöveg végül a korábbiaknál lényegesen tartalmasabb lett nemzetiségi vonatkozásban: helyett kapott benne egy kisebbségek jogaival foglalkozó külön fejezet, illetve egyértelműen felhívta a figyelmet a kisebbségi jogok fontosságára és azok közösségi (kollektív) jellegére, szóhasználat pedig túlment az EU intézményeiben – akár az EP-ben – megszokottakon.

A szöveg bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a kisebbségek hozzájárulnak Európa gazdaságához és sokszínűségéhez, a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak tiszteletben tartása pedig az Unió egyik alapelve; sürgette a kisebbségek hatékony védelmének megerősítését; a populizmus és a szélsőségesesség terjedésével szemben a kisebbségekkel való békés egymás mellett élés előmozdítását. Egyértelműen kijelentésre került, hogy a kisebbségi közösségek egyenlőségéhez nélkülözhetetlen sajátos szükségleteik figyelembe vétele, míg a tagállamok számára a nyelvi jogok tiszteletben tartása és a vonatkozó ET-egyezmények aláírása, illetve ratifikálása fogalmazódott meg ajánlásként – egyebek mellett. A szöveg sürgette továbbá, hogy az EB állapítson meg kisebbségvédelmi normákat, *„mivel e csoportok védelme része a koppenhágai kritériumoknak, amelyek a tagjelölt államokra és a tagállamokra egyaránt vonatkoznak,”* a FRA-t pedig felkérte, hogy kísérje figyelemmel a kisebbségekkel szembeni megkülönböztetést. Erős magyar vonatkozása miatt hangsúlyozandó, hogy a jelentés felkérte az EU-t az ET Parlamenti Közgyűlésének (PKG) 1985(2014). számú állásfoglalása (Kalmár-jelentés) végrehajtására is.

A LIBE-ből indult a Nagy József EP-képviselő által kezdeményezett, az EU-ban élő kisebbségekre vonatkozó minimumszabályokról szóló, 2018/2036(INI) számú, 2018.

november 13-án az EP plenárisa által elfogadott jelentés is.¹⁶ A jelentés felhívta a COM-ot, hogy dolgozza ki a kisebbségek védelmére vonatkozó uniós minimumszabályok közös keretét úgy, hogy az tartalmazzon rendszeres jelentéstétellel járó részcélokat, és legalább az alábbiakra terjedjen ki:

- a tagállami bevált gyakorlatokat tükröző iránymutatások készítése a kisebbségi jogok védelmével foglalkozó különböző érdekeltek bevonásával;
- bizottsági ajánlás, figyelembe véve a meglévő nemzeti intézkedéseket, a szubszidiaritást és az arányosságot;
- jogalkotási javaslat az EU-ban a kisebbségek védelmére vonatkozó minimumszabályokról, egyértelmű hivatkozási pontokkal és szankciókkal

A jogállamisági mechanizmus létrehozása a 2014–2019-es ciklus egyik leggyakrabban felmerülő politikai célja volt, ennek kapcsán egyebek mellett a LIBE-ben tartott 2016. márciusi közmeghallgatáson is felmerült a nemzetiségi jogok érvényesítésének és a jogállamisági mechanizmusnak az összekapcsolása annak érdekében, hogy valóban érvényesüljenek az egyes tagállamok által elfogadott jogszabályok. A 2017. szeptember 27-i közmeghallgatás egyik fő témája pedig a kisebbségi civil szervezetek társadalmi szerepe volt, ahol a kisebbségek által létrehozott civil szervezetek kapcsán kiemelésre került, hogy azok sok esetben olyan tevékenységet végeznek, amelyeket a többséghez tartozók vonatkozásában az állam lát el.

Kultúra és oktatás bizottság (CULT)

Tekintettel arra, hogy az EP Kultúra és oktatás bizottsága (CULT) az előző ciklusban (2013) fogadta el a veszélyeztetett nyelvek védelméről szóló Alfonsi-jelentést, már 2014-ben kezdetén egyértelmű volt, hogy egy újabb nagy horderejű dokumentum elfogadása nem várható. Ennek ellenére mégis születtek fontos dokumentumok ebben a bizottságban is, amelynek egyik alelnöke a kárpátaljai magyar Bocskor Andrea volt.

16 Jelentés az EU-ban élő kisebbségekre vonatkozó minimumszabályokról (2018/2036(INI)) Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2019. 01. 03.

2017. március 23-án mutatták be a CULT által készített *Minority Languages and Education: Best Practices and Pitfalls* c. dokumentumot,¹⁷ amely az ET Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának megközelítését alapul véve koncentrált meghatározott területen élő őshonos kisebbségi nyelvekre. A vizsgált nyelvek a baszk (Francia- és Spanyolország), a fríz (Hollandia), a német (Olaszország), a magyar (Románia, Szlovákia és Szlovénia), az ír (Írország),¹⁸ a lengyel (Litvánia), a romani és beás (Magyarország), a szorb (Németország), a svéd (Finnország) és a walesi (Egyesült Királyság) voltak. A jelentés megállapította, hogy

- nincsen egységes európai gyakorlat,
- az államok feladata saját szabályozásuk gyakorlatba ültetése,
- az intézmények támogatása és a nyelvi tervezés a kisebbségi oktatás sarokkövei,
- kihívás a jó minőségű tankönyvek és a szakképzett tanárok biztosítása.

Az EU feladatának a tapasztalatcsere előmozdítását, a kisebbségi nyelveket védő nemzetközi egyezmények ratifikálására való ösztönzést, a tagállamok ösztönzését a kisebbségi nyelvek jogi elismerésére, ill. az oktatás teljes spektrumú biztosítására, a többnyelvűsre vonatkozó kutatások elősegítését, elsősorban a mindkét nyelven beszélő lakosság által lakott határ régiókban az államok közötti együttműködés előmozdítását, illetve egy olyan nemzetközi jutalmazási rendszer kialakítását nevezte, amely ösztönzi a pedagógusok többnyelvű oktatásban való részvételét. Amíg a megfogalmazott feladatok jelentős részével közép-európai szemszögből is messzemenően egyet lehet érteni, a többnyelvű oktatás támogatására vonatkozó elképzelés egyértelműen nem tartozik ide.

Ez már a dokumentum bemutatásakor is világossá vált: Bocskor Andrea, a jelentés kezdeményezője és Sógor Csaba EP-képviselő is szóvá tették azt, hogy az összeállításban több súlyos pontatlanság és téves következtetés kapott helyet, ráadásul annak elkészítésébe az érintett EP-képviselőket egyáltalán nem, a helyszíni tapasztalatokkal rendelkező szakértőket pedig nem megfelelően vonták be. Sógor Csaba és Csáky Pál EP-képviselők írásban is eljuttatták a szerzőkhöz az észrevételeiket, hangsúlyozva többek között, hogy hibás a román és a szlovák jogszabályi keret bemutatása, a romániai magyar nyelvű oktatás célja nem

17 Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2019. 01. 03.

18 Az ír az EU hivatalos nyelve, Írország nemzeti és első hivatalos nyelve, illetve elismert kisebbségi nyelv az Egyesült Királysághoz tartozó Észak-Írországban, viszont az elmúlt évszázadokban jelentős mértékben teret veszített az angollal szemben. Írország lakosságának 40%-a beszélt a nyelvet a 2016-os népszámlálás szerint, legalább heti egy alkalommal pedig mindössze 10%-uk használta szóbeli kommunikációra. *Census of Population 2016 – Profile 10 Education, Skills and the Irish Language*. Letöltés helye: www.cso.ie/en; letöltés ideje: 2019. 04. 10. Az ír revitalizálása érdekében a dublini kormány több évtizedes programba fogott, amelynek tényleges sikeressége ma még nem látható.

a magyarországi elhelyezkedés elősegítése, a román nyelv ismeretének esetenként alacsony szintje pedig a törvényi keret alkalmazásának hiányosságaira vezethető vissza, illetve, hogy semmi különleges nincs abban, hogy a szlovákiai magyar szülők magyar tannyelvű iskolába küldik a szlovákul egyébként kiválóan beszélő gyermekeiket.¹⁹

A jelentés jól mutatja, hogy milyen jelentős koncepcionális eltérések vannak egyes nyugat-európai és a közép-európai kisebbségek között, illetve azt is, hogy a nyugatiak hitelességi szempontból való beágyazottsága még mindig magasabb az európai politikum számára – hasonlóan a továbbra is meglévő EU-n belüli keleti és nyugati megosztottsághoz.²⁰ A szlovákiai és a romániai magyarok vonatkozásában fontos és negatív bizonytalansági tényezőnek nevezte az összeállítás a 20%-os helyi arányhoz kötött nyelvhasználati jogokat, a Szlovéniánál szűkebb kisebbségi jogokat pedig ezen országok Magyarországgal való viszonya terheltségének és a magyar közösség nagyságának függvényének. Ez a koncepció azonban ismét hibás, hiszen az okozatot (a magyar nyelv gyengébb védelme és a terheltebb államközi kapcsolatok) nevezi oknak a tényleges ok (a nagyobb közösség jelentette politikai kihívás helytelen kezelése) helyett.

Természetesen nem ez volt az egyetlen alkalom, amikor nemzetiségi kérdések felmerültek a CULT-ban, ülést szenteltek például a nyelvi sokszínűség kérdésének 2018 júniusában – a Nagy József által kezdeményezett, korábban említett jelentés véleményezése során.

EU-s tanácsadó szervek: a Régiók Bizottsága és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

Az EU jogalkotását segítő két tanácsadó szerv, a Régiók Bizottsága (RB) és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) a tagállamok kormányai által kijelölt tagokból áll: a RB esetén helyi és regionális választott politikusokból, az EGSZB-ben pedig a munkaadói, munkavállalói és egyéb érdekcsoportokból származó személyekből. Ennek megfelelően elsősorban az RB, de szektorális politikákhoz kapcsolódva az EGSZB is képes volt aktivitást kifejteni nemzetiségi témakörökben a 2014–2019-es ciklusban, ráadásul a RB elnöke a ciklus második felében Karl-Heinz Lambertz korábbi belgiumi német közösségi miniszterelnök volt.²¹

19 Nem csak magyar vonatkozásban tartalmazott a szöveg súlyos hibákat: nem említette például, hogy a svéd Finnországban nem kisebbségi, hanem hivatalos nyelv.

20 A jelentést a hollandiai Fríz Fryske Akademy és az ahhoz kapcsolódó Mercator Research Centre készítette.

21 A 70 000 fős német közösség saját parlament választására és kormány létrehozására jogosult, amely a belga alkotmányos rend szerint meghatározott feladat- és hatáskörökben járhat el a közösség területén.

Az RB már ezt megelőzően is kiemelten foglalkozott kisebbségi vonatkozású kérdésekkel, 2017 júniusában például a határmenti többnyelvűségről rendeztek tanácskozást, amely a vonatkozó német tapasztalatokat mutatta be elsősorban a belgiumi német közösség, a Saar-vidék és Szászország tapasztalatai alapján, a fókusz azonban itt nem a kisebbségvédelem, sokkal inkább a gazdasági piacszerzés többnyelvűség előmozdítása révén való elősegítése volt. E téren a legnagyobb horderejű esemény azonban valószínűleg a 2017. november 30-tól december 1-jéig tartó *Erösen kötődve a régiókhoz* (*Deeply Rooted in the Regions*) címmel a nemzetiségek lakta régiók fejlesztését komplexen tárgyaló tanácskozás volt, amelynek megtartása ellen a görög és a román RB-delegációk, illetve Állandó Képviselők²² is tiltakoztak.²³

EP-képviselők nemzetiségi vonatkozású rendezvényei

Az intézményi keretek mellett rengeteg EP-képviselő által megtartott rendezvény, tanácskozás is foglalkozott a nemzetiségi kérdés különböző aspektusaival. A jelen írásnak mindazonáltal nem feladata az egyes külhoni magyar EP-képviselők tevékenységének részletes bemutatása, így a következőkben említészerűen, elsősorban témakörökre koncentrálna emelünk ki az EP-képviselők által rendezvényeken bemutatott kérdéseket és ügyeket. Ennek során említésre kerülnek majd a magyar nemzeti politikai törekvésekhez csak áttételesen kapcsolódó, illetve egyéb nemzetiségi vonatkozású rendezvények is.

Ahogy a bevezetőben már említettük, a 2014-es skóciai és katalóniai függetlenségi népszavazások – függetlenül attól, hogy az egyik legális, a másik illegális volt – a tagállamok területi integritásának kérdését is felhelyezték a nemzetiségi vonatkozású kérdések palettájára. Ez a kérdéskör természetesen többnyire távol tartotta a magyar EP-képviselőket, viszont egy olyan diskurzus megjelenését mutatta, amely felkészületlenül érte az EU-t. Különösen nehezen tudtak az európai intézmények e kihívásra reagálni azért, mert a függetlenségi törekvések – beazonosítva a számukra legkedvezőbb forgatókönyvet – feltétlen elkötelezettségüket hangsúlyozták az EU és az EU-tagság „fenntartása” iránt, illetve önmagukat nem etnikai, hanem a sokkal integratívabb területi törekvésként igyekeztek bemutatni.

22 Az EU tagállamai Brüsszelben Állandó Képviselőket működtetnek, amely az EU intézményeivel működik együtt. Az EU- és NATO-tagállamoknak így három egymástól szervezetiileg elkülönített külképviseletük működik Brüsszelben: egy-egy Állandó Képviselő az EU-hoz és a NATO-hoz akkreditálva, míg egy nagykövetség Belgiumhoz.

23 A román tiltakozás oka a programban szereplő „Transylvania” (Erdély) szó volt, mert érvelésük szerint ilyen régió nem létezik Románián belül.

Európai dimenziójú kérdések

A 2014–2019-es ciklus fontos fejleményei voltak az Európai Unió Bíróságának azon döntései, amelyek hatályon kívül helyezték az EB döntéseit a Minority SafePack és a nemzetiségi régiókról szóló – a Székely Nemzeti Tanácshoz kötődő – európai polgári kezdeményezések elutasításáról és új eljárás lefolytatására az EB-t. Ezek a döntések, elsősorban a 2017 tavaszán a Minority SafePack ügyében meghozott ítélet, az EP-ben is jelentkeztek különböző rendezvények és tanácskozások formájában, amelyek közül például egy 2017. májusi Antonio Tajani EP-elnök védnökségével zajlott.²⁴

Egyes magyar EP-képviselők kifejezetten aktívan vettek részt európai dimenziójú rendezvények megszervezésében. Sógor Csaba például walesi és dél-tiroli EP-képviselőkkel közösen a kisebbségi nyelvek európai jövőjéről tartott rendezvényt 2015 februárjában, amelynek során a nyelvek jogegyenlőségét és támogatását nevezték a fő szempontnak, amelyen azok jövője múlik. E rendezvényen hívták fel a figyelmet arra a problémára is, hogy habár a katalán 9–11 millió EU-s polgár nyelve, mégsem minősül hivatalosnak, miközben például a 400 000 fő által beszélt máltai nyelv hivatalos. Ugyancsak Sógor szervezett tanácskozást 2016 februárjában az EU 2004-es és 2007-es keleti bővítését követően bekövetkezett kisebbségi jogi szabályozási környezet romlása témakörében – ahogy már említettük, a kérdés a Minority Intergroup ülésén is többször szerepelt a ciklus során.

2015 áprilisában Csáky Pál, Gál Kinga, Nagy József és Sógor Csaba szervezésében tartottak közmeghallgatást az EP-ben, amely során sürgették az őshonos nemzetiségek problémáinak rendezését az EU egészének stabilitása és demokratikussága érdekében – a 2018 során az EP plenárisa által elfogadott, már említett két dokumentum is ezt a célkitűzést erősítette meg. 2017 márciusában Bocskor Andrea, Csáky Pál, Deli Andor és Sógor Csaba a kisebbségi nyelvek és az államnyelv viszonyrendszere kapcsán tartott rendezvényükön – amelyen részt vettek a külhoni magyar szervezetek vezetői is – azt emelték ki, hogy az EU intézményei és programjai a közösségi kompetenciák hiányában is teret nyitnak az együttműködésre és a tapasztalatcserére az érintett nyelvek védelmében.

Tőkés László flamand és erdélyi magyar politikusokkal közösen tartott 2018. novemberi rendezvényén az önrendelkezés kérdéskörét járta körül, hangsúlyozva, hogy az önrendelkezésnek rengeteg megvalósulási formája lehet, hiszen annak tartalma az érintett közösségek

24 A SZNT európai polgári kezdeményezésében a felperesekre kedvező jogerős döntés csak a ciklus legvégén, 2019. március 7-én született meg, az Európai Unió Bírósága ítéletében kötelezte az EB-t a kezdeményezés bejegyzésére.

helyzetétől és céljaitól függ; míg Nagy József 2014 decemberében a megbékélés témakörében szervezett rendezvényt szlovákiai, magyarországi, észak-ír és lettországi résztvevőkkel.

Kiemelt témaként jelentkezett a ciklus során migráció és az őshonos kisebbségek kérdésköre: az elmúlt évtizedekben a ma már a lakosság jelentős részét kitevő népesség érkezett az adott államon kívülről olyan nemzetiségi területekre, mint Katalónia vagy Dél-Tirol. Ezekben a közösségekben kérdésként merül fel a nyelvi integráció: a helyi vagy az országos többségi nyelv elsajátítása vezet jobb integrációhoz, milyen szerepet játszhat az érintett terület és az állam az integrációs folyamatban és ennek a preferenciának a meghatározásában. Ezek a kérdések közép-európai – így külhoni magyar, litvániai lengyel vagy lengyelországi sziléziai – területeket nem érintenek, de Nyugat-Európában komoly kihívásként jelentkeznek.

A korábbiakban már említettük a függetlenségpárti rendezvények számának növekedését az EP-ben, ezek kapcsán itt azt érdemes hangsúlyozni, hogy a kérdés érzékenysége tekintettel a szervezők tudatosan nagyon erősen európai megközelítést alkalmaztak és Európa-párti kijelentéseket tettek, ez volt tapasztalható például az érintett erők 2017. januári EP-s rendezvényén is.²⁵ A legnagyobb érdeklődést ebben a tekintetben egyértelműen az akkor még hatalomban levő katalán vezetés 2017. január 25-i brüsszeli tájékoztatója vonzotta a Katalónia függetlenségéről szóló népszavazás szükségességéről. Hasonlóképpen kiemelt figyelmet kapott a ciklus során a gazdaság, illetve a média és a kisebbségi-regionális nyelvek kapcsolata; a témakörben több tanácskozás volt az EP-ben és azon kívül is.

Külhoni magyar vonatkozású rendezvények

Sok esetben nem könnyű az előbb említett univerzális európai jellegű rendezvényektől az inkább magyar vonatkozású eseményeket elkülöníteni. Ennek nemcsak a személyi átfedések az okai, hanem az is, hogy a magyar EP-képviselők a legtöbb esetben tudatosan igyekeztek európai dimenziót adni a felvetéseiknek. Mindez annak ellenére is sikerült, hogy jelentős különbségek vannak a külhoni magyar közösségek és más európai közösségek törekvései között.

²⁵ Messze a legnagyobb érdeklődést kiváltó rendezvény az említett eseményt követően az akkor még hatalomban levő katalán vezetés 2017. január 25-i, a Katalónia függetlenségéről szóló népszavazás szükségességéről szóló brüsszeli tájékoztatója váltotta ki.

Voltak természetesen olyan rendezvények is, amelyek kifejezetten külhoni magyar témákat tárgyaltak és elsősorban magyar résztvevőket szólaltattak meg. A külhoni magyarok szempontjából fontos problémákra rámutató rendezvények egyike a Csáky Pál PETI-alelnök és Tőkés László EP-képviselő közös szervezésében 2016. április 5-én – nem a PETI keretein belül – lezajlott közmeghallgatás volt a kommunista rendszerben elkobzott ingatlanok romániai és szlovákiai restitúciójának ügyében. Nagy József 2016 februárjában a szlovákiai magyar iskolák témakörében szervezett rendezvényt, míg 2016 áprilisában Tőkés László tartott az autonómia és az állami stabilitás összefüggéseiről rendezvényt, amelyen mások mellett Gál Kinga képviselőasszony is felszólalt. Szintén Tőkés szervezett tanácskozást 2018 októberében magyar és román értelmiségikkel a regionális autonómiákra épülő román állammodell szükségességéről,²⁶ 2019 márciusában pedig a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) helyzetéről.

2017 júniusában Bocskor Andrea, Csáky Pál, Deli Andor, Deutsch Tamás, Sógor Csaba és Tőkés László képviselők a külhoni magyar média témakörében szerveztek tanácskozást, amelyen kiemelték, hogy a kisebbségi nyelvű média támogatása az európai sokszínűség megőrzése érdekében közös érdek. 2018 áprilisában pedig Magyarországgal szomszédos öt állam vonatkozásában a magyar nyelvhasználat lehetőségeit vizsgáló rendezvény került megtartásra az EP-ben.

Csáky Pál a szlovákiai magyarok helyzetét bemutató rendezvényt tartott 2016 januárjában, míg 2018 májusában külhoni magyar politikai vezetők, szakértők és EU-s hivatalnokok segítségével az európai uniós szintű kisebbségvédelmi jogi keret kialakításának kérdését körbejáró tanácskozást rendezett. Ennek egyfajta folytatásaként szervezte meg a *Kárpát-medencei magyarság – Európai jövő* című konferenciáját 2018. november 29-re, amely az áttekintés mellett célként fogalmazta meg a 2014–2019-es ciklus eredményeinek összefoglalását és annak a mandátumukat 2019-ben megkezdő uniós intézményekhez való eljuttatását.

Tekintettel a szerb csatlakozási folyamat előrehaladására, kifejezetten fontos szerep jutott a magyarországi listáról bejutott délvidéki politikusnak, Deli Andornak. A képviselő nemcsak részt vett más kisebbségi EP-képviselőkkel közösen nemzetiségi vonatkozású rendezvények megszervezésében, de több alkalommal is Brüsszelbe, illetve Strasbourgba utaztatta anyaszerkezete, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ), illetve a magyarországi

26 A rendezvény a 2018. október 12-én Kolozsváron elindított folyamat európai nyitánya volt. A Kolozsváron elfogadott nyilatkozatban a magyar és román nemzetek és államok közös érdekei és az autonómia-törekvések legitim volta mellett tettek hitet romániai román és magyar értelmiségiek. A Közös Román–Magyar Centenárium Nyilatkozat elérhető. Letöltés helye: <http://emnt.org>; letöltés ideje: 2019. 01. 03.

szerb közösség képviselőit és tevékenyen hozzájárult például a szerbiai nemzeti tanácsok helyzetének bemutatásához.

A magyarországi listáról mandátumot szerzett Bocskor Andrea már a ciklus elejétől kezdve hangsúlyt helyezett szülőföldje, Kárpátalja brüsszeli bemutatására, ennek érdekében szervezett először 2015 tavaszán Kárpátaljai Napokat, amit további rendezvények követtek az elkövetkező években. Sajnálatos aktualitást kapott viszont Ukrajna az új oktatási törvény 2017. szeptemberi elfogadását követően. Bocskor Andrea már a módosítást követően azonnal rendezvényeken igyekezett az EP-t tájékoztatni a módosítás valódi tartalmáról és veszélyeiről, illetve jelentős szerepe volt abban is, hogy Antonio Tajani EP-elnök levélben és személyes találkozások során is felhívta Ukrajna vezetésének figyelmét az európai értékekre és a kisebbségi jogok védelmének fontosságára.²⁷ Ennek érdekében többször szervezett olyan brüsszeli programokat a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség vezetőinek, amelyek során a szélesebb közönséget vagy például az EP-elnökét vagy az EB-t tájékoztathatták a kialakult helyzetről. (Mindazonáltal amikor 2018 májusában az ukrán ortodox egyház vezetőjének, Filaret pátriárkának a részvételével tartottak rendezvényt az EP-ben az ukrán társadalom átalakulásáról és az egyházak társadalmi dialógust előmozdító szerepéről, akkor nemhogy nem említették a kisebbségi kérdés fontosságát, de a Sógor Csaba EP-képviselő által ebben a vonatkozásban feltett kérdést is megválaszolatlanul hagyták.²⁸)

Az emlékek megünneplése is szerepet kapott: Tőkés László 2016 novemberében Márton Áronról emlékezett meg a gyulafehérvári püspök emlékévének keretében. Sógor Csaba és Tőkés László – más EP-képviselőkkel közösen – 2017 októberében több rendezvényen is megemlékeztek a reformáció 500. évfordulójáról, míg Winkler Gyulával kiegészülve 2018 januárjában az erdélyi szabad katolikus és evangélikus vallásgyakorlást kimondó tordai országgyűlés 450. évfordulójáról.

27 Az EP-ben tapasztalható ellenszél erősségét jól mutatja, hogy az EP Külügyi Bizottságában (AFET) lezavazta a többség azt, hogy a törvénymódosítást követő első strasbourgi plenáris során kérjék az ukrainai helyzet napirendre tűzését.

28 A magas szintű rendezvény megszervezésében, amelynek során 2014-et követően második alkalommal látogatott az EP-be Filaret pátriárka és amelyen Johannes Hahn bővítésért felelős biztos mellett Mairead McGuinness EP-alelnök is részt vett, magyar EP-képviselőket nem voltak be.

Más jellegű rendezvények

Ahogy a magyar EP-képviselők, úgy mások is sok rendezvényt tartottak saját közösségeik érdekében. Kifejezetten aktívak voltak a katalán EP-képviselők, akik folyamatos rendezvényeken – és frakciókon átlépve – tájékoztattak az EP-ben a 2014-es – el nem ismert – függetlenségi népszavazás következményeiről és a mélyülő spanyolországi politikai válságról.

Gyakori volt az is, hogy EP-képviselők nem az általuk képviselt közösség ügyében vállaltak aktív szerepet: Sógor Csaba például rendszeresen szervezett rendezvényt a tibeti, belső-mongóliai és az ujjur helyzet kapcsán a kínai nemzetiségi elnyomásról – sőt a 2017 októberében megalakított ujjur baráti tagozatnak társelnöke is lett – vagy például 2016 márciusában a hivatalosan el nem ismert görögországi török kisebbség problémáiról.²⁹

Bár a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó magyar EP-képviselők mind az Európai Néppárt (EPP) tagjai voltak a 2014–2019-es ciklusban, nem csak ez a képviselőcsoport foglalkozott nemzetiségi kérdésekkel az EP-ben. Kifejezetten aktív volt – köszönhetően leginkább a katalán és lengyel sziléziai tagok – a Zöldek/Európai Szabad Szövetség (G/EFA), amelynek tagja az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) és a szlovákiai Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (MKSZ). E szervezet például katalán és Meszerics Tamás magyar EP-képviselő szervezésében arra mutatott rá 2016. januári rendezvényén az 1946–1948-as szlovákiai deportálások kapcsán, hogy formális bocsánatkérés nélkül nem képzelhető el előrelépés.

Az Egységes Európai Baloldal/Északi Zöld Baloldal (GUE/NGL) elsősorban a baszk, ír és ciprusi tagok, az Európai Konzervatívok és Reformisták (ECR) pedig a függetlenségpárti Új-Flamand Szövetség (N-VA) tagsága következtében vett részt kisebbségi vonatkozású rendezvényeken. Habár a magyar nyelvű olvasó fejében nem kapcsolódik össze a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért (ALDE) képviselőcsoport és a nemzetiségi kérdések megvitatása, az ott helyet foglaló képviselők, például a Minority Intergroup társelnökségét is betöltő finnországi svéd Nils Torvalds vagy a horvátországi isztriai képviselő révén ez a frakció is érintett volt kisebbségi kérdések tárgyalása során.

Az EP-ben rengeteg megemlékezést is tartanak, akár konferencia nélkül is. Magyar vonatkozásai miatt ezek közül például a 2018. június 27-i *Romániai német kisebbség: A multikulturalizmus példája az egyesült Európában* című rendezvényt emelendő ki, amelyet Siegfried

29 Ez utóbbi esemény majdnem botrányba fulladt, mert eltérően a kínaiaktól, akik nem jelentek meg a vonatkozó eseményeken, a 2016. márciusi rendezvényt a szélsőjobboldali Arany Hajnal EP-képviselői megpróbálták megakadályozni. A szóváltást mutató videó elérhető. Letöltés helye: www.xryshaygh.com; letöltés ideje: 2019. 04. 10.

Mureşean román EP-képviselő szervezett, és amelyen a Romániai Németek Demokrata Fórumának elnöke mellett a bukaresti német nagykövet is felszólalt. Hasonló rendezvény volt a 2018 szeptemberében tartott román centenáriumi konferencia is, ami viszont az előzővel szemben csak román nyelvű hallgatóságot tudott megszólítani.

Összegzés

A 2014–2019-es ciklusban sem sikerült áttörést elérni a nemzetiségi kérdések EU-s megközelítésében, de elsősorban az Európai Unió Bíróságának két említett döntése hosszabb távon utat nyithat a változás előtt. Az EP tevékenysége sem lebecsülendő annak ellenére sem, hogy hatalmas előrelépésre nem került, nem kerülhetett sor; a nemzetiségi problémák a napirenden maradtak, sőt bizonyos ügyekben némi előrelépés is történt. Az is bebizonyosodott azonban újfent, hogy az egyes kisebbségi közösségek problémái ügyében nem az európai intézményektől kell várni a megoldást, ezek a fórumok csak a probléma napirenden tartásával tudnak/hajlandóak esetleg pressziót kifejteni, a megoldást mindig a hazai terepen kell megtalálnia a többségnek és a kisebbségnek.

Nem mehetünk el viszont amellett a tény mellett sem, hogy az EP-elnök és elsősorban Bocskor Andrea, de a többi magyar EP-képviselő kiállása ellenére az EP egésze – csakúgy mint az EU vagy a NATO – nem tudta kiemelni a kárpátaljai magyarság jogfosztásának kérdését az Ukrajna geopolitikai útjára irányuló orosz–ukrán küzdelem kontextusából. A geopolitika illetően „győzelme” az egyetemes emberi jogok felett nagyon rossz szájízű keltett és valahol az európai gondolat gyengítését is eredményezte. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert ez visszakapcsol a sokat emlegetett koppenhágai dilemma kérdéséhez és elsősorban ahhoz, hogy ha az EU értékközösségként határozza meg magát, akkor miért nem lép fel egységesen és konzekvensen a nemzetiségek érdekében is, ahogy azt teszi más társadalmi csoportok és értékek védelmében.

Ha az írás címére visszatekintünk, akkor ez a keserű megjegyzés talán azt az érzést erősítheti bennünk, hogy az EP-ben párhuzamos monológok zajlottak az elmúlt fél évtizedben, a kisebbségi kérdésben érintett képviselők saját körben beszéltek meg a közösségeik kérdéseit, miközben az EU-ban – egyelőre – lényeges előrelépés nem történt. Mégis úgy véljük azonban, hogy a megoldás csak a konstruktív párbeszéd útján lehetséges, ezért célszerű az elmúlt évek eseményeit, rendezvényeit, dokumentumait és megszólalásait olyan sürgetéseknek felfogni, amelyek a közös érdeket, az európai értékközösség nemzetiségi közösségekre való kiterjesztését segítik elő – egy egyenlőbb, igazságosabb és polgárközelibb Európa érdekében.

CSEERNICSŐKÓ ISTVÁN

UKRAJNA NEMZETKÖZI
KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁSAI
A KISEBBSÉGEK NYELVÉN FOLYÓ
OKTATÁS TERÜLETÉN A KERETEGYEZMÉNY
ÉS A KARTA ALKALMAZÁSÁRÓL KÉSZÜLT
JELENTÉSEK TÜKRÉBEN

2017. szeptember 5-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (parlamentje) megszavazta, majd Petro Porosenko akkori államelnök aláírásával szeptember 28-án hatályba lépett az új ukrán oktatási kerettörvény.¹ Elfogadása óta a törvény – pontosabban annak az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikkelye – a viták keresztútjába került. A feszültség középpontjában az áll, hogy az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna korábbi gyakorlatától eltérően – amikor is a jogszabályok biztosították az oktatási nyelv megválasztásának a lehetőségét – az új oktatási törvény és annak 7. cikkelye révén a jogalkotók kötelezővé tették a részben államnyelven folyó oktatást. A konfliktust egyrészt az emelte az Ukrajnán belüli szintről a nemzetközi porondra, hogy Magyarország teljes diplomáciai súlyával kiállt a kárpátaljai magyarok már régóta, az ukrán függetlenség elnyerése előtt is meglévő², az anyanyelven folyó oktatáshoz fűződő jogának megőrzése mellett; másrészt pedig nemzetközi szervezetek is bekapcsolódtak az oktatási törvény 7. cikkelye kapcsán kibontakozott vitába.

1 Закон України «Про освіту». Letöltés helye: <http://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A törvényről részletesen lásd: Fedinec Csilla – Csernicskó István: A 2017-es ukrán oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma. *Regio*, 2017. 25 (3). 278–300.

2 Bár a ma Kárpátaljaként ismert, Ukrajnához tartozó régió az elmúlt 150 évben hat különböző államhoz tartozott (az Osztrák–Magyar Monarchián belüli Magyar Királysághoz 1918-ig, a Csehszlovák Köztársasághoz 1939-ig, a csupán néhány órán át létező Kárpáti Ukrajnához 1939 márciusában, a király nélküli Magyar Királysághoz a második világháború végéig, a Szovjetunióhoz egészen annak széthullásáig, majd 1991-től Ukrajnához), mindegyik állam lehetővé tette a területén élő nemzetiségek számára azt, hogy saját nyelvükön tanulhassanak. Függetlenségének első bő negyed századában (1991-től a 2017-es oktatási törvény elfogadásáig) Ukrajna is jogszabályokban garantálta a jogot az anyanyelven folyó oktatáshoz. Erről lásd: Csernicskó István – Tóth Mihály (szerk.): *Az anyanyelvi oktatás joga: Közép-európai hagyományok a Kárpátalja példája*. Autdor-Shark: Ungvár, 2018.

Külön figyelmet érdemel, hogy a jogszabály 7. cikkelye miatt Magyarország – élve vétő-jogával – úgy is megpróbál nyomást gyakorolni Ukrainára az oktatási törvény módosítása érdekében, hogy blokkolja az Ukrajna és a NATO között a legmagasabb szintű politikai találkozók megrendezését.

Így a 2017-ben elfogadott ukrán oktatási törvénynek az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikkelye kapcsán folyó polémia ma már több szinten zajlik:

- 1.) Ukrajna mint állam és az országban élő több nemzeti kisebbség (köztük a Kárpát-alján jelentős számban élő magyarok és románok) képviselői között.
- 2.) Kijev és néhány szomszédos állam (például Magyarország, Románia, Oroszország) között.
- 3.) A kérdés megvitatásában – nem kis részben Magyarország diplomáciai tevékenysége révén – olyan nemzetközi szervezetek is érintetté váltak, mint például az ENSZ, a NATO, az EBESZ, az EU, az Európa Tanács (a Velencei Bizottság).³

A nemzetközi síkra terelődött vitában a kárpátaljai magyar közösség és a magyarországi diplomácia is azt hangsúlyozza, hogy az oktatási kerettörvény 7. cikkelye – amellet, hogy szűkíti a Kárpátalján élő magyarok jogait – ellentétes Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival.⁴ Az ukrán politikusok és kutatók ezzel szemben állítják, hogy az oktatási törvény és annak 7. cikkelye semmilyen módon és mértékben nem sérti Ukrajna nemzetközi vállalásait.⁵

Az oktatási kerettörvényben megfogalmazottakat hivatott kifejteni az *Ukrajna törvénye az általános középfokú oktatásról* című jogszabály 5. cikkelye. Ez utóbbi törvénynek azonban még csak a tervezete készült el⁶, a kijevi parlament (2019. szeptember 1-ig még) nem tárgyalta. Mivel azonban a tervezet csupán árnyalja, de lényegi elemeiben nem változtatja

3 Csernicskó István: Egy nyelvi jogi probléma lehetséges vonatkozásai: két tanulmány a kisebbségek anyanyelvi oktatásáról. *Regio*, 2018. 26 (3). 62–68.

4 Lásd: Ukraine's Law on Education from the point of view of the Hungarian Minority in Transcarpathia. Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.; Education Law of Ukraine: Why is Article 7 Wrong? Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

5 Марковський Володимир – Шевченко В'ячеслав: Проблеми та перспективи реалізації статті 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» 2017 року. Вісник Конституційного Суду України, 2017, 6. 51–63.; Markovskiy, Volodymyr – Demkiv, Roman – Shevcenko, Vyacheslav: Ukrajna nyelvpolitikájának alakulása az őshonos népek és nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatása területén. *Regio*, 2018. 26 (3). 69–104.; Toronchuk, Ivan – Markovskiy, Volodymyr: The Implementation of the Venice Commission recommendations on the provision of the minorities language rights in the Ukrainian legislation. *European Journal of Law and Public Administration*, 2018. 5 (1). 54–69.

6 Проект Закону України «Про загальну середню освіту» від 30 квітня 2018 р. Letöltés helye: <https://mon.gov.ua/ua/>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

meg a kerettörvény 7. cikkelyében foglaltakat (nevezetesen azt, hogy az 5. osztálytól kezdve egyre több tárgyat az államnyelven kell oktatni), a tervezet nem csökkenti az oktatási törvény körül kialakult konfliktust.

Tovább terhelheti azonban az ukrán–magyar államközi kapcsolatokat, hogy 2019. április 25-én a kijevi parlament megszavazta az ukrán mint államnyelv védelmét célul kitűző nyelvtörvényt, amelynek *Az államnyelv az oktatás területén* című 21. cikkelye nem módosít az oktatás nyelvére vonatkozó kijevi elképzeléseken.⁷

Az alábbiakban megvizsgáljuk:

a) hogyan jelenik meg a kisebbségi nyelveken folyó oktatás joga két európai kisebbségvédelmi dokumentumban (*Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* – továbbiakban: Keretegyezmény, illetve *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája* – továbbiakban: Karta);

b) milyen kötelezettségeket vállalt Ukrajna e két egyezmény ratifikálása során;

c) összefoglaljuk, hogy a két egyezmény végrehajtásának monitoringját végző szakmai testületek Ukrájnról készített jelentéseiben mi szerepel a kisebbségi oktatással kapcsolatosan;

d) végül a jelentések tükrében választ keresünk arra a kérdésre, eleget tesz-e Ukrajna a kisebbségek anyanyelvi oktatási jogainak biztosítása területén a két említett nemzetközi egyezmény ratifikálásával vállalt kötelezettségeinek.

A Keretegyezmény vonatkozásában a Tanácsadó Bizottság (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities⁸), a Karta esetében pedig a Szakértői Bizottság (Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages⁹) készít rendszeres időközönként jelentéseket arról, hogyan alkalmazzák az egyes államok, köztük Ukrajna, az említett nemzetközi dokumentumokat saját

7 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A törvényről lásd pl.: Four language laws of Ukraine: Continuous limitation of language rights (1989–2019). Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A törvény IX. rész 3. pontja az őshonos népek, illetve a nem az EU valamely hivatalos nyelvét beszélő nemzeti kisebbségek képviselői számára (ha tanulmányaikat 2018. szeptember 1. előtt kezdték meg) 2020. szeptember 1-ig elhalasztja a 21. cikkely alkalmazását. Az EU valamely hivatalos nyelvét beszélő és tanulmányaikat 2018. szeptember 1. előtt megkezdő állampolgárok számára ugyanitt 2023. szeptember 1-ig ad haladékot a jogalkotó a 21. cikkely alkalmazására. Mindkét csoportra érvényes azonban, hogy ez a haladék csak „az államnyelven oktatott tárgyak számának fokozatos emelése” mellett érvényes.

8 Letöltés helye: www.coe.int/en; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

9 Letöltés helye: <https://www.coe.int/en>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

területükön. Ezeknek a jelentéseknek az áttekintése és elemzése azért lényeges, mert a jelentések elvileg „*fontos iránymutatóul, egyfajta objektív tükörként szolgálnak a nemzetközi és hazai fórumokon a kisebbségi jogok helyzetével kapcsolatban: a kisebbségi jogok mércéjéül sokszor nem maga az egyezmények szövege, hanem annak a bizottságok által elfogadott értelmezése szolgál*”.¹⁰

Bár a Tanácsadó Bizottság (a továbbiakban: TB) és a Szakértői Bizottság (a későbbiekben: SZB) által a Keretegyezmény és a Karta ukrainai alkalmazásáról kiadott legfrissebb jelentések még az oktatási törvény 2017. októberi és az államnyelvi törvény 2019. áprilisi elfogadása előtt készültek, ezek a nemzetközi testületek által készült anyagok segíthetnek eligazodni abban, összeegyeztethetők-e az új ukrán törvényeknek az oktatás nyelvére vonatkozó előírásai az ország nemzetközi kötelezettségvállalásaival.

A Keretegyezmény és a Karta ukrainai ratifikációja

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna számára az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 190. (1995) számú határozata¹¹ az országnak az Európa Tanácshoz való csatlakozás feltételei között előírta a Keretegyezmény ratifikálását, valamint azt, hogy a csatlakozást követő egy éven belül Kijev írja alá és ratifikálja a Kartát.¹² Ennek megfelelően Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1997-ben ratifikálta a Keretegyezményt¹³, 1999-ben pedig a Kartát.¹⁴ Azt gondolhatnánk, hogy ezzel e két nemzetközi dokumentum az ukrainai jogrend részévé vált. A helyzet azonban ennél összetettebb. A Karta ratifikálásáról szóló törvényt ugyanis Ukrajna alkotmánybírósága 2000-ben formai okok miatt hatályon kívül helyezte.¹⁵

10 Fiala-Butora János: A Kisebbségvédelmi keretegyezmény és a Nyelvi Charta végrehajtása – egységes standard vagy szétfejlődés? *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (3). 57–69, itt: 57.

11 EOPINI 90. WP 1403–26/9/95–8-E.

12 Tóth Mihály – Csernicskó István: Az ukrainai kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete: a névhasználat és a politikai képviselet. *Regio*, 2009. 18 (2). 69–107.

13 Закон України „Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин”. Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21

14 Закон України Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р. Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

15 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р.” від 12.07.2000 р. № 9-рп/2000. Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

Ezután számos újabb tervezet került a parlament elé, amíg 2003-ban végre Ukrajna ismét ratifikálta a Kartát.¹⁶ A ratifikációs dokumentum azonban csak két évvel később, 2005. szeptember 19-én került letétbe az ET főtitkáránál, s így a Karta csupán 2006. január 1-től lépett hatályba Ukrajnában.

Az oktatás témakörét közvetlenül a Keretegyezmény¹⁷ 12–14. cikke, illetve a Karta¹⁸ 8. cikke érinti. A Keretegyezmény 12. cikkének három bekezdése közül az első azt irányozza elő, hogy az oktatást úgy célszerű megszervezni, hogy a többségek és a kisebbségek megismerjék egymás kultúráját, nyelvét és hagyományait. A második bekezdés a pedagógusok képzését és a tankönyvellátást említi. A harmadikban az oktatási esélyegyenlőség mellett teszi le a voksot a nemzetközi dokumentum. A 13. cikk két bekezdése a kisebbségek magánoktatási intézmények alapítására vonatkozó jogát rögzíti, megjegyezve, hogy ez a jog semmilyen anyagi kötelezettséget nem ró az államokra.

A 14. cikk mond a legtöbbet a kisebbségi oktatásról, ugyanakkor ez az a cikk is, amely a legnagyobb mozgásteret hagyja az államok számára. A cikk első bekezdése arra kötelezi az egyezményt ratifikáló államokat, hogy biztosítsák minden kisebbségi számára saját nyelvük megtanulásának jogát. A következő bekezdés megfogalmazza, hogy a kisebbségeknek joguk van „*kisebbségi nyelvüket megtanulni vagy ezen a nyelven tanulni*”. Ezt a jogot azonban számos, az idézett bekezdésben szövegszerűen rögzített, jogilag értelmezhetetlen tényező teszi relatívvá, a gyakorlatban számon kérhetetlenné. A 14. cikk 2. pontja ugyanis a következőképpen van megfogalmazva:

„Nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken, megfelelő igény esetén, a Felek törekednek – lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül – annak biztosítására, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni vagy ezen a nyelven tanulni.”

Sehol sem derül ki azonban, mit jelent az, hogy „*hagyományosan és jelentős számban*” kell a kisebbségeknek az adott államban élniük a nevezett jog érvényesítéséhez. Az sem világos, hogyan kell értelmezni a „*megfelelő igény*”-t. Akkor sem jutunk közelebb az anyanyelv megtanulásához vagy az anyanyelven folyó oktatáshoz fűződő jog gyakorlati alkalmazásához, ha esetleg az állami végrehajtó hatalom úgy találja, hogy egy adott nemzeti kisebbség képviselői „*hagyományosan és jelentős számban*” élnek az ország területén, és az általuk kifejezett igényt is megfelelőnek ítélte. Ez esetben is csak arra vállal kötelezettséget

16 Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншини”. Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

17 Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

18 Letöltés helye: <http://adatbank.sk>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

az állam, hogy „*lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül*”, jelentsen ez bármit is, „*törekednek*” annak biztosítására, hogy a kisebbségeknek „*megfelelő lehetőségük legyen*” a Keretegyezmény e pontjában megfogalmazott oktatási jog érvényesítésére. Az azonban nem derül ki, hogy ez ró-e, illetve milyen kötelezettséget ró az államra a „*megfelelő lehetőség*” biztosítása területén. Mindezt tetézi a 14. cikk harmadik bekezdése, amely kijelenti, hogy az előző bekezdést „*úgy kell végrehajtani, hogy az ne veszélyeztesse a hivatalos nyelv tanulását, vagy ezen a nyelven való tanítást*”. Amint azonban a továbbiakban látjuk majd, a TB értelmezési gyakorlata ad támpontokat az idézett rész értelmezéséhez.

A Kartát ratifikáló államok – bizonyos megkötésekkel – *à la carte* rendszerben válogathatnak a dokumentumban kínált rendelkezések közül. A választás egyik része az, hogy az állam választhat, mely nyelvekre terjeszti ki a Karta hatályát. A másik része pedig az, hogy az államok – a dokumentum I. rész 2. cikkében foglalt előírásokat figyelembe véve – úgy válogathatnak a Karta rendelkezései közül, hogy a II. részt mindenképpen alkalmazzák, a III. rész rendelkezései közül pedig „*legkevesebb harmincöt bekezdést vagy pontot*” alkalmaznak, mégpedig „*legalább hármat-hármat a 8. és 12. cikkből és egyet-egyet a 9., 10., 11. és 13. cikkből*”.¹⁹

A Karta 1999-es első, illetve 2003-as második ratifikációja során Ukrajna nem azonos módon és mértékben válogatott az oktatási cikk rendelkezései közül. Amint az 1. táblázatból látható, az első ratifikáció során jóval szélesebb kötelezettségeket vállalt az ország, mint néhány évvel később.²⁰

19 Kardos Gábor: Mérlegen a Nyelvi Charta. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (3). 33–41.

20 Erről lásd még: Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek: Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010). Gondolat: Budapest, 2013. 270–272.

	1999-es törvény	2003-as törvény
1. pont		
a) iskola-előkészítő oktatás	(i), (ii), (iii)	(iii)
b) általános iskolai oktatás	(i), (ii), (iii)	(iv)
c) középiskolai oktatás	(i), (ii), (iii)	(iv)
d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	(i), (ii), (iii)	–
e) felsőoktatás	(i), (ii)	(iii)
f) felnőttoktatás és továbbképzés	(i), (ii)	(iii)
g)	+	+
h)	+	+
i)	+	+
2. pont	+	+

1. táblázat: A Karta rendelkezései közül a 8. cikkből (oktatásügy) Ukrajna által az 1999-es és 2003-as ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek

Szövegesítve ez azt jelenti, hogy az iskola-előkészítő, valamint az általános és középiskolai oktatás területén csupán azt vállalta Ukrajna, hogy – ha a kisebbséghez tartozó gyerekek családjai ezt kívánják és létszámuk ehhez a hatóságok döntése alapján elegendőnek minősül – az oktatás egy részét biztosítja a kisebbségi nyelveken. A szakképzés területén Kijev nem tett vállalásokat, s a felsőoktatásban is alig kötelezte el magát a kisebbségi nyelvek használatát illetően. Kijev annak ellenére tette ilyen alacsony szintre a magával szemben támasztott követelményeket, hogy az országban több kisebbségi nyelven (orosz, magyar, román, moldáv) fejlett oktatási struktúra működött és működik hagyományosan, még a korábbi, szovjet rendszer örökségeként, ami az ukrán függetlenné válás után még tovább fejlődött.²¹

21 Lásd pl. Kremen, Vasył (ed.): *National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine*. Pedahohichna dumka: Kyiv, 2017.

Ha megvizsgáljuk a 2017. október 5-én megszavazott új ukrán oktatási kerettörvényt, akkor az a benyomásunk támad, hogy annak 7. cikkelye – amely az oktatás nyelvét szabályozza – tartalmazza a fenti, a Keretegyezményben és a Kartában vállalt ukrainai kötelezettségeket.

Az oktatási kerettörvény 7. cikkelye előírja ugyan, hogy *„az oktatási folyamat nyelve az oktatási intézményekben az államnyelv”*, de az is kiderül a szövegből, hogy *„Az Ukrajna őshonos népeihez²², nemzeti kisebbségeihez tartozó személyek számára garantált a jog az adott őshonos nép vagy nemzeti kisebbség nyelvének tanulásához a kommunális²³ általános középfokú oktatási intézményekben vagy a nemzeti kulturális szövetségeken keresztül.”*

A jogszabály biztosítja tehát az anyanyelv megtanulásának jogát.

Bizonyos fókig az anyanyelven folyó oktatás lehetőségét is megteremti a törvény 7. cikkelye: *„Az Ukrajna nemzeti kisebbségeihez tartozó személyeknek a kommunális oktatási intézményekben garantált a jog az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatáshoz az iskola előtti és az elemi iskolai szinteken. Ez a jog az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén oktató külön osztályok (csoportok) révén realizálódik, amelyek a törvényeknek megfelelően jönnek létre, és nem terjed ki az ukrán nyelven oktató osztályokra (csoportokra).”*

Az is szerepel a 7. cikkelyben, hogy *„Az oktatási intézményekben az oktatási programnak megfelelően egy vagy néhány tantárgy két vagy több nyelven is oktatható – államnyelven, angol nyelven, az Európai Unió más hivatalos nyelvein”*.²⁴

A Velencei Bizottság a jogszabály 7. cikkelyével kapcsolatban kiadott véleményében²⁵ kifejezi azt a reményét, hogy az általános középfokú oktatásról szóló speciális törvény részleteiben kifejti és értelmezi majd az oktatási kerettörvény 7. cikkelyében foglaltakat.

22 A törvény a корінні народи, vagyis az őshonos népek kifejezést használja; az ukrán parlament 2014. március 20-án elfogadott 1140-VII. számú határozata alapján ebbe a kategóriába a krími tatárok tartoznak. Lásd: Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави. Letöltés helye: <https://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

23 Az oktatási kerettörvény 22. cikk 3. pontja szerint Ukrajnában az oktatási intézményeknek négy tulajdonformája létezik: állami, kommunális, magán vagy szövetkezeti. A kommunális oktatási intézmények alapítója, fenntartója (megyei, járási vagy települési) önkormányzat.

24 A törvény szövegét magyar fordításban lásd: Ukrajna 2017. szeptember 5-én kelt 2145-VIII. sz. törvénye *Az oktatásról. Regio*, 2017. 25 (3). 260–277.

25 Opinion on the provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which concern the use of the State Language and Minority and other Languages in Education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8-9 December 2017). Letöltés helye: www.venice.coe.int; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

Nézzük, mit tartalmaz az oktatás nyelvéről az új, speciális törvény tervezete!²⁶ A 2. táblázatból látható, hogy a 2017-es oktatási törvény 7. cikkelyének, illetve az általános középfokú oktatásról szóló törvénytervezet 5. cikkelyének alkalmazása előtt Ukrajnában minden állampolgár rendelkezett azzal a joggal, hogy a közoktatás minden szintjén (az óvodától az egyetemig) anyanyelvén tanuljon.²⁷ Az is látható, hogy az ukrán anyanyelvűeket nem érintik a jogszabályi módosítások: továbbra is végig anyanyelvükön tanulhatnak. Az őshonos népek képviselői (gyakorlatilag a krími tatárok) az új jogi normák életbe lépése esetén épp a legérzékenyebb szinten: az alsó tagozat osztályaiban kényszerülnek arra, hogy egyes tantárgyakat államnyelven tanuljanak (a tervezet 5. cikk 6. pontja szerint az 1. osztályban az éves óraszám legalább 10%-át kell ukrán nyelven tanulniuk, de a 4. osztályra ez az arány kötelezően 20%-ra emelkedik). Az 1–4. osztályokban ugyanez a helyzet a nemzeti kisebbségekkel is. Az őshonos népek tagjai az 5–9. osztályban és a 10–12. osztályban is anyanyelvükön tanulhatnak. A tervezet 5. cikkelyének 7. pontja értelmében az Európai Unió valamely hivatalos nyelvét anyanyelvként használó nemzeti kisebbségek képviselői (pl. magyarok, románok stb.) az 5. osztályban az éves óraszám minimum 20%-át államnyelven tanulhatják, és a 9. osztályra ennek az aránynak el kell érnie a 40%-ot; a 10–12. osztályban az éves óraszám legalább 60%-át ukránul kell tanulniuk. A nem EU-s nyelvet beszélő nemzeti kisebbségek (pl. oroszok, belaruszok) az 5. osztálytól kezdve az éves óraszám 80%-át államnyelven tanulják.²⁸ Az őshonos népek és a nemzeti kisebbségek anyanyelve – függetlenül attól, ez a nyelv hivatalos nyelv-e az EU-ban, vagy sem – a kerettörvény és a tervezet szerint kizárólag „az államnyelv mellett” jelenhet meg az oktatási folyamatban (bármit jelentsen is ez).

26 Проект Закону України «Про загальну середню освіту» від 30 квітня 2018 р. Letöltés helye: <https://mon.gov.ua/ua/>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

27 A mai Kárpátalja területén élő kisebbségek az elmúlt 150 évben rendelkeztek ezzel a joggal. Lásd Csernickó István – Tóth Mihály: *The right to education in minority languages: Central European traditions and the case of Transcarpathia*. Autdor-Shark: Ungvár, 2019.

28 Az állampolgárok e kategóriája kapcsán szeretnénk felhívni a figyelmet egy olyan tényezőre, amely tudomásunk szerint mindeddig nem vetődött fel: a moldáv közösség problémájára. Ukrajna külön nemzeti kisebbségként tartja számon a moldávokat, nyelvüket külön nyelvként kezeli. A 2017–2018-as tanévben 3 moldáv tannyelvű iskolában 2,6 ezer gyerek tanult anyanyelvén. Mivel Moldávia nem tagja az EU-nak, így a törvénytervezet értelmében a moldáv nemzeti kisebbség nem a román nemzeti kisebbséggel esik azonos kategóriába, hanem az oroszokkal, hiszen a moldáv nem hivatalos nyelve az EU-nak.

	A többségi nyelv beszélői		Őshonos népek		Nemzeti kisebbségek, akiknek nyelve az EU-ban hivatalos nyelv		Nemzeti kisebbségek, akiknek a nyelve nem hivatalos nyelv az EU-ban	
	2017 előtt*	az új törvény alapján*	2017 előtt**	az új törvény alapján***	2017 előtt**	az új törvény alapján***	2017 előtt**	az új törvény alapján***
Az általános közép fokú oktatás első fokozata (1–4. osztály)	100	100	100	80	100	80	100	80
Az általános közép fokú oktatás második fokozata (5–9. osztály)	100	100	100	100	100	60	100	20
Az általános közép fokú oktatás harmadik fokozata (10–12. osztály)	100	100	100	100	100	40	100	20

*Tantárgyként az első osztálytól szerepel (legalább egy) idegen nyelv.

** Tantárgyként szerepel (legalább egy) idegen nyelv + az ukrán nyelv és az ukrán irodalom.

*** Tantárgyként szerepel (legalább egy) idegen nyelv + az ukrán nyelv és az ukrán irodalom. Az anyanyelv kizárólag „az államnyelv mellett” jelenhet meg az oktatási folyamatban.

2. táblázat: Az anyanyelv használati aránya az állampolgárok különböző csoportjainak iskoláiban a 2017-es törvény 7. cikkelyének életbe lépése előtt és a közép fokú oktatásról szóló törvény tervezete alapján

Ha megvizsgáljuk (a) az oktatási kerettörvény 7. cikkelyét; (b) az általános közép fokú oktatásról szóló törvény tervezetének 5. cikkelyét; valamint (c) a 2019-es államnyelvi törvény 21. cikkelyét, akkor úgy tűnik, hogy Ukrajna nemzeti jogszabályaiban úgy kívánja szabályozni az oktatás nyelvének kérdését, hogy ezzel megfelel nemzetközi kötelezettségeinek. Az említett jogszabályok szerint ugyanis a kisebbségek tanulhatják anyanyelvüket és a

közoktatás minden szintjén jelen van az anyanyelvük valamilyen mértékben (tantárgyként) az oktatási folyamatban. A szakoktatás terén pedig Kijev nem vállalta, hogy biztosítja a kisebbségi nyelvek jelenlétét.

Azonban ha megvizsgáljuk a Keretegyezmény és a Karta ukrainai alkalmazásáról kiadott jelentéseket, akkor kiderül, hogy a helyzet nem ennyire egyértelmű.

A Keretegyezmény és a Karta ukrainai alkalmazásáról kiadott legfrissebb jelentések a kisebbségi nyelvű oktatásról

A Keretegyezmény alkalmazásáról az első országjelentést 1999-ben adta le Ukrajna. Eddig összesen négy ilyen dokumentum készült, és a TB szintén négy jelentést dolgozott ki. A legutóbbi 2018. március 5-én került publikálásra (3. táblázat). A 2014 tavaszán bekövetkezett ukrainai politikai események (a Krím megszállása) következtében 2014. március 21–26. között a TB ad hoc látogatást tett az országban, és április 1-jén egy soron kívüli jelentés is készült.

	Első ciklus	Második ciklus	Harmadik ciklus	Negyedik ciklus
Országjelentés leadási határideje	1999. 05. 01.	2004. 05. 01.	2009. 05. 01.	2014. 05. 01.
Országjelentés beérkezett	1999. 11. 02.	2006. 06. 08.	2009. 05. 07.	2016. 05. 30.
TB látogatása	2001. 12. 4–6.	2008. 04. 6–10.	2012. 01. 23–27.	2016. 11. 21–29.
TB-jelentés elfogadása	2002. 03. 01.	2008. 05. 30.	2012. 03. 22.	2017. 03. 10.
TB-jelentés publikálása	2002. 11. 27.	2011. 03. 30.	2013. 04. 05.	2018. 03. 05.
Állami reakció	2002. 08. 12.	2008. 11. 19.	2013. 03. 28.	2018. 03. 05.
Az ET Miniszteri Bizottságának határozata	2003. 02. 05.	2011. 03. 30.	2013. 12. 18.	Még nincs (2019. 09. 01.)

3. táblázat: A Keretegyezmény ukrainai alkalmazásának monitoringja²⁹

29 Letöltés helye: www.coe.int/en; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

A Karta ukrainai alkalmazásáról Kijev 2007-ben nyújtotta be az első beszámolóját, melyet mindeddig két további követett; a SZB három jelentést adott közre Ukrajna kapcsán, a legutóbbit 2017 márciusában (4. táblázat).

	Első ciklus	Második ciklus	Harmadik ciklus	Negyedik ciklus
Országjelentés beérkezett	2007. 08. 02.	2012. 01. 06.	2016. 01. 12.	2019. júniusban esedékes
SZB-jelentés elfogadása	2008. 11. 27.	2012. 11. 15.	2017. 03. 27.	
Az ET Minisz- teri Bizottságá- nak ajánlásai	2010. 07. 07.	2014. 01. 15.	2018. 12. 12.	

4. táblázat: A Karta ukrainai alkalmazásának monitoringja³⁰

Az alábbiakban a két nemzetközi dokumentum ukrainai alkalmazásáról szóló két legutóbbi jelentést vetjük össze abból a szempontból, hogyan értékelik a kisebbségi nyelven folyó oktatást Ukrajnában. Összevetjük tehát a Keretegyezmény ukrainai alkalmazásáról a TB által 2017. március 10-én kiadott (2018. március 5-én közzétett) jelentését³¹ és a Karta implementációjáról a SZB által 2017. március 27-én készített jelentést.³² A két szöveg időben szinte egyszerre készült el (mindkettő 2017 márciusában), ezért – bár a jelentések alapját képező két nemzetközi dokumentum között az átfedések ellenére jelentős eltérés van³³ – jó lehetőség kínálkozik arra, hogy összehasonlítsuk, hogyan látja a TB és az SZB ugyanazt a kérdést Ukrajnában: a kisebbségi nyelveken folyó oktatást. A két jelentés összehasonlítását az is indokolja, hogy a két anyag alapjául szolgáló országjelentések szintén közel azonos időben (az egyik 2016 májusában, a másik ugyanazon év januárjában) készül-

30 Letöltés helye: www.coe.int/en; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

31 Fourth Opinion on Ukraine – adopted on 10 March 2017 Published on 5 March 2018. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A továbbiakban: TB2017.

32 Third report of the Committee of Experts in respect of Ukraine. Letöltés helye: <https://search.coe.int/cm>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A továbbiakban: SZB2017.

33 Fiala-Butora, 2017. A Kisebbségvédelmi keretegyezmény, i.m. 57.

tek, s a kárpátaljai magyar közösség képviselői mindkét dokumentumhoz árnyékjelentést nyújtottak be.³⁴

Fontos kiemelni, hogy mindkét jelentés a 2017 októberében elfogadott új oktatási keret-törvény, illetve a 2019-es nyelvtörvény megszületése előtt készült, ezért a jelentések ezekre még nem reagálhatnak. A két elemzett jelentés a 2017-es törvény előtti oktatási szabályozást és annak alkalmazását értékeli. Az oktatás nyelvét is érintő új ukrán törvények megszületése előtt az ukrainai jogszabályok legfontosabb elve az volt, hogy az oktatás nyelvének megválasztása az állampolgárok elidegeníthetetlen joga, és az állam biztosítja az anyanyelv megtanulásának vagy az anyanyelven való tanulásnak a jogát minden állampolgár számára.³⁵

Előtte azonban érdemes megvizsgálni, miként látták ezt a kérdést az előző körben kiadott jelentések.

A TB már 2012-ben is kritizálta Kijevet jelentésében³⁶, mert az nem biztosította az anyanyelvi oktatást sok olyan településen, ahol erre lehetőség lett volna, és csökkentette a kisebbségi nyelven oktatott órák számát.³⁷ A jelentés az előző ukrainai oktatási törvényt a nem explicit megfogalmazásokért is bírálta, például azért, mert nem derült ki a törvény szövegéből, hány kérelemre van szükség egy kisebbségi nyelven oktató óvodai csoport, osztály vagy iskola megnyitásához.³⁸ A jelentés felhívja az ukrán állami hatóságok figyelmét arra, hogy a Keretegyezmény 14. cikkének (2) bekezdésében foglaltak szerint a kisebbségek nyelvén folyó oktatás biztosításának kulcsfontosságú eleme a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által erre vonatkozóan kifejezett igény.³⁹

34 Lásd: Written Comments by Hungarian Researchers and NGOs in Transcarpathia (Ukraine) on the Third Periodic Report of Ukraine on the implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages, submitted for consideration by the Council of Europe's Committee of Experts on the Charter. 11th July 2016. Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.; Written Comments by Hungarian Researchers and NGOs in Transcarpathia (Ukraine) on the Fourth Periodic Report of Ukraine on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 20th January 2017. Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

35 Erről lásd Csernicskó – Tóth, 2018. Az anyanyelvi oktatás joga, i.m.

36 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Third Opinion on Ukraine adopted on 22nd March 2012. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A továbbiakban: TB2012.

37 TB2012, para. 125. és 128.

38 TB2012, para. 22., 124. és 127. Ugyanezt a kritikát a 2012-es nyelvtörvénynek az oktatás nyelvét szabályozó 20. cikke kapcsán is felvetették elemzők. Lásd: Tóth Mihály – Csernicskó István: *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez*. Intermix Kiadó: Ungvár – Budapest, 2014. 67–75.

39 TB2012, para. 128.

A Karta ukrainai alkalmazása kapcsán 2014-ben kiadott SZB-jelentés⁴⁰ is hasonlóan érvelt. Ez utóbbi jelentés utal arra, hogy ha az országban van igény a kisebbségek körében az anyanyelvi oktatásra, akkor az állam nem választhatja kizárólag az államnyelven folyó oktatást.⁴¹ Az ajánlások között szerepel az is, hogy az állam „biztosítsa a kisebbségi nyelvek beszélőinek a saját nyelvükön való oktatáshoz való jogot, miközben megőrzi a már elért eredményeket”.⁴² Ez a jelentés is kitér arra, hogy nincs pontosan meghatározva, hány szülő kérelme szükséges egy kisebbségi nyelvű osztály elindításához, és ez gátolja a kisebbségi nyelveken folyó oktatás megszervezését.⁴³

A TB és az SZB 2017-es jelentéseinek kiadása óta az ukrainai nyelvpolitikában, illetve azon belül a kisebbségi nyelveken folyó oktatás kérdésének szabályozásában jelentős változások következtek be. Amint azt említettük, 2017. október 5-én a kijevi parlament új oktatási kerettörvényt fogadott el. Ukrajna Alkotmánybírósága 2018. február 28-án formai okok miatt hatályon kívül helyezte a 2012-ben elfogadott ukrainai nyelvtörvényt.⁴⁴ A Legfelsőbb Tanács 2018. október 4-én első olvasatban, majd 2019. április 25-én végső változatában is megszavazta az Ukrajna törvénye *Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról* című jogszabályt. Bár a jelentések ezekre az eseményekre nem reagálhattak (hiszen korábban elkészültek), ennek ellenére mind a TB, mind pedig az SZB jelentése – akárcsak korábban, ezúttal is – kritikus Ukrajnával, többek között a kisebbségek oktatásával kapcsolatos kérdésekben is.⁴⁵

A TB2017 megállapítja, hogy Ukrajnában működnek olyan iskolák, amelyekben a tan nyelv teljes egészében a kisebbség anyanyelve, ahol az ukrán nyelv és irodalom kötelező tantárgyként van jelen.⁴⁶ Megjegyzi viszont azt is, hogy több kisebbségi nyelv még tantárgyként sincs jelen az iskolai oktatásban⁴⁷, illetve hogy kevés az olyan pedagógus, aki magas színvonalon képes oktatni kisebbségi nyelveken.⁴⁸

40 Report of the Committee of Experts on the Charter. Strasbourg, 15th January 2014. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A továbbiakban SZB2012.

41 SZB2012, para. 1303–1305.

42 SZB2012, para. 107.

43 SZB2012, para. 112–113., 1304.

44 Рішення Конституційного Суду України У справі за Конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28.02.2018 р. № 2-р/2018. Letöltés helye: <http://zakon.rada.gov.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

45 A TB2017 jelentésének más szempontú elemzését lásd: Nagy Noémi: Language Rights of Minorities in the Areas of Education, the Administration of Justice and Public Administration: European Developments in 2017. *European Yearbook of Minority Issues*, 2017. 16. 63–97.; Nagy Noémi: A nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak aktuális helyzete az Európa Tanács intézményei tevékenységének tükrében. *Pro Minoritate*, 2018. 27 (2). 47–70.

46 TB2017, para. 152.

47 TB2017, para. 153.

48 TB2017, para. 154., 155.

Elégedetlenségüket fejezik ki a jelentés készítői amiatt, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolákban használatos tankönyvek gyakran gyenge színvonalú fordításban kerülnek a gyerekekhez, illetve sokszor csak jóval a tanév kezdete után jutnak el az iskolákba, továbbá hiányoznak a kisebbségi nyelveken kiadott oktatási segédanyagok (szemléltetők, térképek, atlaszok, munkafüzetek stb.) is.⁴⁹

Külön kiemeli a jelentés, hogy a kisebbségek nyelvén oktató iskolákban hiányoznak az államnyelv oktatásához a szakképzett szaktanárok és az oktatási anyagok, a tankönyveket is beleértve.⁵⁰

Az ukrán mint államnyelv oktatása kapcsán a jelentés megállapítja, hogy bár a közoktatás 11 évfolyama alatt a kisebbségek nyelvén oktató iskolákban a tantervek alapján a gyerekek közel ötszázal kevesebb ukrán nyelv és irodalom órán vesznek részt, mint ukrán nyelven tanuló társaik, a 2008-ban a felsőoktatásba igyekvők számára bevezetett, majd 2015 óta minden érettségiző számára kötelezően előírt ukrán nyelv és irodalom független tesztvizsgákon mindenkinek ugyanazon követelmények alapján kell letenni ezt a vizsgát, ez pedig hátrányosan érinti a kisebbségek képviselőit, ami a vizsga eredményeiben is tükröződik.⁵¹ Felszólítja a dokumentum Kijevet, hogy az ukrán nyelv és irodalomból szervezett külső független tesztvizsgákon biztosítsa a kisebbségi nyelven tanulóknak esélyegyenlőséget, és arra, hogy tegyen lépéseket az ukrán mint államnyelv oktatásának színvonala emelése érdekében.⁵²

Aggodalmát fejezi ki a jelentés az Ukrajnában (akkor még csupán) tervezett nyelvi jogi átalakulások, többek között az új oktatási törvénytervezet tartalma, valamint a várható közigazgatási reformok kapcsán.⁵³

A Karta ukrainai alkalmazásáról 2017-ben készített jelentés megállapítja, hogy „Az oktatásban a kisebbségi nyelvek helyzete nem azonos”.⁵⁴ Mivel több kisebbségi közösség kifejezte igényét az anyanyelven folyó oktatásra vagy az anyanyelv tantárgyként való tanulására, a

49 TB2017, para. 156.

50 TB2017, para. 157. Az ukrán mint államnyelv oktatásának hiányosságairól lásd pl. Csernicskó István: *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv*. PoliPrint: Ungvár, 2012.; Huszti Ilona – Csernicskó István – Bárány Erzsébet: *Bilingual education: the best solution for Hungarians in Ukraine? Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 2019. Letöltés helye: www.tandfonline.com; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

51 TB2017, para. 158–159. A témáról részletesebben lásd: Csernicskó István: *Державна мова для угорців Закарпаття: чинник інтеграції, сегрегації або асиміляції? Стратегічні пріоритети*, 2018. 46 (1). 97–105.

52 TB2017, para. 163–164.

53 TB2017, para. 160–162.

54 SZB2017, para. 17.

SZB felszólítja az ukrán hatóságokat, hogy olyan politikát dolgozzanak ki, amely az egyes közösségek igényeihez igazodva biztosítja oktatási jogait.⁵⁵

A jelentés megállapítja az állami szervek passzivitását a kisebbségi nyelvű oktatás biztosítása területén, és felhívja a figyelmet arra, hogy a Karta e téren „*a hatóságok proaktív intézkedéseit követeli meg*”.⁵⁶ A SZB kiemeli, hogy az Ukrajna által a Kartában vállalt kötelezettségek megkövetelik a hatóságoktól a kisebbségek nyelvén folyó oktatás biztosítását az oktatás különböző szintjein. „*Ez azt jelenti – áll a jelentésben –, hogy az oktatási kínálatnak meg kell felelnie az igényeknek*”, az óvodától a felsőoktatásig.⁵⁷

A jelentés 2. fejezete azt elemzi, hogyan teljesíti Ukrajna a Karta ratifikációs törvényében tett vállalásait az egyes, a dokumentum hatálya alá vont nyelvek vonatkozásában. A jelentésben szereplő elemzés alapján összeállított 5. táblázat soraiban az a 13 nyelv látható, amelyeket a Karta ukrainai ratifikációs törvényében Ukrajna a dokumentum védelme alá vont. A sorokban az oktatásra vonatkozó 8. cikk egyes pontjai található; az a bekezdés szerepel a táblázatban, amelynek alkalmazását Kijev vállalta.⁵⁸ Az egyes cellákban szereplő számok a következő kategóriákat fedik (a jelentésben szereplő szempontok szerint):

5. *Megvalósult*: A politikák, a jogszabályok és a gyakorlat megfelel a Karta követelményeinek.

4. *Részen teljesült*: A politikák és a jogszabályok teljes egészében vagy részben megfelelnek a Karta rendelkezéseinek, de a kötelezettségvállalást csak részben hajtják végre a gyakorlatban.

3. *Formálisan teljesült*: A szakpolitikák és a jogszabályok összhangban vannak a Kartával, de a gyakorlatban nincsenek végrehajtva a vállalások.

2. *Nem teljesült*: A kötelezettség teljesítése érdekében a politika, a jog és a gyakorlat területén nem tettek lépéseket a hatóságok, vagy a Szakértői Bizottság több monitoring cikluson át sem kapott semmilyen információt azok végrehajtásáról.

0. *Nincs következtetés*: A Szakértői Bizottság nem tudja megállapítani a kötelezettségvállalás teljesítését, mivel a hatóságok nem nyújtottak ehhez elegendő információt.

55 SZB2017, para. 18.

56 SZB2017, para. 19.

57 SZB2017, para. 19.

58 Az első oszlopban a 8.1.a.iii például azt jelenti, hogy a Karta 8. cikk 1. pontjának (a) pontjából a iii bekezdés teljesítését vállalta Kijev; lásd még az 1. táblázatot.

	8.1.a.iii	8.1.b.iv	8.1.c.v	8.1.d.vi	8.1.e.iii	8.1.f.ii	8.1.g	8.1.h	8.1.i	8.2.
Belarusz	2	2	2	2	5	2	2	2	2	2
Bolgár	2	4	4	2	5	5	2	4	2	5
Krími tatár	4	4	5	2	5	4	0	5	2	4
Gagauz	2	4	4	2	5	2	0	4	5	2
Német	4	4	4	2	5	5	2	4	2	2
Görög	4	4	5	2	5	5	0	4	2	5
Magyar	5	5	5	2	5	5	4	5	2	2
Moldáv	4	5	5	2	5	5	2	4	5	2
Lengyel	4	5	5	2	5	5	2	5	2	5
Román	4	4	4	2	5	5	2	5	2	2
Orosz	5	5	5	5	5	5	0	5	2	5
Szlovák	5	4	4	2	5	2	2	4	2	2
Jiddis	4	2	2	2	5	5	0	2	2	2

5. táblázat: Mennyiben felel meg Ukrajna a Karta 8. cikkének (oktatás) kapcsán tett saját vállalásainak? (A SZB2017 értékelése alapján)⁵⁹

Amint az 5. táblázatban látható, a jelentés megállapítja, hogy Ukrajna a Karta hatálya alá vont 13 nyelv közül gyakorlatilag egyik vonatkozásában sem teljesítette teljes mértékben saját vállalásait. Hangsúlyoznunk kell ismét, hogy a jelentés még a 2017-es oktatási törvény és a 2019-es államnyelvi törvény elfogadása előtti állapotot tükrözi.

59 Összeállítva: SZB2017, Chapter 2. alapján.

Összegzés

A 2017-es oktatási kerettörvény kapcsán éles vita alakult ki arról a központi kormányzat és a kárpátaljai magyar közösség képviselői között, hogy megfelel-e az új törvénynek az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikkelye Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásainak. A nemzetközi síkra terelődött konfliktus kapcsán olyan nemzetközi szervezetek is hivatalos nyilatkozatokat, állásfoglalásokat adtak ki, mint például az Európa Tanács⁶⁰ vagy annak Velencei Bizottsága.⁶¹ A jogszabály közvetve még az EU és Ukrajna közötti társulási megállapodásba⁶² is bekerült, illetve a NATO és Ukrajna viszonya kapcsán kiadott egyes nyilatkozatok is érintik a problémát. Például a NATO 2018. július 11–12-én tartott brüsszeli ülésén részt vevő állam- és kormányfők által elfogadott nyilatkozat⁶³ 66. pontja felszólítja Ukrainát a kisebbségi jogok terén vállalt nemzetközi kötelezettségeinek figyelembe vételére.⁶⁴

A Keretegyezmény és a Karta ukrajnai alkalmazásáról kiadott két legfrissebb jelentés – melyeket a 2017-es oktatási törvény körül kibontakozott vitában nem elkötelezett, független nemzetközi testületek készítettek még a jogszabály elfogadása előtt – lehetőséget nyújt arra, hogy megvizsgáljuk, a két európai kisebbségvédelmi dokumentum testületei szerint összhangban voltak-e az Ukrajna által a kisebbségi nyelveken folyó oktatás területén biztosított jogok az állam vállalásaival és kötelezettségeivel.

Amint a fentiekben láthattuk, mind a Keretegyezmény ukrajnai alkalmazását vizsgáló Tanácsadó Bizottság, mind pedig a Karta implementációját monitorozó Szakértői Bizottság számos olyan észrevételt fogalmazott meg a kisebbségek nyelvén folyó oktatás kérdésköre kapcsán, amelyek arra utalnak, hogy Ukrajna nem tesz teljes mértékben eleget

60 The new Ukrainian law on education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues. Letöltés helye: <http://assembly.coe.int>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

61 Opinion on the Law on Education of 5 September 2017 on the use of the State Language and Minority and other languages in education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8–9 December 2017). Strasbourg (Fr), Dec. 2017, 11. 25 p. Opinion no. 902/2017 CDL-AD (2017) 030. Letöltés helye: www.venice.coe.int; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

62 Lásd: „Az EU-Ukrajna Társulási Tanács pénteken elfogadott záródokumentuma rögzíti, hogy a kisebbségek már meglévő jogai nem szűkíthetők, ezzel szemben 2017 őszén az új ukrán oktatási törvény elfogadásával pont ez történt Ukrainában – jelentette ki Bocskor Andrea, a Fidesz-KDNP EP-képviselője.” Letöltés helye: www.karpatalja.ma; letöltés ideje: 2019. 05. 21. A társulási megállapodás szövegének a letöltési helye: <https://eur-lex.europa.eu>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

63 Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. Letöltés helye: www.nato.int; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

64 A NATO és az ukrán oktatási törvény. Letöltés helye: <http://hodinkaintezet.uz.ua>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

vállalt kötelezettségeinek. Mivel a korábbiakhoz képest az új oktatási kerettörvény és a frissen elfogadott államnyelvi törvény jelentős mértékben csökkenti a kisebbségi nyelvek használatának arányát a közoktatásban⁶⁵, az új szabályozás révén Kijev még kevésbé tudja teljesíteni azokat a kötelezettségeket, melyeket a Keretegyezmény és a Karta ratifikálásával vállalt. Roter és Busch a nyelvi jogokat a Keretegyezmény Tanácsadó Testülete tevékenységének tükrében vizsgáló 2018-as tanulmányában megállapítja: Ukrajnában „*a kizárólagos nemzetépítés (az úgynevezett ukránosítás) nagyon határozottan az ukránnak mint a nyilvános érintkezés egyetlen legitim nyelvének a támogatására irányul, más nyelvek – különösen az orosz, de emellett más kisebbségek nyelvei – rovására. Ezeket az ukránosítás és az oroszellenes politika »járulékos veszteségének« tekintik, de ez nem kevésbé fájdalmas ezen nyelvek beszélői számára. Ezt a folyamatot demonstrálja a 2017-es Ukrajna törvénye »Az oktatásról« (7. cikkely).*”⁶⁶

Jól tudjuk persze, hogy a nemzetközi jogban kevés a kötelező érvényű pozitív jog a kisebbségek anyanyelvi oktatására vonatkozóan.⁶⁷ Amint azonban a fentiekben láttuk, a Keretegyezmény és a Karta valódi céljaival nem egyeztethető össze az a nyelv- és oktatáspolitikai, amely – a kisebbségek ez irányú igénye ellenére – szűkíti az oktatásban a kisebbségi nyelvek jelenlétét.

A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlásokban egyértelműen szerepel, hogy a szülőknek joguk van ahhoz, hogy megválasszák gyermekük oktatásának nyelvét.⁶⁸ Az ajánlásokhoz csatolt értelmező megjegyzésekben pedig ez áll: „*Az államok kötelesek a nemzeti kisebbségek szükségleteit úgy figyelembe venni, ahogy az adott közösségek azt következetesen kifejezésre juttatják és demonstrálják.*”⁶⁹

A sokszínű társadalmak integrálásához készült ljubljanai útmutató⁷⁰ 45. pontja szerint „*A szükséges feltételek fennállása esetén – különösen olyan országrészekben, ahol az adott kisebbség jelenléte hosszabb múltra tekint vissza, illetve ahol jelentős lélekszámban képviselteti*

65 Ezek rendelkezéseit – elfogadása után – várhatóan az általános középfokú oktatásról szóló jogszabály is megerősíti majd (lásd a 2. táblázatot).

66 Roter, Petra – Busch, Brigitta: Language Rights in the Work of the Advisory Committee. In: Ulasjuk, Iryna – Hadircă, Laurențiu – William Romans (eds.): *Language Policy and Conflict Prevention*. Brill Nijhoff: Leiden–Boston, 2018. 155–181, itt: 165.

67 Erről lásd pl.: De Varennes, Fernand – Kuzborska, Elżbieta: Minority Language Rights and Standards: Definitions and Applications at the Supranational Level. In: Hogan-Brun, Gabrielle – O'Rourke, Bernadette (eds.): *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. Palgrave Macmillan: London, 2019. 21–72.; Skutnabb-Kangas, Tove: A nyelvi jogok hiányáról a hivatalos oktatásban. *Regio*, 2018. 26 (3). 105–126.

68 A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások és értelmező megjegyzések. Letöltés helye: www.osce.org/hu (7. pont); letöltés ideje: 2019. 05. 21.

69 Uo. 13. (7. pont).

70 Ljubljanai útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó megjegyzések. Letöltés helye: www.osce.org/hu; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

magát – az államoknak tiszteletben kell tartaniuk a kisebbségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy tanulhassák a saját nyelvüket, illetve tanulhassanak a saját nyelvükön”.

Az ENSZ kisebbségügyi különleges jelentéstevője *Language Rights of Linguistic Minorities* címmel kiadott dokumentuma szintén kimondja: „Ha elég nagy számszerű igény van rá, a közoktatási szolgáltatásokat kisebbségi nyelven kell biztosítani, megfelelő mértékben, arányosan megközelítve”.⁷¹

Az Európai Parlament 2018. október 24-i *Jelentés az EU-ban élő kisebbségekre vonatkozó minimumszabályokról* című dokumentuma szerint az EP „hangsúlyozza, hogy minden, kisebbséghez tartozó személynek joga van ahhoz, hogy kisebbségi nyelven részesüljön oktatásban”; továbbá az EP ösztönzi az EU-tagállamokat „annak biztosítására, hogy a nemzetközi normákkal összhangban a nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó személyeknek garantált joguk és megfelelő lehetőségeik legyenek arra, hogy mind állami, mind pedig magán oktatási intézményekben kisebbségi nyelven részesüljenek oktatásban, valamint anyanyelvükön oktassák őket”.⁷²

Bár az idézett dokumentumok nem kötelező érvényűek, meggyőződésünk: ha Ukrajna valóban az európai integráció útját tűzte ki céljául, akkor – a Keretegyezmény és a Karta mellett – ezeket az irányelveket sem hagyhatja figyelmen kívül. Nagy kérdés azonban, hogy a fent elemzett jelentésekben megfogalmazott kritikák elegendőek lehetnek-e ahhoz, hogy Kijev fontolóra veszi, hogy szakít az ukránosító nyelvpolitikai iránnyal.

71 *Language Rights of Linguistic Minorities: A Practical Guide for Implementation*. United Nations Special Rapporteur on minority issues. Geneva, 2017. 16. Letöltés helye: <http://md.one.un.org>; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

72 *Jelentés az EU-ban élő kisebbségekre vonatkozó minimumszabályokról* (2018/2036(INI)), para. 54. Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

KESZEG ERIKA – TORÓ TIBOR

MAGYARTANÍTÁS A MAGYAR OKTATÁSI RENDSZER HATÁRAIN KÍVÜL. A FAKULTATÍV MAGYARNYELV-OKTATÁS HELYZETE ERDÉLYBEN

Romániában a magyar gyerekek túlnyomó többsége magyar nyelven végzi tanulmányait, azonban azok a diákok, akik valamilyen okból kifolyólag román nyelvű iskolába járnak, a fakultatív magyarnyelv-oktatás keretében lehetőséget kapnak a magyar nyelv tanulására. Kérésre, valamint, ha megfelelő számban összegyűlnek, heti rendszerességgel magyar nyelv és irodalmat, magyarságismeretet és/vagy zenét tanulhatnak magyar nyelven.

Habár ez a típusú oktatás az Erdélyben magyarul tanuló diákok kb. 2%-át érinti, vizsgálata mégis fontosnak mondható, hiszen keveset tudunk működéséről, részlegesen vagy egyáltalán nem illeszkedik a magyar oktatási hálózatba, és egyes szerzők szerint kifejezetten károsan érintheti a magyaroktatást.¹ Az oktatáspolitikai szakemberek sajátosan szórványproblémának tekintik a fakultatív magyar nyelvoktatást, amely olyan helyszíneken jelentkezik, ahol megszűnt, vagy nem is volt soha magyar iskola. Kutatásunk eredményei azonban rávilágítanak arra, hogy a gyakorlatban a fakultatív magyar oktatás sokkal árnyaltabb képet mutat, az eddig dominánsnak hitt vélekedés ellenére ez nemcsak szórványprobléma és nem minden esetben tekinthető károsnak, hanem sokkal inkább egy változatos rendszerrel állunk szemben.

A kutatási téma előzményeként tekinthetünk Magyarai Sára kutatásaira, aki az erdélyi fakultatív magyar nyelvoktatással elsősorban módszertani szempontból foglalkozott részletesebben, magyar mint idegen nyelv (MID) oktatás sajátos típusaként közelítve

1 *Lásd* Kapitány Balázs: Oktatásszervezői döntések és tanulságok. In: Barna Gergő – Kapitány Balázs – Kiss Tamás – Márton János – Toró Tibor: *Iskolák veszélyben – tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2016. 257–270.

meg a kérdést.² 2006-ban a Bolyai Nyári Akadémia keretében továbbképzési programot szerveztek a magyar fakultatív rendszerben oktató pedagógusok számára, 2009-ben pedig létrejött a Magyar nyelv és irodalom tanterve román osztályokban tanuló diákok számára. 2010-ben megjelent a *Magyarul nem magyaroknak* című tankönyv³, valamint a *Nyelvi szintfelmérő tesztgyűjtemény*,⁴ amely a magyar nyelvet román iskolai környezetben tanító tanárok számára szándékozott módszertani segítséget nyújtani. 2013-ban a Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékén bevezették a MID módszertanának oktatását, ennek keretében kidolgozásra került egy egyetemi jegyzet,⁵ amely a magyar nyelv fakultatív rendszerben történő oktatásának módszertani kérdéseivel is foglalkozik. A látszólagos módszertani fejlődés ellenére a fakultatív nyelvoktatás helyzetéről sokat elmond az is, hogy ezeket a tankönyveket, terveket és segédanyagokat a tanárok nagy része nem ismeri, és ha hallott is róla, nem használja.⁶

A fakultatív magyarnyelv-oktatásról átfogó kutatás eddig nem született, sem a kormányzat, sem pedig az egyes megyei tanfelügyelőségek nem rendelkeztek pontos adatokkal a fakultatív magyarnyelv-oktatás helyszíneire, valamint ezen oktatási formában résztvevő diákok számára vonatkozóan. Jelen tanulmány alapját képező kutatás célja az volt, hogy feltérképezze a fakultatív magyaroktatás helyszíneit, adatot gyűjtünk arról, hogy hogyan valósul meg helyi szinten, milyen nyelvi szocializációs környezetből jönnek a gyerekek, milyen a nyelvtudásuk, valamint milyen a társadalmi háttérük. Emellett fontos kérdésnek számított, hogy melyek a fakultatív magyaroktatás megjelenésének és működésének intézményes keretei és feltételei, illetve milyen diskurzusok övezik megjelenését.

Kutatásunkban tudatosan az erdélyi helyszínekre fókuszálunk, nem foglalkozunk a csángó oktatási helyszínekkel. Bár a Moldvai Csángó Oktatási Program keretében is jelentős számú diák vesz részt a fakultatív magyarnyelv-oktatásban, a csángó oktatási hálózat problémái és céljai különböznek az erdélyi helyszíneken működő fakultatív magyaroktatástól,

2 A kutató főbb vonatkozó munkái: Magyari Sára: *A magyar mint idegen nyelv oktatása. Fogalmak, helyzetek, megoldások*. Partium Kiadó: Nagyvárad, 2017.

Magyari Sára: MID-oktatás Romániában? – Fogalmak, helyzetek, lehetőségek. In: Maróti Orsolya – Nádor Orsolya (szerk.): *Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture*. Balassi Intézet: Budapest, 2016. 70–76.

Magyari Sára: Készségfejlesztés a fakultatív magyar nyelvórákon. *Magiszter*, 2006. IV./3–4., 148–157.

Magyari Sára: A fakultatív magyar nyelvoktatás. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2004–2005*. Marineasa Kiadó: Temesvár, 2005. 459–46.

3 Magyari Sára: *Magyarul nem magyaroknak – Curs de limbă maghiară*. AEGIS Kiadó: Temesvár, 2010.

4 Balogh Andrea – Magyari Sára: *Nyelvi szintfelmérő tesztgyűjtemény – Culegere de teste de competență lingvistică în limba maghiară*. AEGIS Kiadó: Temesvár, 2010.

5 Magyari, 2017. A magyar mint idegen nyelv oktatása, i.m.

6 Uo. 18.

részben az intézményesítettség szintje, részben pedig annak hangsúlyos csángó kulturális vonatkozásai miatt. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy jelen kutatás csak az iskolai keretek között működő oktatási formákra terjed ki, míg a MCSOP sok esetben iskolán kívüli foglalkozások formájában is működik.

Első lépésként a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (RMPSZ) által rendelkezésünkre bocsátott oktatás-nevelési adatbázis fakultatív magyaroktatásra vonatkozó adataiból indultunk ki, majd az így kapott adatok a helyi RMPSZ vezetők és szaktanfelügyelők segítségével igyekeztünk pontosítani. Az adatbázis véglegesítésével kapcsolatos legnagyobb kihívás az volt, hogy a későbbi fázisokban, az oktatókkal folytatott interjúk vagy oktatáspolitikai szakemberekkel folytatott beszélgetések után is folyamatosan kerültek elő újabb helyszínek, amelyek addig egyik adatbázisban sem szerepeltek.

A kutatás során 64 helyszínt azonosítottunk, melyek mindegyikén megpróbáltunk interjút készíteni az oktatóval, és megkértük, hogy töltsön ki egy, az oktatási helyszínrre vonatkozó adatlapot. Az interjú a tanárok élettörténetére, oktatási stratégiáira és céljaira fókuszált, az adatlap a diáklétszámmra, a diákok társadalmi hátterére, a nyelvtudására és az egyes települések magyar oktatási hálózatba való becsatornázására kérdezett rá. Fontos megjegyezni, hogy az így szerzett, főként a diákok társadalmi hátterére és nyelvtudására vonatkozó adatok ellenőrzése nem állt módunkban, így ezekkel kapcsolatban a tanárok megállapításaira támaszkodtunk. Az adatok feldolgozása után az eredményeket egy szakmai műhely keretén belül mutattuk be tanfelügyelőknek és oktatási szakértőknek, majd megjegyzéseik és hozzászólásaik alapján véglegesítettük.

Jelen tanulmány célja a fakultatív magyarnyelv-oktatás helyi szintű, gyakorlatban történő megvalósulásának bemutatása, illetve a hozzá kapcsolódó tanári narratívák hangsúlyos elemeinek és azok gyakorlati következményeinek elemzése. A dolgozatnak nem célja a kérdés mélyebb szakirodalmi beágyazása, inkább a kérdés közpolitikai vetületeire fókuszál.

A tanulmány felépítése a következő: Először a fakultatív oktatás jogi hátterének bemutatása mellett általános statisztikai adatokat közlünk a fakultatív magyarnyelv-oktatás helyzetéről. Másodszor a fakultatív magyarnyelv-oktatási helyszínek hét ideáltípusának összegző bemutatására kerül sor. Ezek olyan kategóriák, amelyek hasonló strukturális és szocio-demográfiai feltételek között működnek, illetve hasonló beavatkozási stratégiát igényelnek. Harmadszor ismertetjük a fakultatív magyarnyelv-oktatás gyakorlatát, különös tekintettel a diákok nyelvtudása, valamint a tanári narratívák és a nyelvtanításra vonatkozó stratégiák bemutatására. E két szempont együttes tárgyalása azért is indokolt,

mert elsősorban a diákok nyelvtudása befolyásolja a tanár nyelvoktatásra vonatkozó stratégiájának megválasztását. A tanulmány következtetésekkel és a kérdéssel kapcsolatos közpolitikai javaslatokkal zárul.

A fakultatív magyarnyelv-oktatás általános bemutatása

A fakultatív magyarnyelv-tanuláshoz való jogot a 2011/1-es tanügyi törvény⁷ 46(7)-es cikke szavatolja, végrehajtását pedig a 10.09.2012/5671 miniszteri rendelet⁸, valamint annak függeléke szabályozza. A tanügyi törvény értelmében az anyanyelv fakultatív tárgyként való tanulásához azoknak a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákoknak van joguk, akik valamilyen okból nem anyanyelvükön folytatják tanulmányaikat. Mint látni fogjuk, ez a kitétel kiemelten fontos, hiszen egyes helyszíneken a diákok egy jelentős része román családból származik, akik elviekben nem vehetnének részt a fakultatív magyar nyelvű oktatásban. A miniszteri rendelet 36. cikke részben látszólag ellentmond ennek. Lényege, hogy nem megengedett az anyanyelv tanulásának korlátozása, minden tanulónak, nemzetiségétől függetlenül jogában áll tanulni az anyanyelv és irodalmat. A törvény logikájából adódóan ez a korlátozás véleményünk szerint a kisebbségekhez tartozó gyerekekre vonatkozik, habár a cikk szövege lehetőséget ad az értelmezésre, és a „*bármely nemzetiséghez tartozó tanuló*” megfogalmazás hivatkozási alapot adhat arra is, hogy a román nemzetiségű és anyanyelvű diákokra is vonatkoztassák azt. Bár a román diákok számára szervezett magyar mint idegennyelv-oktatás ötlete nem elvetendő, ennek a fakultatív magyarnyelv-oktatás keretében való megvalósítása több szempontból is problémás. Elsősorban azért, mert a fakultatív nyelvoktatás annak szándéka, valamint a tanügyi törvény értelmében a kisebbséghez tartozó személyek szavatolt joga, nem pedig egy idegennyelv-tanulási lehetőség, másodsorban, mint ahogy látni fogjuk az alábbi fejezetekben, a magyar és román gyerek együtt tanítása a nyelvtudásbeli különbségek miatt sem a magyar, sem pedig a román gyerekek számára nem tud eredményes lenni.

7 2011/1-es tanügyi törvény – legea educației naționale (Megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. részének 2011. január 10-i 18. számában.)

8 10.09.2012/5671-es miniszteri rendelet – ordin pentru aprobarea Metodologiei privind studiul în limba maternă și al Limbii și literaturii materne, al Limbii și literaturii române, studiul Istoriei și tradițiilor minorităților naționale și al Educației muzicale în limba maternă (Megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. részének 2012. szeptember 17-i 657. számában.)

A 2017/2018-as tanévben 64 helyszínen folyt fakultatív magyar nyelv és irodalom oktatás (1. táblázat). Ebből 53 település esetében sikerült kitölteni az adatlapot, valamint interjút készíteni. A legtöbb helyszín Máramaros, Szatmár és Temes megyében van, innen származik a vizsgált települések körülbelül kétharmada. Jelentősebb számú helyszínről (4–6) beszélhetünk még Arad, Beszterce-Naszód és Bihar megyében is. Ha a kapott adatokat a magyar oktatási hálózatban tanuló diákok számához hasonlítjuk, akkor észrevehető, hogy a fakultatív magyaroktatás kérdése négy megyében jelent akkut oktatáspolitikai kihívást: Máramaros, Temes, Beszterce-Naszód és Arad. Ezek mind olyan megyék, ahol a magyar nyelven tanuló diákok egy jelentős hányada ezen oktatási hálózat keretén belül kerül kapcsolatba intézményes formában a magyar nyelvvel. Máramaros és Temes megyékben a diákok kb. 20%-a van ebben a helyzetben, Beszterce-Naszód és Arad megyékben pedig kb. 10%-uk.

Megye	Helyszínek száma	Elért helyszínek száma	Diáklétszám	0–4. osztály	5–8. osztály	9–12. osztály	Magyar nyelven tanuló diákok száma
Arad	6	5	185–195	67–71	102–105	16–19	2 247
Beszterce-Naszód	4	4	119	16	71	32	1 037
Bihar	5	5	70	9	61	0	17 238
Brassó	2	2	25	14	11	0	2 872
Máramaros	12	9	308–428	200–262	88–131	20–35	1 442
Maros	2	1	8*	8	0	0	27 233
Szatmár	14	13	445**	181	264	0	15 178
Szilágys	3	2	68**	0	28	40	6 703
Temes	16	12	281–353	193–223	78–113	10–17	1 354
Összesen	64	53	1509–1692	688–784	743–824	118–143	75 304

* Az egyik településen az elért oktató csak a 2018/2019-es tanévtől van az iskolában, nem tudott az előző tanévről adatot szolgáltatni ** Az egyik településről nincs semmilyen adat.

1. táblázat: A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás helyszínei és az érintett diákok száma megyei bontásban a 2017/2018-as tanévben

Adataink alapján a 2017–18-as tanévben az elért 53 településen összesen 1509 diák tanul. Az 1. táblázatban egyes megyéknél két adatot is feltüntettünk a diáklétszámra vonatkozóan. Ezekben az esetekben az alacsonyabb érték az adatlapokon begyűjtött diáklétszám összesítését jelenti. Mivel a települések 17,2%-áról nem rendelkezünk adatokkal, a diáklétszámokat megpróbáltuk más adatforrásokból (RMPSZ oktatás-nevelési adatbázis, tanfelügyelői adatok stb.) is rekonstruálni, a magasabb diáklétszámok ezen becsült értékeket mutatják.

Mint ahogy a 2. táblázat is mutatja, román oktatási intézmény minden településen van. A helyszínek 98,5%-án óvoda, 96,9%-án elemi, 89,2%-án általános iskola, valamint 33,8%-án középiskolai osztályok is vannak. Ezzel szemben magyar óvoda a települések 32,3%-án működik, 0–4. osztály pedig a helyszínek 30,8%-án. Felsőbb szintű oktatás csak pár településen van (5–8. osztály: 3,1%, 9–12. osztály: 1,5%). A nagyobb probléma, hogy a helyszínek 60%-a semmilyen formában nincs bekapcsolva a magyar oktatási hálózatba, ami azt jelenti, hogy semmilyen magyar nyelvű oktatási intézmény nem működik ezeken a településeken.

	Óvoda	0–4. osztály	5–8. osztály	9–12. osztály	bármelyik szint
Román oktatási intézmény jelenléte	98,5%	96,9%	89,2%	33,8%	100,0%
Magyar oktatási intézmény jelenléte	32,3%	30,8%	3,1%	1,5%	40,0%

2. táblázat: A magyar és román oktatási intézmények jelenléte a különböző helyszíneken (N=65)

A jelentősebb megyék esetében elmondható, hogy a Temes megyei helyszínek vannak a legkevésbé becsatornázva a magyar oktatási hálózatba (mindössze 16,6%-ukon működik magyar oktatási intézmény). Ezt Máramaros követi 22,2%-kal. A legjobb helyzetben Bihar megye van, ahol a helyszínek 80%-án működik 0–4. osztály.

Az oktatókat minden esetben megkértük, hogy azonosítsák a diákjaik etnikai hátterét, és rákérdeztünk a diákok nyelvtudására is (lásd 3. táblázat). Az így kialakult hetero-identifikáció⁹ alapján elmondható, hogy a diákok többsége (62,2%) magyar vagy vegyes házasságból származik, míg 21,6%-ot romának kategorizáltak az oktatók. A diákok 14,7%-a tiszta román családból származik. A nyelvhasználat tekintetében elmondható, hogy az oktatók úgy ítélték meg, hogy diákjaik 60,1%-a jól beszél magyarul, 23,3%-uk azonban egyáltalán nem tud magyarul, tehát számukra a magyar nyelv oktatását alapfokon kellett elkezdeni.

	Tiszta magyar család	Vegyes házasság	Magyar nyelvű roma	Román nyelvű roma	Tiszta román család	Jól beszél magyarul	Nem beszél jól magyarul	Egyáltalán nem beszél magyarul
Átlag	35,5	26,7	16,5	5,1	14,7	60,1	14,7	23,3

3. táblázat: A diákok származásának és nyelvtudásának megoszlása (%), átlagok, N=53)

A magyar vagy magyar vegyes házasságból származó gyerekek aránya Bihar és Mára-maros megyében a legnagyobb (91%, valamint 81,8%). Szatmár megyében a fakultatív oktatásban résztvevő gyerekek 54,8%-a roma származású. A román gyerekek aránya Temes és Beszterce-Naszód megyékben a legnagyobb (32,1%, valamint 24,2%). Nyelvtudás szempontjából Szatmár és Bihar megyében a fakultatív magyar nyelv és irodalom oktatásban részt vevő gyerekek túlnyomó többsége (92,9%, valamint 85,1%) jól beszél magyarul. A spektrum másik végén Temes és Beszterce-Naszód megye helyezkedett el, ahol a gyerekek mindössze 29,8%, valamint 26,5%-áról állították ugyanezt az oktatók.

9 A hetero-identifikációs technika lényege, hogy nem az alanyok határozzák meg identitásukat vagy anyanyelvüket, hanem egy külső szemlélő, jelen esetben az oktató, által meghatározott kategorizáció alapján állapítjuk meg ezeket. Mivel a kutatás alatt nem állt módunkban a gyerekeket és szüleiket megkérdezni, az oktató által szolgáltatott adatok alapján dolgoztunk. A válaszok validitása így is aránylag magas, hiszen feltételezhetően az oktató ismeri saját diákjainak nyelvtudását, valamint családi hátterét.

A fakultatív magyarnyelv-oktatás típusai

A rendelkezésünkre álló adatok alapján a fakultatív magyarnyelv-oktatást 7 ideáltípusba soroltuk. A kategóriákat négy tényező figyelembevételével alakítottuk ki, ezek a következők: 1) diákok származása 2) diákok nyelvtudása 3) oktatási intézmény magyar iskolahálózatba való beágyazottsága 4) magyar oktatási hálózatra gyakorolt hatás/magyarul továbbtanuló diákok száma. Az egyes típusba tartozó helyszínek a fentiek mellett viszonylag egységes képet mutatnak az iskolák diáklétszáma, a fakultatív magyarnyelv-oktatás óraszám, az órán használt nyelv és tanári narratíva tekintetében is. A kategóriák a következők:

1. *Idegennyelv-oktatási helyszínek:* a fakultatív oktatási programon belül dominánsan nem magyar származású gyerekek tanulnak, és az oktatás inkább magyar mint idegen nyelv oktatást jelent.
2. *Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek:* a gyerekek dominánsan magyar származásúak, de nyelvtudásuk nagyon rossz állapotban van, tehát előrehaladott nyelvvesztésről beszélhetünk.
3. *Nyelvi revitalizációs helyszínek:* a fakultatív magyarórákra dominánsan magyar származású gyerekek járnak, azonban nyelvtudásuk nem a legjobb. Az előző helyszínnel ellentétben azonban megvan a nyelvi revitalizáció lehetősége, ugyanis a családban magyarul beszélnek, így a gyerekek már az elsődleges nyelvi szocializáció során elsajátítják a magyar nyelvet.
4. *Szigettelepülések:* a fakultatív oktatásban szereplő gyerekek nyelvtudása jó, azonban a környéken nincsen magyar oktatási intézmény, ahová beiratkozhatnának, ezért román iskolában kezdik el vagy folytatják a tanulmányaikat.
5. *Hídtelepülések:* a fakultatív nyelvoktatásba íratott gyerekek egy része később magyar nyelven tanul tovább, tehát a magyar nyelv és irodalom oktatásnak hídszerepe van a magyar oktatási hálózat felé.
6. *Roma oktatási helyszínek:* a fakultatív a magyar oktatásban főleg román iskolába járó magyar anyanyelvű romák kerülnek.
7. *Káros helyszínek:* ezeken a helyszíneken a fakultatív oktatás gyengíti vagy veszélyezteti a településen vagy kistérségben működő magyar nyelvű oktatást vagy iskolahálózatot. Attól függően, hogy a fakultatív oktatás milyen okból tekinthető károsnak, a helyszínek további két csoportba oszthatók: (7a) a településen tart gyerekeket,

akik más társaikhoz hasonlóan a szomszédos településeken működő magyar iskolába iratkozhatnak, (7b) az oktatás színvonala miatt nem tud híddá válni.

Az oktatási helyszín típusait több, főként mérhető és számszerűsíthető szempont figyelembevételével alakítottuk ki. A kiemelt szempontok a tanár stratégiaválasztására gyakorolt hatása szempontjából tűntek fontosnak. A kategóriák ugyanakkor ideáltípusoknak is tekinthetők, hiszen az oda sorolt települések domináns jellemzőit jelenítik meg. Például egy magyar mint idegen nyelvet oktató helyszínen is feltételezhetően vannak magyar vagy magyar–román vegyes házasságból származó gyerekek, azonban ezeknek száma és aránya elenyésző.

Sz.	Tel. sz.	Csoport összetétele	Iskolák jellemzői	Magyar nyelvű oktatás helyzete a településen	Kapcsolat magyar oktatási hálózattal
1.	8	232 gyerek összevont csoportok (1-8 osztály)	nagy létszámú iskolák, román oktatás liceumi szintig	nincs	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
2.	8	295 gyerek összevont csoportok (1-8 osztály)	nagy létszámú iskolák, román oktatás liceumi szintig	nincs	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
3.	5	65 gyerek összevont csoportok (0-12 osztály)	nagy létszámú iskolák, román oktatás liceumi szintig	2 helyszínen van magyar óvoda, az egyiken magyar elemi is működik	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
4.	6	124 gyerek összevont csoportok szintek (0-4, 5-8, 9-12) szerint	nagy létszámú iskolák, román oktatás liceumi szintig	magyar óvoda és elemi	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
5.	5	117 diák két általános iskolai évfolyam összevonása	kis létszámú általános iskolák, román oktatás minden szinten	magyar óvoda és elemi	van példa a magyar nyelven való továbbtanulásra
6.	8	387 gyerek	kis létszámú elemi- vagy általános iskolák, román oktatás minden szinten	a települések felén magyar óvoda vagy elemi	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
7a.	12	min. 253** gyerek több évfolyam összevonása	vannak kis és magas létszámú szakiskolai szintig működő iskolák is román oktatás minden szinten	van a településen vagy a közelben magyar nyelvű oktatási intézmény, jellemzően minden iskolai szinten	nem jellemző a magyar nyelven való továbbtanulás
7b.	1	20 gyerek két csoport: kezdő és haladó	nagy létszámú iskola, román oktatás minden szinten	van a településen magyar óvoda	nem jellemző a továbbtanulás

Gyerekek származása	Gyerekek magyar nyelvtudása	Órán alkalmazott oktatási stratégia	Nyelvhasználat a magyar órákon	Magyar nyelvórák száma
dominánsan román családok gyerekei	rosszul vagy egyáltalán nem beszélnek magyarul	magyar mint idegen nyelv	vegyesen, általában fele-fele román és magyar	heti 1-2 óra
magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek	egyáltalán nem, vagy nagyon rosszul beszélik a magyar nyelvet	magyar mint idegen nyelv	vegyesen, általában fele-fele román és magyar	heti 1-2 óra
magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek	beszélnek magyarul, de sok esetben keverik a magyar és román nyelvet	nyelv- és identitásmegtartás	dominánsan vagy kizárólag magyar	heti 2 óra
magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek	jól beszélnek magyarul	nyelv- és identitásmegtartás	kizárólag magyar	heti 1-2 óra
dominánsan magyar családokból származó gyerekek	anyanyelvi szinten beszélnek magyarul	magyar anyanyelv és irodalomoktatás	kizárólag magyar	heti 3-4 óra
magyar anyanyelvű roma gyerekek	beszélnek magyarul, de írás és olvasási problémákkal küszködnek, hiányos a román nyelvtudásuk	nyelv- és identitásmegtartás	kizárólag magyar	heti 3 óra
dominánsan magyar, vagy magyar anyanyelvű roma családok gyerekei	jól beszélnek magyarul	nincs jellemző stratégia	dominánsan vagy kizárólag magyar	heti 1 vagy heti 3-4 óra
magyar-román vegyes és tiszta román házasságból származó gyerekek	a vegyes házasságból származó gyerekek jól beszélnek magyarul, míg a román gyerekek egyáltalán nem	magyar mint idegen nyelv	vegyesen, általában fele-fele román és magyar	heti 1 óra

4. táblázat: A fakultatív nyelvoktatás típusai. Összehasonlító táblázat

* amennyiben egy település két kategóriába is besorolható volt, mindkét kategóriában megjelenítettük; három településen annyira komplex helyzetről beszélhetünk, hogy több mint három kategóriába is befértek volna – ezek nem kerültek besorolásra.

** egy esetben nem állt rendelkezésünkre pontos adat a diáklétszámról, mert az oktató nem tudta felidézni a diákok számát, nyelvtudását és származását.

A helyszínek összehasonlító táblázata alapján elmondható, hogy a legtöbb gyerek az úgynevezett *roma oktatási* helyszíneken tanul, ezt követik az *idegennyelv-oktatási*, valamint az *előrehaladott nyelvvessztési*, illetve a *káros* helyszínek.

Az intézmények strukturális adottságait tekintve elmondható, hogy *hídtelepülésekről* kizárólag csak olyan esetekben beszélhetünk, ahol az iskolák kis létszámúak. Ez azzal is magyarázható, hogy ezekben az esetekben a magyar diákok aránya nem elenyésző, az iskolák román vezetősége felismeri, hogy szükségük van a magyar diákokra is az intézmény megmaradása érdekében, és ők lesznek azok, akik bizonyos szempontból (órák száma, körülmények biztosítása) felkarolják a fakultatív magyaroktatást is. Egy másik fontos strukturális szempont, hogy van-e magyar tagozat az oktatási helyszínen. Az alsóbb kategóriák esetében a diákok soha nem találkoznak magyar nyelvű oktatással, hiszen sem magyar óvoda, sem pedig elemi nem működik a településen. A *sziget- és hídtelepülések* esetén minden helyszínen van óvoda vagy elemi, ami bizonyos szempontból stabilizálja a magyar gyerekek nyelvtudását, és kialakítja a csoportkohéziót is közöttük.

A táblázat jól tükrözi, hogy az egyik kiemelkedő problémája a fakultatív magyaroktatásnak, hogy mindenhol dominánsan szakképzetlen tanárok vannak. Az oktatási helyszínek 9,5%-án van magyartanár, az esetek nagy részében a magyar elemi osztályokban tanító pedagógus (42,6%) vagy a vallástanár (20,4%) vállalja el a magyarórák tartását. A fenti kategóriák mellett egyes helyszíneken angol vagy román nyelvtanárok (11,1%), más szaktanárok (9,3%) vagy pedagógiai és egyetemi végzettséggel nem rendelkező oktatók (14,8%) is bekerülnek a rendszerbe.

Az órák megszervezését (nyelvórák és csoportok száma), valamint a diákok származását és nyelvtudását figyelembe véve az első öt kategória segítségével egy dinamikus nyelvvessztési modell is felépíthető, amely előrevetíti a veszélyeket és lehetőségeket a különböző oktatási helyszínek számára. Például egy *nyelvi revitalizációs helyszín* vagy egy *szigettelepülés* könnyen egy nyelvvessztési pályán vagy egy hídtelepüléssé válási pályán is elindulhat. Amennyiben az évek folyamán ezeken a helyszíneken nem stabilizálódik a diákok nyelvtudása, ha például a román anyanyelvű gyerekek is masszívan megjelennek a fakultatív magyarórákon, illetve ha megtörténik az órai nyelváltás, akkor könnyen *előrehaladott nyelvvessztési* vagy akár *idegennyelv-oktatási helyszínné* válhat. Ugyanakkor, ha sikerül növelni a magyarórák számát, illetve működő kapcsolatot kialakítani a magyar oktatási hálózattal és ezáltal a magyar iskolába iratkozás reális alternatívává növi ki magát, *hídtelepüléssé* is válhat. Továbbá a nyelvi revitalizációs opció egy megfogalmazható célt jelenthet az előrehaladott nyelvvessztési helyszíneknek, vagy a román anyanyelvű gyerekek leválasztásával akár az idegennyelv-oktatási helyszíneknek is.

A modell szempontjából sajátos helyzetben vannak az úgynevezett *káros oktatási migrációs helyszínek* (7a), valamint a *roma oktatási helyszínek*.¹⁰ Az első esetben a magyar diákok egy jelentős része a településen vagy a környező nagyobb településeken működő magyar iskolába jár. A fakultatív magyaroktatásban olyan családok gyerekei maradnak, akik nem tudják megoldani az ingázást. Amennyiben ezek a helyszínek *hídtelepülésként* működnek, ez a kérdés nem jelentene akkora problémát, azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy a magyar oktatási rendszerbe való beiratkozás nem jellemző ezeken a helyszíneken. A helyzet magyar oktatási rendszer szempontjából való megoldása a fakultatív oktatás felszámolása és az ingáztatás megszervezése, vagy a települések híddá válásának elősegítése lehetne.

Tanári stratégiák a fakultatív magyarnyelv-oktatásban

A tanárokkal készített interjúk alapján elmondható, hogy a tanári stratégia megválasztását főként két szempont befolyásolja: 1) diákok vélt nyelvtudása 2) a tanár fakultatív magyarnyelv-oktatásra, illetve magyar nyelvre vonatkozó nézetei és ideológiái. Ténylegesen azonban ez nem ennyire egyszerű. Az interjúk és kategorizációk segítségével kiderül, hogy egy sor strukturális és szociodemográfiai adat is behatárolja a tanár mozgásterét az órák tartalmi felépítése és a célok megfogalmazása tekintetében.

Elemzésünkben három kiemelkedő stratégiát azonosítottunk: (1) magyar mint idegen nyelv-oktatás, (2) nyelv- és identitásmegtartás, (3) magyar anyanyelv és irodalom oktatás. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek nem feltétlenül tudatosan megfogalmazott stratégiák, hanem a használt tanítási módszertanból, az órán használt tartalmakból, valamint az ezeket befolyásoló tényezőkől olvashatóak ki. A továbbiakban ezek részletes bemutatására és elemzésére kerül sor.

Magyar mint idegennyelv-oktatás

A magyar idegen nyelvként való oktatása főként az első két oktatásihelyszín-kategória (idegennyelv-oktatási és előrehaladott nyelvvesztési helyszínek) településeire jellemző.

10 Egy jelentős része a roma oktatási helyszíneknek eleve káros helyszínnak is tekinthető, hiszen a jobban szituált magyar családok gyerekei a környező településeken működő iskolákba járnak át, viszont ez az opció nem jelenik meg valós lehetőségként minden magyarul tudó diák számára.

Ezek a helyszíneken a fakultatív nyelvoktatásban résztvevő diákok mintegy harmada tanul. A településeken a gyerekeknek mindössze 20%-a származik magyar családból, többségük román (46%), illetve román–magyar vegyes (34%) családi környezetből jön. A magyar nyelvismeret szempontjából is hasonló arányokkal számolhatunk, a tanárok a diákok mindössze 18%-ának nyelvtudását ítélték jónak, míg a diákok 80%-a egyáltalán nem, vagy nagyon rosszul beszéli a magyar nyelvet. Fontos adalék továbbá, hogy a gyerekek a családban, illetve az esetek többségében az egyház keretein belül is románul beszélnek, a magyar nyelvhasználat a fakultatív magyarórákra korlátozódik.

„Vannak gyerekek, románok, amelyeknek az egyik szülője magyar, de van olyan, hogy nem tud egy szót magyarul. Semmit. Még azt se, hogy szia vagy viszontlátásra, vagy jó napot!” (54. interjú, közgazdaságtan tanár)

„A vallásórákon a gyerekek a Miatyánkot sem tudták magyarul.” (40. interjú, nyugdíjas tanító)

A tanárok vélhetően felülértékelték a diákok nyelvtudását. A magyarul jól beszélő diákok száma ugyanis – bevallásuk szerint – egybeesik a magyar családból származó diákok számával, azonban a tanárok több tiszta magyar családból származó diákról is említést tesznek, akik nem beszélnek magyarul, és a családjukban is román nyelvet használnak.

Az ide tartozó településeken több évvel ezelőtt voltak magyar anyanyelvű gyerekek is, azonban a nyelvváltás már befejeződött, valamint a magyar identitást vállalók is kisebbségbe kerültek. A tanárok a nyelv és identitásváltás okát elsősorban a vegyes házasságok nagy arányában látják.

A településeken a fakultatív magyarórák jellemzően idegennyelv-oktatásként vannak felépítve, a nyelvhasználat, a választott módszertan, valamint a megfogalmazott oktatási célok és elvárások is ezt tükrözik. A fakultatív magyarórák két nyelven zajlanak, a gyerekek rossz magyar nyelvtudása ugyanis szükségessé teszi a román nyelv használatát. A tanárok általában fele-fele arányban használják a két nyelvet, azonban az is előfordul, hogy a hangsúly a román nyelv irányába tolódik el. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tanároknak mindent el kell mondaniuk románul is ahhoz, hogy a gyerekek megértsék. A diákok ugyanakkor jellemzően román nyelven kommunikálnak mind egymással, mind pedig a tanár irányába.

„Én mindent elmondtam románul is. Mert ha magyarul mondtam, csak néztek rám, és nem tudtak, és akkor elmondtam románul, és akkor megértették. (...) ha mesét mondtam, azt is elmagyaráztam románul, és aztán magyarul, vagy fordítva. Próbáltam úgy is, hogy

elkezdtem magyarul, és kérdeztem, hogy na, most megértettétek, miről van szó? Nu. Na, hát ha nu, akkor elmondtuk románul is.” (51. interjú, nyugdíjas biológia-földrajz szakos tanár)

A tanárok a fakultatív magyarórák céljaként elsősorban az írás-olvasás elsajátítását, valamint az alap kommunikációs helyzetekben való boldogulás elősegítését nevezik meg. Emellett az óráknak jellemzően identitásépítő és identitásmegtartó vetülete is van. Az írni-olvasni tudás főként azokban az esetekben válik hangsúlyossá, amikor a gyerekeknek magyar nyelven kell konfirmálniuk, ehhez pedig szükséges a Heidelbergi káté magyar nyelven való megtanulása.

„Azért tartom fontosnak, mert a gyerekek elérik azt, hogy tudjanak olvasni, rövid beszélgetéseket folytatni. S máshol nincs, ahol megtanulják ezt. Mert a családban nem fogják megtanulni, ritka az a család, ahol magyarul beszélnek. Ha az egyik szülő magyar is, nem fog beszélni a gyerek.” (7. interjú, tanító)

Az órák nagy részét mondókák és énekek tanulása teszi ki. Emellett megjelenik a köszönések, bemutatkozás és alapszókincs (színek, számok, gyümölcsök, eszközök nevei) elsajátítása. A nagyobb diákokkal, akik már ismerik az ábécét, az olvasást és időnként a helyesírást is gyakorolják a táblánál, vagy tollbamondás formájában. A gyerekek mondatokat alkotnak románul, majd a tanár segítségével lefordítják magyar nyelvre. Ritkábban a tanár mesét olvas, vagy magyar nyelven néznek rajzfilmeket, ezek esetében azonban a tanárok hangsúlyozzák, hogy a gyerekek sokszor nem értik a magyar nyelvű meséket.

Sok esetben a tulajdonképpeni nyelvoktatás mellett játékos, szabadidős jellegű tevékenységek is megjelennek, melyeket a tanárok jellemzően kettős céllal szerveznek: egyrészt a diákok motiválására az órákon való részvételre, másrészt a magyar hagyományok, népszokások megismeréséért.

„Mivel fakultatív, nem minden órán olvasunk és írunk. Varrunk, rajzolunk, hogy egy kicsit a magyar népszokásokat is tudják. Megtanítottam nekik a csárdást, s akkor azt nagyon szeretik. Azért is nőtt meg a gyerekek száma.” (7. interjú, tanító)

Az idegennyelv-oktatás gyakorlata a nyelvoktatási stratégiák mellett más tényezőkben is tetten érhető. Egyes helyszíneken a tanárok egyes tevékenységekbe kizárólag a román gyerekeket vonják be, a megfogalmazott célokat és értékelési kritériumokat is hozzájuk igazítják:

„Ha ismétlünk, akkor a magyarul tudó gyerekeket megkérem, hogy ne szóljanak bele, és csak a román gyerek feleljen, hogy megtanulta-e a szavakat, vagy érti-e a szót.” (19. interjú, tanító)

Az értékeléssel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a fakultatív magyar tárgyból jellemzően nincsenek sem évközi, sem pedig év végi felmérések, a jegyeket általában az órán való részvételre, esetleg az órai aktivitásra kapják. A diákok fejlődésének értékelésében a tanárok főként azt hangsúlyozzák, hogy a diákok megtanulnak magyarul köszönni és bemutatkozni, tudnak magyarul vásárolni, valamint tudnak magyarul olvasni annak ellenére, hogy sok esetben nem értik az olvasott szöveget.

„Motivál, hogy ha nem is [tud] sokat, de találkozik egy magyarral és tud köszönni, vagy be tud mutatkozni, vagy [elmondja], hogy hol lakik. Legalább ennyit elértem a románoknál is.” (23. interjú, tanító)

„Bármikor el merem őket engedni mondjuk Magyarországra egy üzletbe, hogy mondják el, hogy mit szeretnének, mert biztos megoldják.” (18. interjú, nincs pedagógiai végzettsége)

A tanárok nyelvoktatási stratégiájának megválasztását a diákok nyelvtudása mellett vélhetően az is befolyásolja, hogy esetenként az iskola vezetősége is az idegennyelv-tanulás fontosságát hangsúlyozza a magyarórákkal kapcsolatban, így buzdítva a román gyerekeket a fakultatív magyaroktatásba való beiratkozásra.

„Év elején bemegyek az osztályba, s mondom, hogy a magyar fakultatív nem kötelező, az jön, aki akar. De akkor mondja az igazgatónő, hogy mégis egy idegen nyelv, jó lenne, hogy mindenki jöjjön.” (7. interjú, tanító)

Ez is mutatja, hogy a fakultatív magyarnyelv-oktatásra nem úgy tekintenek, mint törvény által a magyar diákok számára szavatolt kisebbségi jogra, hanem mint lehetőségre egy újabb idegen nyelv megtanulásához.

A kiemelt interjúrészletekből is kiolvasható, hogy a tanárok a nyelvoktatást összekötik közösség-szervező, magyar hagyományokat és kulturális értékeket középpontba állító tevékenységekkel. Ugyanakkor a fakultatív magyaroktatás fontosságának indoklásaként megjelenik a román–magyar kapcsolatok erősítése is. Habár azt feltételezhetnénk, hogy az identitás erősítése vélhetően a magyar, esetleg a vegyes házasságból jövő diákokra vonatkozik, míg a román–magyar viszony erősítése a román diákok vonatkozásában válik fontossá, a kérdés és a két narratíva kapcsolata sokkal komplexebb ennél, és megmutatja az oktatási stratégia és az illető kategóriába tartozó helyszínek egyik legfontosabb problémáját.

Az identitásépítéssel kapcsolatban hangsúlyozzák, hogy a gyerekekbe *„bele kell vésni”* a magyarságot, ugyanis a vegyes családok következtében elfelejtik, hogy *„magyarok vagyunk, hogy mi a mi történelmünk”*. Ezen narratíva értelmében a magyarórák azért válnak fontossá, mert lehetőséget teremtenek a magyarság megtartására:

„Ne felejtsük el, hogy kik vagyunk. Hogy magyarnak születünk. És valahogy bele kell a gyerekekbe vésni. Úgy vettem észre, hogy ha román tagozaton járnak, valahogy szégyellik is, hogy beszéljenek. És annyiszor elmagyaráztam nekik, hogy ez nem úgy van.” (51. interjú, nyugdíjas biológia-földrajz szakos tanár)

Identitásépítő törekvéseik során a tanároknak egy sajátos ellentmondással kell szembenéznük. Egyrészt a tiszta magyar vagy magyar–román vegyes házasságból jövő gyerekekhez megpróbálnak magyar identifikációt társítani, azonban azt tapasztalják, hogy ezt a fajta kívülről jövő identifikációt sem a gyerekek nyelvi szocializációja és nyelvtudása, sem pedig saját identitása nem tükrözi vissza. Emellett az interjúkban több olyan utalás is történik, melyekben a tanár románként kategorizálja az órájára járó gyerekeket: *„Mindenkinek szeretne magyart tanulni, annak ellenére, hogy román.”* A kategorizációs dilemma egyik következménye, hogy vannak helyzetek, amikor a gyerekek ténylegesen ellenállnak, esetenként ellenségesen viszonyulnak a magyar identitásépítéshez, nem akarnak magyarul megszólalni, vagy elutasítják a magyar szimbólumokat.

„Készítettem nekik magyar ruhát. Fel kellett hogy öltözzenek egy magyar nap alkalmából, és valósággal visszaütötték, hogy nem veszik fel.” (40. interjú, nyugdíjas tanító)

A diákoknak a magyar identitásépítéssel szembeni ellenállását a tanárok kudarcként élik meg:

„Ez fáj a legjobban az embernek, hogy nem büszkéek arra, hogy kik vagyunk, ezzel a sok vegyes házassággal, és hogy magyarok vagyunk, és hogy milyen a mi történelmünk.” (51. interjú, nyugdíjas biológia-földrajz szakos tanár)

Az identitásépítéshez kapcsolódó kudarcélményeket a tanárok részben azzal ellensúlyozzák, hogy a román diákok részvételét, a magyarórák iránti érdeklődését sikerélményként fogalmazzák meg, azonban ez tovább gyengíti annak lehetőségét, hogy a magyarul jobban beszélő diákok tényleges nyelvi fejlődésben részesüljenek.

„Már az is nagy eredménynek számít, hogy a román gyerekek jól érzik magukat közöttünk.” (6. interjú, vallástanár)

„Aki román beiratkozik, vagy bármilyen nemzetiség: szerb, török, szlovák, ukrán – minden van; az legalább nem lesz magyargyűlölő.” (21. interjú, nincs pedagógiai végzettsége)

A fakultatív magyarnyelv-oktatás kapcsán a tanárok tehát egy ellentmondásos helyzettel szembesülnek: magyarórákról lévén szó egyrészt magyarul kellene hogy kommunikáljanak, másrészt a tantárgy megnevezéseiből kiindulva magyarul kellene hogy tanítsanak. Az órákon résztvevő diákok nyelvtudása azonban egyiket sem

teszi lehetővé. A diákok magyar nyelvtudási szintjéből kiindulva az egyetlen reális opció a magyar idegen nyelvként való tanítása lehet. A tanárok felismerik, az interjúkban expliciten meg is fogalmazták ezt, helyzetüket tovább nehezíti azonban, hogy jellemzően mind a magyar anyanyelvoktatás, mind pedig a magyar mint idegen nyelv oktatása szempontjából képtelenek az oktatók, illetve a tervezéshez és oktatáshoz szükséges segédanyagok sem állnak rendelkezésükre.

Mindezen tényezők azt eredményezik, hogy a tanároknak nem sikerül konkrét, elérhető célokat megfogalmazniuk, így jellemzően olyan elvont, a magyarárák keretein túlmutató célokat fogalmaznak meg, mint az identitás megtartása vagy a román–magyar kapcsolatok erősítése. A tulajdonképpeni magyarnyelv-tanítás kimerül egy-két szó, köszönés, ének elsajátításában. Ugyanakkor a kritériumok lazítása, az órák „érdekessé” és játékosá tétele tovább rontja annak a lehetőségét, hogy a magyarul jobban beszélő diákok fejlődjenek.

A tanárok identitás megtartásra irányuló stratégiája, mint láthattuk, azért is problémás, mert az órákon résztvevő gyerekeknek az esetek egy jelentős részében nincs magyar identitása, a nyelv és identitásváltás már a szülők generációjánál lezajlott. A tanárok többnyire felismerik ezt, talán még tisztában is vannak azzal, hogy a folyamat a fakultatív magyarárák által nem visszafordítható, azonban narratíváikban mégis az identitás megtartása és erősítése a leghangsúlyosabb. Ez azzal magyarázható, hogy a tanárok meg akarnak felelni a magyar kisebbségen belül uralkodó ideológiának, miszerint kisebbségi helyzetben az identitás erősítés kiemelkedő jelentőségű, és a kisebbségi oktatást ennek kell alárendelni. Azonban sem az észlelt társadalmi realitás, sem pedig a választott nyelvtanítási stratégia és gyakorlat nincs összhangban ezzel az elvárással.

Nyelv- és identitás megtartás

A nyelvi és kommunikációs készségfejlesztés főként a *Nyelvi revitalizációs*, a *Roma oktatási helyszíneken*, illetve a *Szigettelepüléseken* jelenik meg hangsúlyos narratívaként. Ezeken a településeken a résztvevő diákok mintegy 36%-a tanul. A gyerekek jellemzően magyar vagy magyar–román vegyes családból, a *Roma oktatási helyszíneken* pedig magyar nyelvű roma családból származnak. A román gyerekek kisebb létszámban vannak jelen, a települések összdíák létszámának csupán 9,5%-át képviselik, a tanárok mindössze a diákok elenyésző számáról említették, hogy nem beszélnek a magyar nyelvet. A fakultatív órákra járó gyerekek nagy része a családban, az elsődleges nyelvi szocializáció során sajátította el a

magyar nyelvet, a vegyes házasságból származó gyerekek is már kiskorukban megtanulnak magyarul, ritkább esetekben a barátaiktól, osztálytársaktól tanulják meg a nyelvet. A tanárok ugyanakkor kiemelik, hogy a gyerekek sok esetben keverik a magyar és román nyelvet, szegény a magyar szókincsük, és esetenként az írásban történő mondatalkotás is nehézséget jelent számukra. Ennek oka főként a román iskolai környezet: a diákok mindössze 24%-a tanult előző iskolai szinten magyarul, többségük már óvodától kezdődően román tannyelven tanult.

„Főleg a kicsikkel kell beszélgetni, mert keverik a nyelvet. Ők csak otthon beszélnek magyarul, iskolában, óvodás kortól végig csak román nyelven. (...) Mivel mindenki, aki fakultatív órára jár, korábban román óvodában és 1-4-ben volt, nagyon fontos a kétnyelvűség, és megtanítani őket szépen magyarul beszélni.” (2. interjú, román-magyar szakos tanár)

A tanárok a fakultatív magyarórák szerepét a nyelvmegtartásban látják. Legtöbb esetben a magyar és román nyelvhasználat terei élesen elkülönülnek – magyar a családban használt nyelv, román az iskola nyelve – a magyar nyelvi és kommunikációs készség fejlesztése hozzájárulhat egy magyar szempontból előnyös, additív kétnyelvűség kialakításához és a nyelvváltás megelőzéséhez. Az órák céljaként elsősorban a magyar nyelven való kommunikációt, nyelvfejlesztést és irodalmi nyelv elsajátítását, a helyesírás gyakorlását nevezik meg az oktatók, következőképpen az órai tevékenységek között a kommunikáció, a tollbamondás, versek, mesék, novellák olvasása kap hangsúlyos szerepet. Az órán kizárólag magyarul kommunikálnak, ritkább esetekben a tanárok (20%-ban) a román nyelvet is használják.

A nyelvmegtartás szorosan összekötődik az identitásmegtartás narratívájával, a tanárok a fakultatív magyarórák másik fontos szerepét a román iskolai környezetben az identitás vállalásában és megerősítésében látják.

„Nagyon fontos a gyerekeknek az, hogy egy román iskolában van legalább heti egy óra, amikor magyarul beszélhet. Ez ott lebegtetni a gyerekek a lelkében, hogy ő nem román, hogy ő nem is lesz román soha, ő igenis magyar. Ez a gyerek számára is egy jelzés, hogy igenis tudom és felvállalom azt, hogy magyar vagyok.” (47. interjú, vallás-történelem szakos tanár)

A tanárok a fakultatív magyarórák keretében hangsúlyt fektetnek az identitás magyar néphagyományokkal, irodalmi és történelmi ismeretekkel való megalapozására, az órákon szerepet kap az irodalmi művek, történelmi hősök megismerése, népdalok tanulása. Továbbá a magyarórák keretét biztosítanak a magyar vonatkozású ünnepek (március 15., farsang, húsvéti locsolkodás, karácsonyi műsorok) megünneplésére, előadások előkészítésére, melyek bemutatására azonban rendszerint nem az iskolában, hanem a templomban kerül sor. A magyar ünnepek közösségben történő megünneplését azért látják különösen hangsúlyos-

nak, mert az iskolai, esetenként román vonatkozású ünnepeken a magyar diákoknak is kötelező részt venniük, míg a magyar ünnepek a román iskolákban nincsenek jelen.

„Az identitás megtartásáért és azért, hogy a hagyományainkat, amik még vannak és amit még lehet, azt megtartsuk és továbbvigyük, mert lassan minden-minden kimarad, mert megfeledkezünk róla és kényelmesek is vagyunk, de amit lehet, azt még ápolunk.” (5. interjú, tanító)

„December 1-re megkértem a magyar fiúkat és lányokat, hogy megértettem, hogy nagy ünnepség lesz, de legyenek felöltözve magyar ruhába, hogy lássák, hogy mi is, a magyarok is ott vagyunk.” (48. interjú, technológia tanár)

Az identitásmegtartás narratívája a roma oktatási helyszíneken kevésbé hangsúlyos, vélhetően amiatt, hogy a tanárok elsősorban nem magyarként, hanem romaként kategorizálják az órára járó gyerekeket. Esetenként ugyanakkor az is előfordul, hogy a tanár figyelmen kívül hagyja a csoport etnikai összetételét, stratégiáját elsősorban nem a célcsoportához, hanem saját narratívájához igazítja.

„Ha már magyarul beszélnek, legyen roma vagy nem roma, akkor már írjon-olvasson, egy alapvető irodalmi műveltsége azért legyen.” (14. interjú, tanító)

Fontos továbbá kiemelni, hogy a roma többségű oktatási helyszíneken a tanárok a magyarórákat elsősorban nem a magyar nyelv tanulása, hanem a gyerekek más tantárgyakból való felzárkóztatása szempontjából tartják fontosnak. A legtöbb településen a gyerekek román nyelvtudása gyenge, így esetenként nem értik meg azt a tananyagot, melyet az órákon a tanárok román nyelven tanítanak. A fakultatív magyarórák keretében a tanárok sok esetben a román nyelven leadott tananyagot magyarázzák el magyar nyelven.

A három településkategóriával kapcsolatban összességében elmondható, hogy a tanárok nyelvoktatási stratégiája a magyar nyelvi és kommunikációs készség fejlesztésére irányul, a választott módszertan és órai tevékenységek is ezt tükrözik vissza. Az interjúk kiemelt részletei ugyanakkor azt mutatják, hogy a tanári narratívákban a fakultatív órák és a magyar nyelvtudás fejlesztése elsősorban az identitás megtartása szempontjából válik fontossá, annak instrumentális, a mindennapi kommunikációs helyzetekben betöltött szerepe kevésbé hangsúlyos. Bár román iskolai környezetben a magyaróráknak ténylegesen szerepe lehet abban, hogy a magyar diákok képviselve, megjelenítve érezzék saját kultúrájukat és anyanyelvüket, a magyarórák önmagukban nem elegendőek az identitás megtartásához. A nyelvtudás szimbolikus dimenziójának túlhangsúlyozása ugyanakkor ahhoz vezethet, hogy a diákok magukévá teszik azon nyelvi ideológiát, miszerint anyanyelvüknek a szűkebb családi és baráti körön túlmutatóan nincsen gyakorlati funkciója. A nyelv instrumen-

tális értékvesztése pedig hosszú távon a nyelv feladásához vezethet, ami az első három településkategória esetében is látható. A folyamat a településeken abban is tetten érhető, hogy a tanárok elmondása alapján a gyerekek szülei azzal indokolják a román tannyelvválasztását, hogy maguk is román iskolába jártak, így magyar nyelven nem tudnának a tanulásban segíteni a gyerekeknek. Továbbá megjelenik az a narratíva is, hogy a magyar tagozat többlet tantárgyakat és vizsgákat jelentene a gyerekeknek. Ezen magyarázatok esetében is jól látszik, hogy a tannyelvválasztás generációról-generációra hagyományozódik, ha ugyanis a szülők maguk is román tannyelven tanultak, jellemzően nem merül fel a gyerek magyar iskolába való íratásának lehetősége.

A strukturális tényezők (családban használt nyelv, diákok nyelvtudása, magyar identifikáció megléte) figyelembevételével az előző településkategóriákkal ellentétben az ide sorolt településeken a fakultatív magyaróráknak ténylegesen szerepük lehet a magyar nyelv megtartásában, ehhez azonban mind oktatásszervezői, mind pedig oktatói szinten szemléletváltásra és egy átgondolt nyelvoktatási stratégiára lenne szükség.

Magyar anyanyelv és irodalom oktatás

Az anyanyelv és irodalom oktatás hangsúlyos tanári narratívaként főként a károsnak tekinthető *oktatási migrációs*, valamint a *hídtelepülések* kategóriájába tartozó oktatási helyszíneken érhető tetten. A fakultatív magyarórákat a tanárok a magyar tannyelvű osztályok magyar nyelv és irodalom óráihoz hasonlóan építik fel, mind a megfogalmazott célok, mind az órai tartalmak tekintetében. Ezeken a településeken a diákok 20%-a tanul. A gyerekek jellemzően magyar vagy magyar–román vegyes családból származnak, többségük anyanyelvi szinten beszél magyarul. Két településen jelentősebb a román, magyarul nem beszélő diákok száma is, ők a teljes diáklétszám 8%-át teszik ki. Ellentétben az előző kategóriákkal, a román diákok megjelenése nem befolyásolja a tanári stratégia megválasztását, a tanárok ugyanis nyelvtudás alapján differenciáltan, esetenként külön csoportokban tartják az órákat.

„Azokat a gyerekeket, akik beszélik a magyar nyelvet, a haladó csoportba teszem, mert nem csinálhatom azt, amit a román gyerekekkel, aki 0-ról indul.” (26. interjú, földrajz-történelem szakos tanár)

A fakultatív magyarórák szerepét a tanárok egy anyanyelv-pedagógiai diskurzusban határozzák meg, értelmezésükben azért fontosak a magyarórák, mert az anyanyelv és irodalom tanulásának lehetőségét teremtik meg.

„Még vannak magyar gyerekek, és a gyerekek megérdemlik, hogy tudjanak az anyanyelvükről, hogy kapcsolatba kerüljenek vele.” (26. interjú, földrajz-történelem szakos tanár)

A fakultatív magyarórákra járó gyerekek nagy része előző iskolai szinten magyar nyelven tanult, így az írás-olvasás sem jelent nekik különösebb nehézséget. Az órák céljaként a tanárok elsősorban az irodalmi nyelv elsajátítását, valamint a szóban és írásban történő magabiztos és adekvát nyelvhasználatot fogalmazzák meg.

„Beszélnek magyarul, csak azért ragaszkodtunk a fakultatív magyarórákhoz, hogy ne felejtsek el az irodalmi beszédet, tehát kicsit az irodalmi magyart is használják, mert arra szükség van. Vagy ne felejtsek el az íróknak a nevét, munkásságát.” (15. interjú, vallástanár)

„Hogyha szépen ki tudják fejezni magukat, akkor több esélye van annak, hogy ezt meg is őrzik, tovább is adják. Ha nem tudják kifejezni magukat, nehézkesen vagy sután, és akkor egyszer-kétszer rossz élmény éri őket, amikor magyarul jobban beszélővel kommunikálnak, akkor átválthatnak.” (53. interjú, lelkész)

Az órai tevékenységek között szerepet kap a szókincsfejlesztés, az irodalmi szövegek olvasása és elemzése, esetenként nyelvtani ismeretek elsajátítása is. A tanárok hangsúlyozzák, hogy a fakultatív magyarórák ugyanúgy zajlanak, mint a magyar tagozatos magyar nyelv és irodalom órák, a tananyag összeállításában a magyar tagozatos tanterveket és tankönyveket is használják.

A fakultatív magyarórák és a magyar tagozatos magyar nyelv és irodalom órák párhuzamba állítása azt is mutatja, hogy a tanárok a fakultatív magyarórákat nem plusz megterhelésként értelmezik, hanem magától értetődőnek tekintik, hogy a magyar diákok is tanulják saját anyanyelvüket és irodalmukat. A tanárok és diákok pozitív viszonyulását az is tükrözi, hogy a diákoknak egyes feladatokat (házi olvasmányok, projektek, témaspecifikus mappák) otthon kell elvégezniük, továbbá a diákok tudásának felmérésére, értékelésére is sor kerül. Egyes településeken a tanárok a fizetett óraszámom felül is tartanak magyarórákat.

„Ugyanúgy tanítom, mintha magyar tagozaton lennének (...), csak annyi a különbség, hogy jó, ha heti két óra volt, de én nem kettőt tartottam, az a valóság, mert heti két órával nem lehet. (...) ...felmérőkkel, munkalapokkal, szóbeli felméréssel. Tehát ugyanúgy folyt a felmérés, mint akármilyen óránál.” (12. interjú, tanító)

A tanárok stratégiájában a magyar nyelven való továbbtanulás kiemelt szempontként jelenik meg, illetve a módszertan és tartalmak megválasztását is ezzel indokolják.

„Ha tovább akar tanulni magyar nyelven, akkor tanulhat, ha nem tanulna meg 1–4. osztályban magyarul írni-olvasni, akkor tovább csak románul tanulhatna. (...) A matematikát nem

lettem volna köteles, de mindent elmondtam nekik magyarul is, hogy ha 5.-től magyar iskolába mennek, tudjanak minden kifejezést, ami vele jár.” (12. interjú, tanító)

Mindazonáltal a tanárok elvárásaival ellentétben nem jellemző, hogy a településeken nagy számban tanulnának tovább a diákok magyar nyelven. Az *oktatási migrációs* helyszíneken ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a szülők már egy korábbi iskolai szakaszban elviszik a gyerekeket egy közeli magyar iskola tagozatára, a fakultatív magyarnyelv-oktatásban elsősorban a gyengébb képességű vagy szerényebb családi háttérrel rendelkező gyerekek maradnak.

A hídtelepüléseken ténylegesen adottak a magyar nyelven való továbbtanulás feltételei, a korábbi években létezett is ennek gyakorlata. A tanügyminisztérium felvételi adatbázisa alapján azonban utoljára 2015-ben voltak olyan diákok, akik magyarul tanultak tovább. A tanárok ennek okát elsősorban a szülői narratívákhoz kötik, ugyanakkor az interjúkból az is kirajzolódik, hogy a viszonylag széleskörű magyar nyelvhasználat ellenére már a tiszta magyar családokban is gyengül a magyar nyelv instrumentális értéke.

„Sokan azt mondják, hogy nem sok értelme van a magyaroktatásnak, Romániában élünk és meg kell tanulni románul.” (46. interjú, vallásos tanár)

„Egy olyan általános nézet van a faluban, hogy románul kell majd érvényesülni és románul kell majd a gyárban megállják a helyüket. És mivel otthon nem tanulnak meg románul, ezért küldik román iskolába.” (53. interjú, lelkész)

Annak feltárása, hogy az elmúlt években a magyarul való továbbtanulás miért nem volt jellemző, további vizsgálatot igényel, ugyanakkor a tanárok erre irányuló stratégiájának fenntartása meglátásunk szerint mindenképpen pozitív a magyarnyelv-oktatás minősége szempontjából. A magyar tagozatra iratkozás ugyanis egy olyan meghatározott követelményekhez kötött kimenetelt biztosít a fakultatív magyaroktatás számára, mely segíti a tanárokat konkrét, mérhető és elérhető célok kijelölésében. Vélhetően részben ennek is tulajdonítható, hogy a korábbi példákkal ellentétben a településeken a magyarnyelv-oktatás nem mozdul el a román diákok vagy más elvont, a magyaroktatás keretén túlmutató célok irányába.

* * *

Az órák minőségét meghatározó, nem feltétlenül a nyelvoktatási stratégiához köthető probléma a fakultatív oktatás megítéléséhez köthető. Egy általános, de kiemelten az első két stratégiát követő tanárookra jellemző probléma, hogy a magyarórákat, fakultatív jellegükből adódóan másodlagosnak, kevésbé fontosnak értékelik. Ezt az érzetet erősíti az a tény is, hogy 8. osztály végén a diákoknak nem kell magyarból vizsgázniuk. A tanárok meglátása

szerint a diákok részéről is elvárásként fogalmazódik meg, hogy a magyarórának fakultatív jellegére való tekintettel a többi órához képest másnak, kevésbé fontosnak kell lennie, és emiatt az értékelés is „lazább”, megengedőbb kell hogy legyen.

„(...) azoknak a diákoknak, akik továbbtanulnak, azoknak vizsgázni kell, ott akkor azért csak próbálunk valamit, mert nekik valamit utána fel kell mutatni. De fakultatívon kijárta a 8-at, megvoltak a jegyek, megvannak a félévik, lezárjuk, és ott annak vége.” (50. interjú, magyar-angol szakos tanár)

„Ha ezek az órák fakultatívak, akkor olyan legyen, amit a gyerek szeret.” (27. interjú, tanító)

„Az értékelés nem annyira szigorú. Nehogy elrontsam én [a médiáját]. Lehet, hogy nem érdemli meg a legjobbat, de ha első tanuló, nem szabad én elrontsam...” (7. interjú, tanító)

A fenti idézetek jól tükrözik azt a fakultatív órákkal szembeni általánosnak mondható tévhitet, amelyet úgy tűnik, a tanárok egy jelentős része magáévá tett a magyarórákkal kapcsolatban. A *hídtelepüléseket* leszámítva, ahol a magyar oktatási rendszerbe való bekerülés még reális alternatívaként megjelenik, a magyarórák alulértékelődésének lehetünk tanúi.

Következtetés

Erdélyben 64 olyan helyszínt sikerült lokalizálni, ahol fakultatív magyaroktatás folyik. Ezeken a helyszíneken kb. 1700 diák tanul magyarul, ami az érintett kilenc megye közoktatásában résztvevő magyar diákok körülbelül 2%-a. Az oktatási helyszíneket tekintve, a kérdés jellemzően Szatmár, Temes, Máramaros és Arad megyében jelentkezik. Az előzetes feltételezésekkel ellentétben a fakultatív magyaroktatás változatos képet mutat, hiszen mindössze 13 település esetén állítható bizonyossággal, hogy a román iskolákban működő magyartanítás gyengíti a magyar nyelvű oktatás helyzetét. A többi esetben idegennyelv-oktatási lehetőségként vagy nyelv és identitás megtartó céllal működik. Egyes esetekben (5 helyszínen) a fakultatív magyar nyelv-oktatás keretet ad arra, hogy a magyar diákok felkészüljenek a magyar általános- vagy középiskolába való beiratkozásra, illetve vannak helyszínek, ahol sajátosan a román iskolába járó magyar anyanyelvű roma gyerekek magyar nyelven való tanításaként szolgál.

A különböző oktatási helyszínek kategóriák együttes elemzésének segítségével kirajzolódtak azok a potenciális beavatkozási pontok, amelyek segíthetnek abban, hogy növe-

kedjen azon települések száma, ahol a magyar iskolaválasztás reális alternatívaként jelenik meg. Egyik ilyen kulcsfontosságú terület a román anyanyelvű, valamint a magyarul nem beszélő diákok megjelenése az órákon. Az összehasonlító elemzés alapján elmondható, hogy azokban az esetekben, ahol ezek a csoportok nagyobb arányban jelennek meg, és a tanár nem tudja megvalósítani a magyarul különböző szinten beszélő gyerekek szétválasztását, magyar mint idegennyelv-oktatás zajlik, ami (tovább) ronthatja a magyar nyelven jobban beszélő gyerekek nyelvtudását és a magyar nyelven való továbbtanulásának esélyeit. Egy másik, a nyelvi és kommunikációs készségfejlesztés szempontjából fontos tényező az óraszám, a csoportok száma, valamint az iskola mérete. Átütő eredményt kizárólag csak azokon a helyszíneken regisztráltunk, ahol az iskola diáklétszáma aránylag alacsony (és ennek következtében a magyar gyerekek aránya magasabb), és a tanárnak lehetősége van legalább 3-4 alkalommal találkozni a diákjaival, akiket nyelvtudás és korosztály szerint több csoportba tud szétválasztani. A nagyobb iskolákban nem valósul meg a magyar gyerekek közötti csoportkohézió, és az alacsony óraszám miatt a tanár nem tud átütő eredményt elérni.

A fakultatív oktatásban résztvevő tanárok jelentős része szakképzetlen a magyar nyelv-oktatás tekintetében, több mint 60%-uk tanító vagy vallástanár. Az oktatók oktatási stratégiáit figyelembe véve három stratégiát lokalizáltunk: magyar mint idegennyelv-oktatást, nyelv- és identitásmegtartást, valamint magyar nyelv és irodalom oktatást. Az oktatási stratégiák tekintetében elmondható, hogy sok esetben a kitűzött célok és az alkalmazott módszerek nincsenek összhangban, és a tanárok nincsenek megfelelő módon felkészítve arra, hogy a magas differenciáltságból adódó kihívásokat megoldják. Ez főleg azokra a helyszínekre jellemző, ahol jelentős a magyarul nem beszélő diákok száma, és az oktatás alapját a magyar mint idegennyelv-oktatás kellene adja. Ezekben a helyzetekben a tanár, habár felismeri a helyzetet, a megfogalmazott célok tekintetében nem tudja elengedni a magyar oktatásban dominánsnak mondható identitásmegtartó narratívát.

Egy másik jellemző probléma, mely főként a roma oktatási helyszíneket érinti, hogy a magyar nyelvoktatást felváltja a többi tantárgyból való felzárkóztatás. Ezeken a településeken a gyerekek nagy része rosszul beszéli a román nyelvet, sok esetben nem értik a többi óra keretében románul leadott tananyagot, a tanárok pedig feladatuknak érzik, hogy a magyarórák keretében újra elmagyarázzák azt a diákok anyanyelvén.

Fontos továbbá megjegyezni, hogy a fakultatív magyar nyelvoktatás önmagában nem elegendő a magyar nyelv és identitás megtartásához. Ehhez szükségessé válik a szülők és

a közösség támogatásának megnyerése is, valamint találkoznia kell a diákok elvárásaival és identitás-értelmezésével is. Emellett az órák keretein túlmutató célok előtérbe helyezése gyengíti a fakultatív magyar nyelvoktatás hatékonyságát, illetve a magyar anyanyelv vagy esetenként idegen nyelv oktatásának minőségét.

A helyszínek kategorizálása és a tanári stratégiák elemzése rávilágít arra, hogy a fakultatív magyarnyelv-oktatás az esetek nagy részében valamely anyanyelv és irodalom oktatáson kívül eső célnak rendelődik alá. Ennek több megjelenési formáját azonosítottuk: románoknak való idegennyelv-oktatás, román–magyar kapcsolatok erősítése, más tantárgyakból való felzárkóztatás. A magyarórák alárendelt státuszát vélhetően fakultatív jellegük is erősíti, melynek fenntartásához a strukturális tényezők mellett valamennyi érintett szereplő (iskola vezetősége, tanárok, szülők, diákok) hozzájárul. A tantárgy ezen fakultatív, következésképpen nem kötelező és másodlagos státuszból való intézményesített, az iskolai vezetőség és tanárok által egyaránt támogatott kiemelése, valamint a működéséhez szükséges alapvető feltételek megteremtése (óraszám, szakképzett tanárok, nyelvtudás és életkor szerinti segédanyagok kidolgozása) hozzájárulhatna ahhoz, hogy ténylegesen olyan kisebbségi jogként érvényesüljön, mely lehetőséget teremthetne a román iskolába tanuló diákok számára anyanyelv és irodalmuk tanulására.

RÁKÓCZI KRISZTIÁN

SZLOVÁKIAI ÖNKORMÁNYZATI VÁLASZTÁSOK.
TAROLTAK A FÜGGETLENEK,
VÁRAKOZÁSON FELÜLI EREDMÉNYT ÉRTEK EL
A MAGYAR INDULÓK

A 2018. november 10-én lezajlott szlovákiai önkormányzati választások során a mintegy 4,5 millió választásra jogosult arról dönthetett, hogy a következő négy évben ki irányítja majd a településüket, illetve, hogy a településvezető milyen összetételű képviselőtestülettel dolgozik majd együtt. A voksolás fontosságát növelte, hogy 2019 márciusában államfőválasztásra, május végén pedig európai parlamenti választásokra is sor kerül Szlovákiában, így a helyhatósági választásokra való felkészülés a pártok részéről egy hosszú ideig tartó kampányidőszak kezdetét is jelentette. Ezek a választások pedig majd együttesen segíthetnek megmutatni azokat az erőviszonyokat, amelyek a 2020 tavaszán esedékes parlamenti választások szempontjából mérvadók lehetnek.

A rendszerváltást követően megkezdődött a szocializmus közigazgatási rendszerének lebontása. A demokratikus környezet megteremtésében alapvető szerepet játszott a községi önkormányzatokról szóló 369/1990. számú törvény, amely elválasztotta egymástól az államigazgatást és az önkormányzást, létrehozva a közigazgatás duális modelljét. Települési szinten létrejöttek az önkormányzatok, felváltva a szocializmus éveiben működő Nemzeti Bizottságokat. Az ország önálló területi önkormányzati és közigazgatási egysége a község lett, mely önálló jogi személyként a törvény szerinti feltételek mellett saját vagyonnal rendelkezik, önálló költségvetéssel gazdálkodik. A közigazgatás elsődleges szintjét azonban nem a települési önkormányzatok, hanem a járási szintre telepített hivatalok jelentették. A hatalom további decentralizációjának kérdését a 221/1996-os törvény rendezte, amely visszaállította a kerületi rendszert, nyolc megyét (hivatalos megnevezésük szerint: nagyobb területi egységet) hozva létre, továbbá a 38 járás számát 79-re növelték. Mind a kerületi, mind pedig a járási rendszer számtalan politikai és szakmai kritikát kapott. 2004-re fejeződött be a hatalom decentralizációja, amikor mintegy 400 hatáskör került át a közigazgatás országos szintjéről a regionális és a helyi önkormányzatokhoz.¹

1 Keszegh Béla: Az önkormányzati választások jogi és történelmi körülményei. In: Keszegh Béla – Tokár Géza (szerk.): *A 2010-es önkormányzati választások a szlovákiai magyarok tükrében*. Kempelen Intézet: Komárom, 2011.

A község polgármesterét és a képviselőket a község azon lakói választják meg négyéves időszakra, akiknek az adott településen található az állandó lakóhelyük. A polgármestereket egyfordulós rendszerben választják meg, azaz a legtöbb szavazatot szerző jelölt egyszerű többséggel nyeri el a tisztséget. Érdemes összevetni a helyi önkormányzati választásokat a megyei (kerületi) választásokkal a részvétel tekintetében. A parlamenti választások után a települési önkormányzati voksolások iránt mutatják a legnagyobb érdeklődést a választópolgárok. A választók tudatában vannak, hogy a hozzájuk legközelebb álló „hatalomgyakorlókat” választják meg, akik tevékenysége könnyebben ellenőrizhető, mint az országos politikában tevékenykedők munkája. A helyhatósági választások során a szavazásnál az ideológiai szempontok hátrébb sorolódnak, és előtérbe kerülnek a jelöltek személyes kompetenciái, a helyi közösségben elfoglalt pozíciójuk, és a közéleti tevékenységük eredményei. A megyei eljárók és képviselőtestületek megválasztása rendre nagyon alacsony részvétel mellett zajlik, holott ezek hatása a mindennapokra nem elhanyagolható mértékű. A 2017-ben tartott megyei választáson² a részvétel megközelítette a 30%-ot, ami összehasonlítva az elmúlt évek voksolásaival, rekordmagasnak mondható, de messze elmarad a helyi önkormányzati választások részvételi adataitól. A megyei választások iránti alacsony érdeklődés legfontosabb oka, hogy az emberek nem ismerik azok pontos tevékenységét, illetve nem tudnak azonosulni ezekkel a mesterségesen létrehozott területi egységekkel. A nyolc önkormányzati régió határai semmilyen történelmi vagy kulturális hagyományt nem követnek, a gazdasági és a földrajzi adottságokat sem veszik figyelembe. A kerületek határainak kijelölésekor fontosabb szempont volt, hogy a magyarok által lakott dél-szlovákiai területeket minél több magasabb szintű területi egységbe sorolja.³

A választási részvétel

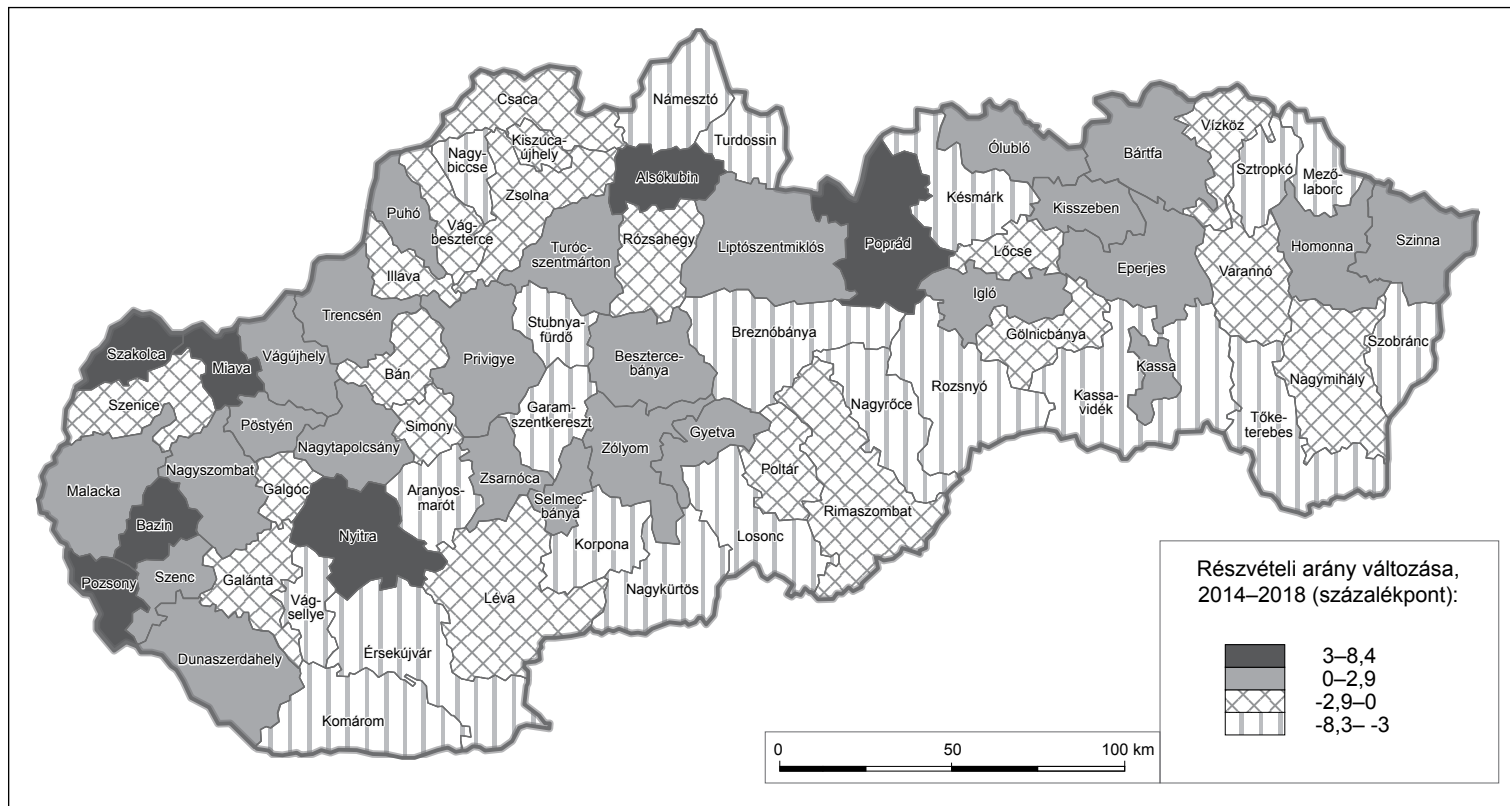
A helyi önkormányzati választásokon 2018-ban közel 2,2 millió polgár élt választójoggal. A részvételi arány a helyhatósági választásokon 2002 óta a 46–49%-os tartományban mozog. 2018-ban 48,67%-os volt az országos részvétel, ami mindössze 0,3%-kal magasabb a négy évvel ezelőttinél.⁴ Miközben országosan a részvételi arány a 2014-es választásokon

2 Mózses Szabolcs: A megfélemlítés éjszakája – A 2017-es szlovákiai megyei választások. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 4. 49–68.

3 Rákóczi Krisztián: A szlovákiai politikai rendszer alakulásának áttekintése. In: Harrach Gábor – Rákóczi Krisztián: *Külön utakon. Adalékok a felvidéki magyarság 2009 utáni politikatörténetéhez*. Budapest, 2017.

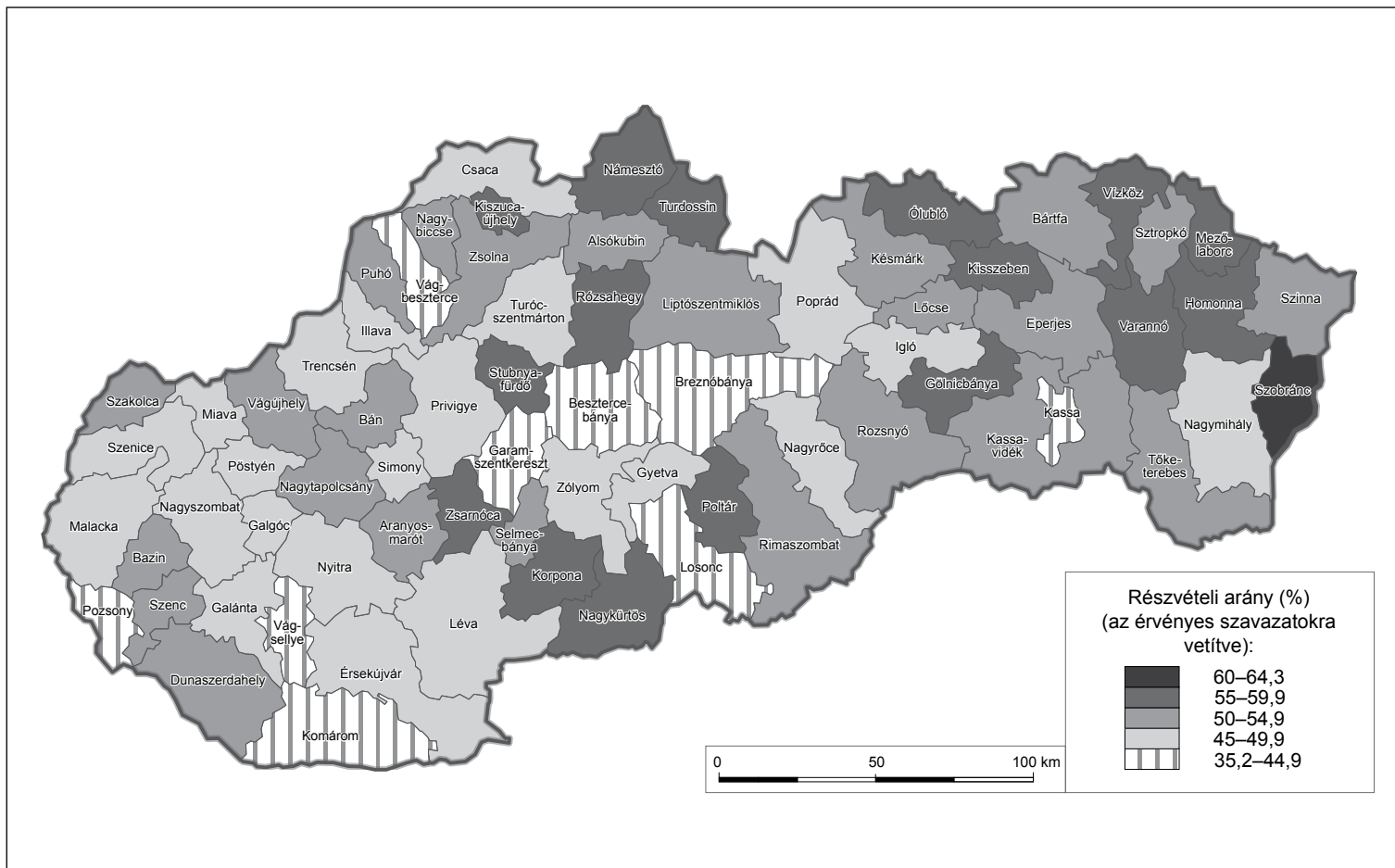
4 Rákóczi Krisztián: Két választás Szlovákiában: a megyei és a helyhatósági választás eredményei. *Kisebbségkutatás*, 2015. 1. 26–44.

mérthez képest érdemben nem változott, addig a megyéket, illetve a járásokat részletesebben megvizsgálva jelentős különbségeket láthatunk. A legaktívabbak az Eperjesi és a Zsolnai kerület választói voltak, 53,2%-os, illetve 52%-os részvételt mutatva. Az országos átlag felett teljesített még a Nagyszombati kerület (49,3%), a Trencsényi kerület pedig 0,3%-kal maradt el a szlovákiai átlagtól. A legalacsonyabb részvételt a Kassai és a Pozsonyi kerületekben mérhettük (46,5%, illetve 43,7%), ami elsősorban a két nagyvárosban megfigyelhető alacsony választói aktivitásnak köszönhető. A járások közül a Szobránciban volt a legmagasabb a részvétel (64,3%), míg a legalacsonyabbat a Vágsellyei járásban mérhettük (40,68%). Jellemző, hogy jelentős különbség mutatkozott a szavazók részvételében, ha külön vizsgáljuk a falvakat és a városokat. A kisebb településeken az átlagos részvételi arány bőven meghaladta az országos átlagot, 60% feletti volt, de találunk 80, sőt 90%-os részvételt is elérő falvakat. Pozsonyban 40,68%-os volt a részvétel, Kassán 35,7%, de a többi megyeszékhelyen is alacsony, jellemzően 40% körüli volt a részvételi arány. A járási székhelyek többségében is jócskán elmaradt a részvételi hajlandóság az országos átlagtól. A városokban 35% körül alakult a választási kedv. A magyarlakta területeken a nyugati járások közül a Dunaszerdahelyiben, a Szenciben és a Nyitraiban haladta meg a részvételi arány a szlovákiai átlagot, míg Lévától keletre a Losonci járás, a Nagyrőcei járás és a Nagymihályi járás eredménye volt az országos átlag alatt (1. térkép).

1. térkép: Részvételi arány a 2018-as szlovákiai önkormányzati választásokon. Az adatok forrása: Szlovák Statisztikai Hivatal^F

- 5 A szlovákiai önkormányzati választások eredményeiről készült térképek elérhetők a Nemzetpolitikai Kutatóintézet honlapján a <https://bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatointezet/a-nemzetpolitika-oktatasa/terkepek/az-mkp-es-a-most-hid-tamogatasaval-gyoztes-polgarmesterek-a-2006-os-2010-es-2014-es-es-2018-as-szlovakiai-onkormanyzati-valasztasokon/> és a <https://bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatointezet/a-nemzetpolitika-oktatasa/terkepek/reszveteli-aranyok-a-2006-os-2010-es-2014-es-es-2018-as-szlovakiai-onkormanyzati-valasztasokon-a-magyarlakta-jarasokban/> linkeken. A térképeket a Nemzetpolitikai Kutatóintézet megrendelésére Tátrai Patrik készítette.

2. térkép: A részvételi arány 2014-bez viszonyított változása a 2018-as szlovákiai önkormányzati választásokon.

Az adatok forrása: Szlovák Statisztikai Hivatal

A négy évvel ezelőtti eredményekkel összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a déli járá-sok közül csak a Dunaszerdahelyiben, a Szenciben és a Nyitraiban nőtt a választói aktivitás, a többi, magyar szempontból releváns járásban – Pozsonyt és Kassát leszámítva – mindenütt csökkenés volt tapasztalható, melynek mértéke a legtöbb esetben meghaladta a 3%-ot (2. térkép).

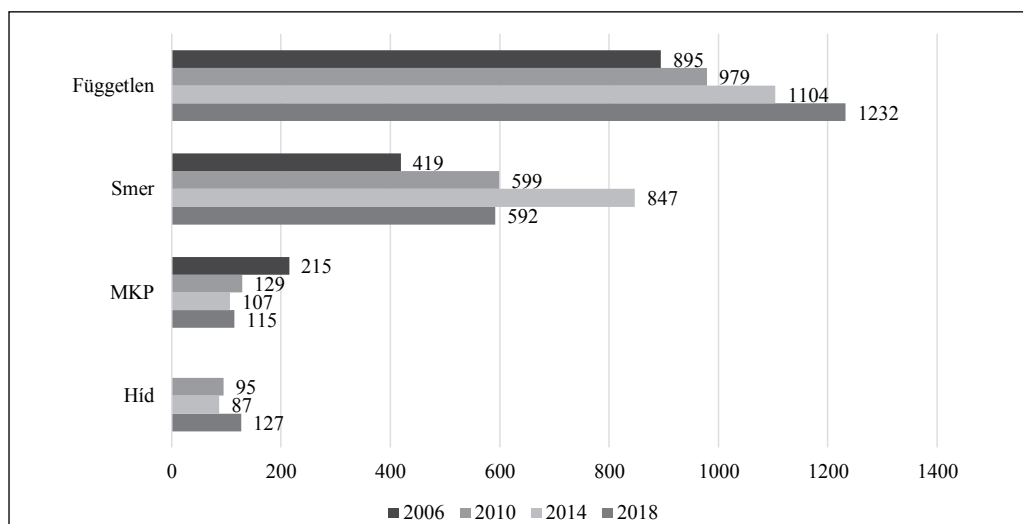
A magyarlakta területekről általánosságban elmondható, hogy nyugaton magasabb volt a részvételi arány, mint Közép- és Kelet-Szlovákia déli részein. A Dunaszerdahelyi járás-ban kiemelkedően magas volt a részvételi arány, mintegy 54%, a járási központban ehhez képest csak kevesen mentek el szavazni, a lakosság alig több mint egyharmada. Más vá-rosekban viszont meglepően magas volt a választókedv: Somorján meghaladta az 50%-ot, azaz közel kétszer annyian szavaztak, mint négy évvel ezelőtt, Nagymegyeren a lakosság 53,5%-a voksolt, Bősön pedig 66%-uk. Nyitra megyében a részvételi arány 47,9% volt, ami nem sokkal maradt el az országos átlagtól, viszont a nagyobb magyarlakta városokban a választókedv nagyon alacsonynak bizonyult: Párkányban még épphogy elérte a 40%-ot, Érsekújvárban és Léván 35% körül mozgott, Komáromban és Vágsellyén viszont 30% alá süllyedt. Besztercebánya megye ugyanakkora részvételi arányt produkált, mint Nyit-ra, viszont a magyarlakta területeken már nagyobb volt a választókedv: Rimaszombatban és Tornalján a lakosok több mint 46%-a elment szavazni, ami még mindig alacsonyabb, mint az országos átlag. Füleken sokkal kevesebb ember voksolt, a lakosok alig 23%-a, ami leginkább azzal magyarázható, hogy csak egy jelölt indult a polgármesteri posztért – Agócs Attila a Most–Híd színeiben. A keleti országrész magyarlakta városaiban szintén alacsony részvételi arány figyelhető meg: Rozsnyón, Királyhelmeceen és Nagykaposon a lakosság mintegy 35%-a szavazott.

Eredmények

Az önkormányzati választások sajátossága, hogy helyi szinten a parlamenti viszonyok-nak sok esetben teljesen ellentmondó szövetségek jönnek létre a jelöltek mandátumhoz juttatása érdekében. A mostani választáson önállóan indulva 33 párt, illetve egyéb jelölő szervezet tudott legalább egy polgármesteri tisztséget megszerezni, 405 településvezetői posztot pedig koalíciós jelöltek tölthetnek be. Ezek a koalíciók összetételükben rendkívüli változatosságot mutatnak: összesen 73 különböző kombinációban indított polgármesterje-lölt lett győztes.

A politikai pártok és egyéb szervezetek sikere azonban eltörpül a független jelöltek eredménye mellett. Országosan ugyanis a politikai pártoktól független, vagy legalábbis függetlennek látszani akaró jelöltek szerepeltek a legjobban. A települések 42,42%-ában független polgármesterjelölt diadalmaskodott, ami 1232 településvezetőt jelent. A függetlenként győzelmet arató jelöltek előretörése hosszú évek óta megfigyelhető trend Szlovákiában: 2006-ban 895 független polgármestert választottak meg, négy évvel ezelőtt már 1104-et.

A második legtöbb polgármester a legnagyobb kormánypárt, az Irány – Szociáldemokrácia (Smer-SD) színeiben aratott győzelmet, szám szerint 592-t. A legnagyobb kormánypárt jelentősen meggyengült, négy évvel ezelőtt még 847 polgármesteri helye lett a Smernek. A Szlovák Nemzeti Párt (SNS) az előző választásokhoz képest százal több polgármesteri helyet szerzett, 160 településen volt sikeres. A Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) négy évvel ezelőtt 161, most 157 polgármesteri mandátumot nyert el. A pártok erőssorrendjében a Most–Híd szlovák–magyar vegyes párt lett a negyedik 127 polgármesterrel, melyet a Magyar Közösség Pártja (MKP) követ 115 településvezetővel.

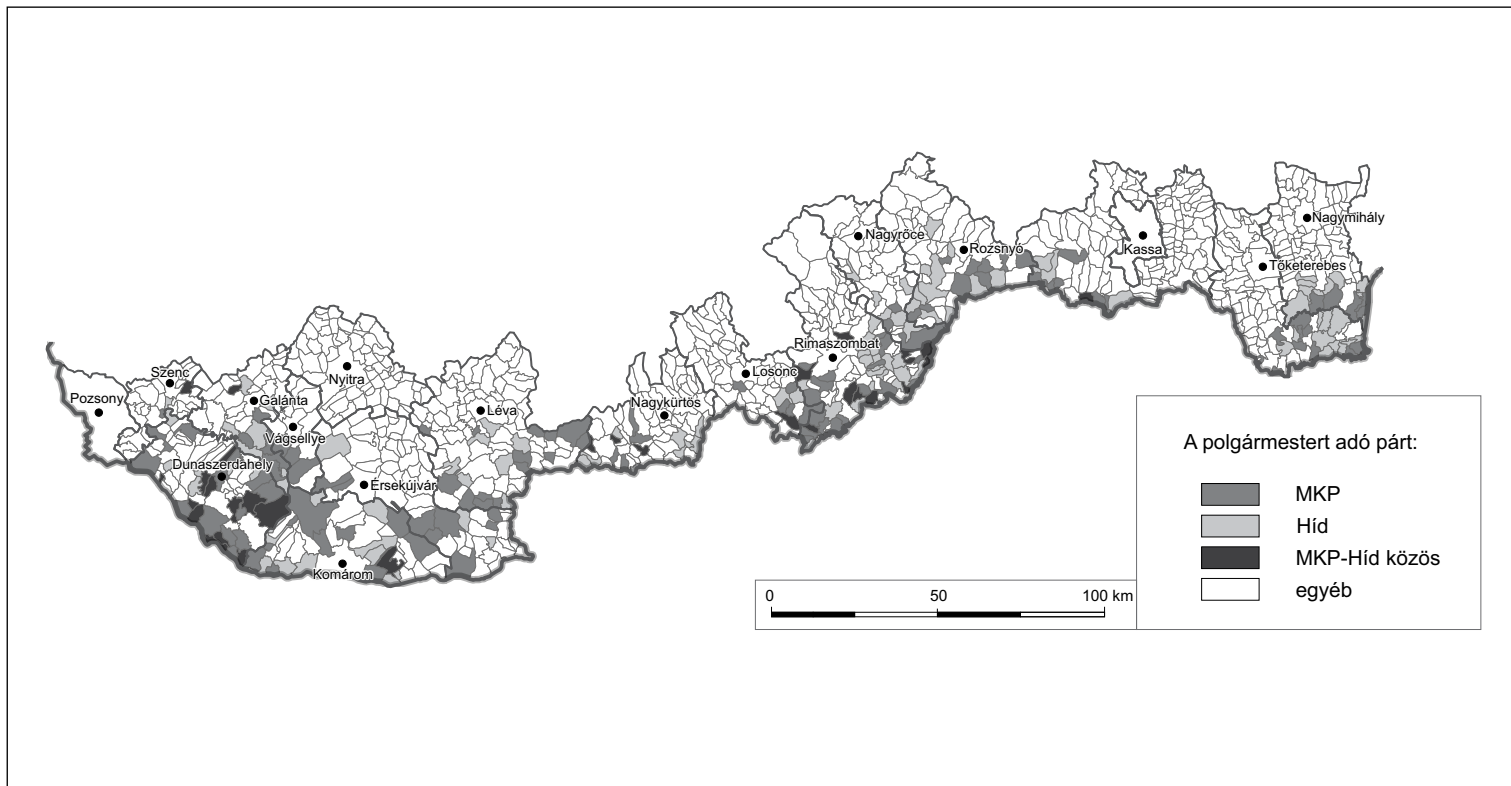

1. ábra: Függetlenként és az egyes pártok képviselésében győztes polgármesterek számának alakulása 2006 és 2018 között. Az adatok forrása: Szlovák Statisztikai Hivatal

A többi párt csak elenyésző mennyiségű polgármesteri helyet tudott szerezni – szám szerint 262-t, ami az összes elnyerhető településvezetői poszt 9%-a. Az ellenzéki pártok összességében gyengén szerepeltek, a választás eredménye a polgárok politikai pártoktól való elfordulását mutatja. A parlamenti ellenzéki pártok közül a Sme rodina 11, a NOVA

és a Szabadság és Szolidaritás (SaS) 7-7, az Egyszerű Emberek 1, a Marián Kotleba vezette Mi Szlovákiánk ugyancsak 1 önálló polgármesteri helyet tudott megszerezni. Rajtuk kívül még a parlamenten kívüli, nemrégiben alakult Progresszív Szlovákia (PS), valamint a SPOLU (Együtt) pártok értek el sikereket, előbbi 3, utóbbi 16 polgármestert tudhat magáénak. A parlamenti pártok gyenge szereplése kapcsán fontos kiemelni, hogy a legtöbbjük nem rendelkezik helyi struktúrákkal, ennek megfelelően a helyi „erős emberek” is hiányoznak ezekből a pártokból. Ráadásul ezeknek a tömörülések a többsége helyi kérdésekkel nem foglalkozik, inkább országos jelentőségű ügyeket tematizálnak, így a lokálisan fontos ügyek hiányában nem jutnak el a választókhoz.

Az SNS és a Smer szövetsége 142, a Smer–SNS–Híd hármaskoalíciója 45, a Smer és a Híd együttműködése pedig 41 polgármesteri helyet hozott a kormányon lévő három pártnak. Ezeken felül még az MKP és a Híd koalíciós indulása jelentett számottevő sikert: a két párt 2010-ben közösen indulva 19, 2014-ben 30, idén pedig 31 polgármesteri tisztséget szerzett meg. Kilenc esetben előfordult az is, hogy az MKP, a Most–Híd és a Smer együttműködése eredményezett településvezetői mandátumot. Az MKP és a Híd közötti választási együttműködésre szlovák pártokkal kiegészülve már a korábbi választásokon is sor került: például 2014-ben 12 mandátumot eredményeztek az ilyen koalíciók, akkor is a Smerrel való hármas együttműködés volt a legsikeresebb, ami négy évvel ezelőtt nyolc pozíció megszerzését jelentette. Az MKP a fentiekén felül 13, a Híd pedig 30 győztes polgármestert támogatott valamilyen koalícióban a 2018-as választásokon. A marginális támogatottsággal rendelkező harmadik magyar párt, a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (MKDSZ) is indult a választásokon, amely három községben önálló polgármesteri tisztséghez jutott, egy helyen pedig a polgármestert adó koalíció részese volt.

3. térkép: A polgármestert adó párt a 2018-as önkormányzati választásokon a dél-szlovákiai járásokban.
Az adatok forrása: Szlovák Statisztikai Hivatal

Az MKP nem meglepő módon mind a 115 polgármesteri tisztséget a magyarlakta területeken nyerte el, míg a Most–Híd a dél-szlovákiai járásokban 105 településvezetői posztot tudhat magáénak az összesen megszerzett 127-ből. (2014-ben a Híd mindössze három polgármesteri poszthoz jutott a magyar nyelvhatártól északra fekvő járásokban.) A 105 hidas település között három olyat találunk, ahol a Híd sikere biztos nem a magyar választók bizalmának köszönhető, ugyanis a Rozsnyói járásban fekvő Alsósajónak a 2011-es népszámlálás szerint mindössze kilenc, a Nagyrőcei járásbeli Ratkónak három, a Nagykürtösi járásban található Zobornak pedig csupán 11 magyar nemzetiségű lakosa van. Az MKP négy évvel ezelőtt nyolccal kevesebb, 107 polgármesteri tisztséget szerzett önállóan, akkor összesen 349 jelöltet támogatott valamilyen formában. (A 349 jelölt közül 211 a párt önálló jelöltje volt, 69-en függetlenként indultak, a többieket pedig vagy más párt jelöltjeként, vagy koalícióban indulva támogatta.⁶ Közülük összesen 208-an nyertek mandátumot.) A pártnak 2018-ban összesen 309 indulója volt. Közülük 115-en győztek önállóan, 31-en a Híddal közös koalíciós jelöltként, további 22-en más pártokkal közösen indított aspiránsként, 37 településen pedig az MKP által (is) támogatott független jelölt győzött. A 115 MKP-s településvezető több mint fele, szám szerint 64 személy 2014-ben is győzött a párt színeiben. További 11 település pedig az előző ciklusban is MKP-s vezetésű volt, most csak a polgármester személye változott. Húsz olyan település van, ahol négy éve független lett a polgármester, most viszont az etnikai párt tudott győzni. Érdekes, hogy a húsból kilenc településen a polgármester személye nem változott, csupán most MKP-s jelöltként indult ugyanaz a személy a választásokon.⁷

A függetlenek az önkormányzati képviselői helyek megszerzésében is élenjárónak bizonyultak. A 20 646 képviselői hely bő harmadát (35,36%), szám szerint 7301-et független jelöltek nyertek el. Számuk jelentősen megnőtt a négy évvel ezelőttihez képest, amikor kerekén 6000 képviselői helyet szereztek meg. A Smer négy évvel ezelőtti eredményéhez képest közel 1500 helyet veszítve 3692 helyi képviselővel rendelkezik 2018-tól. A KDH 2350, az SNS 1678, az MKP 1248, a Most–Híd 915 képviselői mandátumot szerzett egyéniben – valamennyien növelni tudták a mandátumaik számát. Az MKP négy évvel ezelőtt 1150, a Híd 829 önkormányzati képviselőtestületi helyet szerzett. A Magyar Közösség Pártja és a Most–Híd kétpárti koalíciói az önkormányzati képviselők számát tekintve 30 mandátumot jelentettek, míg 2014-ben 112 képviselői helyet eredményeztek. Az MKDSZ 17-ről 19-re növelte mandátumainak számát. Az MKP 157 községben abszolút többséget szerzett

6 Az MKP által támogatott polgármesterjelöltek 349 településen. *Felvidék Ma*, 2014. november 11. Letöltés helye: www.felvidek.ma; letöltés ideje: 2018. 12. 14.

7 Az MKP bástyái. *Felvidék Ma*, 2018. november 12. Letöltés helye: www.felvidek.ma; letöltés ideje: 2018. 12. 14.

a képviselőtestületben, a Hídnak ez 74 településen sikerült. Az etnikai pártnak 21 településen sikerült elérnie, hogy csak MKP-s képviselők üljenek az önkormányzatban, míg nyolc olyan község van, ahol csak a Híd képviselői alkotják a testületet a következő négy évben.⁸

A *Denník N* napilap számításai szerint legkevesebb 821 olyan független képviselő jutott be az önkormányzatokba, aki 2014-ben még pártszínekben indult.⁹ A lap számításai szerint a Smer veszteségei a legnagyobbak e téren: összesen 258 olyan pártonkívüli képviselőjelöltet választottak meg novemberben, aki négy éve még a Smer színeiben indult. Ezzel szemben 108-an vannak azok, akik négy éve még függetlenként kerültek be a testületekbe, 2018-ban pedig a legnagyobb kormánypárt képviselőjében indultak.

Győztesek és vesztesek

A városok közül a megyeközpontok többségében (Trencsén, Nagyszombat, Nyitra, Zsolna, Besztercebánya) és a fővárosban független jelölt győzött, Eperjesen és Kassán pedig ellenzéki jelölt volt sikeres. Pozsony új polgármestere Matúš Vallo építész lett, aki függetlenként indult, és két, a jövőben nagy eséllyel még fontos szerephez jutó új politikai tömörülés, a Progresszív Szlovákia (PS) és a SPOLU támogatta. Václav Mika végzett a második helyen, Vallo jelentős, 13%-os különbségre tett szert: a szavazatok 36,5%-át szerezte meg, míg Mika alig 23%-ot ért el. A szavazatok 18,4%-át a regnáló főpolgármester, Ivo Nesrovnal szerezte meg. Figyelemreméltó, hogy az első három helyen független jelölt végzett, míg a szlovák jobboldali-liberális pártok jelöltje, Ján Mrva, aki a parlamenti és a parlamenten kívüli tömörülések javának támogatását maga mögött tudhatta, csak a negyedik helyen futott be 17,3%-os eredménnyel.

Kassát, az ország második legnagyobb városát elveszítette a Smer, a nemzeti pártiakkal közös jelöltjük, Martin Petruško regnáló városvezető a második helyen végzett. Petruško a szavazatok mindössze 23,8%-át szerezte meg, míg kihívója, Jaroslav Polaček a voksok 43,3%-át gyűjtötte be. Polaček egyértelműen az ellenzéki pártok jelöltje volt, az SaS, a KDH, a NOVA és az OKS mellett az MKP is támogatta. Eperjesen a második ciklusát kezdheti meg Andrea Turčanová kereszténydemokrata politikus, akinek tehát sikerült megőriznie a polgármesteri címét. Turčanová legfőbb kihívója a független Pavel Hagyari

8 Oriskó Norbert: Eredmények a felvidéki magyar közösség szemszögéből. Önkormányzati Szemle, 2018. április 4–26.

9 Každý deviaty nezávislý poslanec mal predtým podporu strán, opúšťali najmä Smer. *Denník N*, 2018. november 21. Letöltés helye: www.dennikn.sk; letöltés ideje: 2018. 12. 21.

volt, aki 2006 és 2014 között, két cikluson át már irányította Szlovákia harmadik legnépesebb városát. Turčanová a szavazatok közel 46%-át szerezte meg, Hagyari 28,7%-ot ért el. Nagyszombatban, Trencsénben és Besztercebányán is a regnáló polgármester győzött, ráadásul mindhárman elsőprő aranyú győzelmet arattak. Nagyszombatban Peter Bročka a szavazatok 63%-ával, Trencsénben Richard Rybníček a voksok 72%-ával, Besztercebányán pedig Ján Nosko 75%-kal győzött. Nyitrán 12 év után legyőzték Jozef Dvončot, aki a Smer és az SNS jelöltje volt. Dvončot a függetlenként, jobboldali-liberális támogatással induló Marek Hattas győzte le a szavazatok 42%-ával. Peter Fiabáne lett Zsolna első embere, aki függetlenként indult a választásokon, de több jobboldali párti (Egyszerű Emberek, SaS, Sme rodina, NOVA, Progresszív Szlovákia, OKS, Šanca) is támogatta őt.

A magyar szempontból releváns városok többségében – az országos tendenciákhoz hasonlóan – a függetlenek diadalmaskodtak. Kivételt egyedül a Dunaszerdahelyi járás képez, melynek négy városából hármat az MKP szerzett meg. A magyarlakta területek járásközpontjai közül egyedül Dunaszerdahelyen tudott párt jelöltje győzni. A járásközpontot 2009 óta irányító Hájos Zoltán szoros küzdelemben alacsony, 36%-os részvétel mellett a szavazatok 44,2%-ával őrizte meg tisztségét, mintegy 250 szavazattal kapott többet legfőbb vetélytársánál, a függetlenként induló Horváth Zoltánnál, aki 2014 és 2018 között a város MKP-s alpolgármestere volt. Dunaszerdahely 21 fős képviselőtestületébe 13 MKP-s jutott be, a fennmaradó nyolc képviselő függetlenként nyert mandátumot. Meglepetésre a Híd egyetlen képviselője sem nyert mandátumot, pedig a jelöltek között volt a párt két országosan is ismert politikusa, Ravasz Ábel romaügyi kormánybiztos és Rigó Konrád kulturális államtitkár. Somorja az MKP egyik bástyájának tekinthető: 2010-ben Bárdos Gábor addigi MKP-s alpolgármesterként lett a kisváros irányítója, 2018-ban pedig az ő helyét vette át Orosz Csaba, aki eddig ugyancsak alpolgármester volt. Orosz az érvényes szavazatok 58,8%-át szerezte meg. Öt kihívója is akadt, akik közül a legerősebb Jozef Bednár volt, ő a szavazatok harmadát gyűjtötte be. Jelentősen lemaradva a harmadik helyen zárt az MKP korábbi városi képviselője, Pogány Tibor, aki függetlenként indult a polgármester-választáson. A 19 fős képviselőtestületben 18 MKP-s foglalhat helyet a következő négy évben, a Híd Dunaszerdahelyhez hasonlóan itt sem ért el sikert. Bősön 66%-os részvétel mellett született MKP-s győzelem: Fenes Iván a szavazatok 44%-ával aratott győzelmet két független kihívójával szemben. Fenest hetedik alkalommal választották meg Bős első emberévé. A tízfős képviselőtestületben az MKP-nak kényelmes többsége lett: a hét MKP-s városi képviselő mellett két hidas és egy független foglal helyet. Közel volt az MKP ahhoz, hogy a járás negyedik városában, Nagymegyeren is győzzön, ám végül a független Holényi Gergő 36 szavazattal kapott többet az MKP-s Pongrácz Kálmánnál. Az eddig a várost irányító

Lojkovič Sámuel a harmadik helyet szerezte meg. A városok közül még Gútán és Tornalján tudott győzni az MKP, Ógyallán és Párkányban a második helyen zártak a párt polgármesterjelöltjei. A galántai és az érsekújvári képviselőtestületben jelentősen visszaszorult az MKP. Galántán 2014-ben az SDKÚ-val közösen 10 képviselője volt a pártnak, most csak két MKP-s ért el sikert. Érsekújváron pedig a Híddal közösen indult az MKP négy évvel ezelőtt és szerzett nyolc képviselői helyet, 2018-ban azonban egyedül indulva mindössze két mandátumot sikerült elérnie, a Hídnak pedig csupán egyet. A Most–Híd Füleken és Királyhelmecen aratott győzelmet. Mindkét városban egyedüli indulóként tudott újrázni a polgármester: Füleken Agócs Attila, Királyhelmecen pedig Pataky Károly maradt a településvezető.

A magyarlakta területeket megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a függetlenek kiemelkedően jó szereplése Révkomáromban a legszembetűnőbb. Keszegh Béla pártonkívüliként aratott fölényes győzelmet, megszerezve a szavazatok 59%-át. A független polgármester mellett a képviselőtestületben is javarészt függetlenek ülnek majd a következő négy évben, a 25 helyből 18-at szereztek meg, amiből 13-an a Keszegh Béla vezette csoport tagjai. Keszegh mögött a második helyen Knirs Imre (MKP) végzett 1057 szavazattal, a Híd–MKDSZ jelöltje a harmadik helyen zárt. Komáromban a pártok támogatottsága minden korábbinál alacsonyabb. Már régóta alacsony nem csupán a városban, de a járás nagy részében is a választási hajlandóság, ám most új negatív rekord született: négy éve a jogosultak alig 35%-a ment el választani a legnagyobb magyar városban, most mindössze a révkomáromiak 28%-a tartotta fontosnak a részvételt a helyhatósági választáson. Révkomáromban négy évvel korábban is érdekes versengés zajlott: ez volt az egyetlen olyan magyarlakta város, amelyben közös polgármesterjelölt állítására került sor az MKP és a Híd részéről, valamint közös jelöltlista indításában is egyezsége jutott a két párt. A polgármesteri posztot végül nem Czíria Attila, az MKP városi elnöke szerezte meg, hanem a függetlenként induló Stubendek László. A megegyezés megkötéséig úgy tűnt, hogy az MKP Stubendeket indítja majd a tisztségért, ám ő nem tudott teljes mellszélességgel kiállni a koalíció mellett, úgy ítélte meg, hogy a pártja eltért az eredeti irányvonalától. A képviselőtestületi választás eredménye sem kedvezett a két párt összefogásának: a 25 tagú testületbe kilencen kerültek be a Híd–MKP közös listájáról. Révkomáromban tehát hagyománya van a pártok erőteljes elutasításának, ami egyébként nem csak a helyhatósági választásokon nyilvánul meg, hanem a törvényhozási voksolásokkor is egyértelműen megmutatkozik. A városban választásról-választásra csökken a szavazásra jogosultak aktivitása, ami önmagában jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a magyar etnikai párt három egymást követő szavazáson sem tudott bekerülni a pozsonyi törvényhozásba. A természetes fogyás és az asszimilációs

folyamatok következtében egyre csökkenő felvidéki magyarság legnépesebb városában az MKP-nak jelentősen meg kellene erősödnie, illetve el kell érnie, hogy a magyar választók nagyobb arányban vegyenek részt a választáson, amennyiben 2020-ban, tíz év szünet után újra a parlament tagja szeretne lenni.

Összegzés

A 2018 februárjában történt Kuciak-gyilkosság¹⁰ és az annak nyomán kialakult tüntetéshullám, illetve Robert Kaliňák belügyminiszter, majd Robert Fico miniszterelnök lemondása az egyébként is nagyon változékony szlovák pártrendszerben további változásokat generált.¹¹ A pártokba vetett bizalom minden korábbi negatív rekordot megdöntött, az Eurobarometer felmérése szerint Szlovákiában a választópolgárok 82%-a nem bízik a pártokban.¹² A függetlenek előretörése annak köszönhető, hogy a párthovatartozás teherre vált, ezért sokan látszólag inkább pártonkívüliként indultak az önkormányzati választásokon. A kettős gyilkosságot követően minden megyeszékhelyen voltak többezres kormányellenes tüntetések, ami rányomta bélyegét a választásokra: nem véletlen, hogy a Smer egyik jelentős településen sem tudott sikeresen szerepelni. Két kivételtől eltekintve az ellenzéki pártok sem voltak sikeresek a megyeszékhelyeken. A jobboldali és liberális pártok inkább csak annak örülhettek, hogy a Smer tovább gyengült, azonban a legnagyobb kormánypártot elhagyó választók nem mögéjük álltak be, hanem a függetleneket támogatták. A parlamenti választási rendszer azonban a függetlenek indulását nem teszi lehetővé, 2020 tavaszán majd szükségszerűen a pártok mérkőznek meg egymással. A szlovák politikai hagyományokat figyelembe véve, illetve a pártrendszer gyors változásaiból kiindulva feltételezhető, hogy addigra új, jelentős választói bázissal rendelkező centrista tömörülések jelennek majd meg.

A magyar választópolgárok politikától való elfordulása, a pártokkal szembeni bizalmatlansága már a korábbi választásokon is egyértelmű volt. Az a kedvezőtlen tendencia, ami már a sokadik választás óta megfigyelhető, hogy a magyarok választási kedve egyre jobban

10 2018. február 25-én találtak rá Ján Kuciak, az Aktuality.sk hírporál oknyomozó újságírója és menyasszonya, Martina Kusnírová holttestére Nagymácsédon. Kuciak halála után jelent meg az a tényfeltáró cikke, amit már nem tudott befejezni. Ebből kiderült, hogy cseh, olasz és más szlovák kollégáival közösen már hónapok óta dolgozott egy terjedelmes beszámolón arról, hogy a 'Ndrangheta nevű befolyásos olasz maffiaszervezet hogyan terjeszkedett, hálózta be Szlovákiát, és üzleti kapcsolatai hogyan érték el a nagyobbik kormánypárt, a Smer vezető politikusait.

11 Tokár Géza: A szlovákiai magyar politikai mozgástér változásai. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 4. 69–89.

12 Nem bízunk a pártokban. Új Szó, 2018. 11. 13. Letöltés helye: ujszo.com; letöltés ideje: 2018. 12. 10.

elmarad az országos átlagtól, nem látszik megfordulni. Az MKP esetében továbbra is igaz, hogy nagyon erős regionális beágyazottsággal rendelkezik, és sikerült megtartania azoknak a pozícióknak a többségét, amelyeket hosszú évek óta birtokol. A Híd a magyarlakta területeken kevesebb posztot szerzett, mint az MKP, ám a szintisza szlovák járásokban szerzett 22 polgármesteri posztjal összesítésben az MKP elé tudott kerülni. Fontos tény, hogy a Híd a kormánykoalíciós partnereivel közösen majdnem további 100 polgármesteri helyet szerzett meg. Az MKP egyetlen releváns koalíciós partnere a választásokon a Híd volt, mellyel közösen 31 településvezetői helyet szereztek. Az eredmények azt mutatják, hogy a Híd az „északi” járásokban is meg tudta őrizni a pozíciói egy részét, sőt kis mértékben a Smer gyengülésének nem csupán az SNS volt a kedvezményezettje, hanem a Híd is. A 2018 tavaszán kezdődött tüntetéssorozat, majd az ennek következtében kialakult belpolitikai válság során az MKP egyértelműen a kormány lemondása és az előrehozott választások mellett foglalt állást. Ugyanakkor ez a magatartás alapvetően csak a szavak szintjén volt tetten érhető sajtónyilatkozatok, közlemények formájában, a párt a szavazóit a tüntetéseken való nagyarányú magyar részvétel érdekében nem mobilizálta. Ezzel elszalasztva annak lehetőségét, hogy a Most–Híd kormányzati szerepvállalása miatt a vegyes pártot elhagyó magyar szavazókat visszaszerezze. Amennyiben a soron következő választásokon nem történik meg a magyar nemzetiségű szavazók erőteljes mobilizálása, úgy az MKP célkitűzése a parlamentbe való visszakerülésre továbbra is csak távlati cél maradhat.

GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS

VIGYÁZZ! KÉSZ! BESZÉL!

A TÖBBSÉGI ÉS A KISEBBSÉGI NYELVEK
VERSENGÉSE AZ USA NYELVPOLITIKÁJÁBAN

Többsnyelvűség az USA-ban

Azt a kijelentést rögtön az elején leírhatom, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem egynyelvű ország. Sőt, a szövetségi államnak hivatalos nyelve sincsen. Ezzel szemben a közel 320 milliós ország lakosságának 10%-a valamilyen más nyelvet beszél elsődleges nyelvként, mint az angolt.¹ A többségi és kisebbségi nyelvek, amit nevezhetünk domináns és származási nyelveknek is², folyamatos versenyben vannak: az előbbi a dominanciájának megőrzéséért, a utóbbi a fennmaradásáért. Az alábbi tanulmányban ezt a folyamatot mutatom be, és megpróbálom megkeresni a térben és időben fontos csomópontokat, amelyek a mai napig meghatározzák a nyelvek kapcsolatát ebben az országban.

A gazdaság teljes mértékben áthatja az Egyesült Államok életét a magánszférától a közszolgáltatásokon és az államigazgatás menedzsmentjén át a közpolitikák meghatározásáig. Magyary már 1939-ben úgy ír, hogy ebben az országban „egészen üzletileg gondolkodik mindenki”.³ Ez olyan mélyen gyökerező kulturális jellemző, amely a mi szűkebb tárgykörünket, a nyelvhasználatot is mélyen áthatotta. Nem meglepő tehát, hogy a címben jelzett „verseny” szinte szó szerint értendő.

-
- 1 Kominski, Robert A. – Shin, Hyon B.: Language Use in the United States: 2007. *American Community Survey Reports, US Census Bureau*, 2010. Letöltés helye: www.census.gov; letöltés ideje: 2019. 07. 05. itt: 2. A felmérés szerint 30,9 millió ember jelölte meg, hogy az angolon kívül más nyelvet használ otthon elsődlegesen.
 - 2 Dominant language – heritage language. Az USA vonatkozásában Mercedes Niño-Murcia kifejezetten eufémizmusnak tartja a „kisebbségi nyelv” kategóriát. Niño-Murcia, Mercedes: Spanish-contact bilingualism and identity. In: Niño-Murcia, Mercedes – Rothman, Jason.: *Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages*. Studies in Bilingualism. John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 2008. 13.
 - 3 Magyary Zoltán: *Amerikai államélet*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda: Budapest, 1934. 144.

Az Egyesült Államokban az angol nyelv viszonya a spanyolhoz és minden egyéb más nyelvhez nagyon érzékeny kérdés. E tanulmány kéziratának lezárásáig az utolsó kezdeményezés 2019 februárjában volt, amikor Steve King republikánus képviselő nyújtott be egy törvényjavaslatot az angol nyelv hivatalosnak történő deklarálása érdekében.⁴ A javaslat mellett, hogy elismeri a különböző származású és fajú emberek méltóságát, az angolt határozná meg az USA hivatalos nyelveként. A hivatalos nyelvi státusz különösen a kormányzásra és az állam által működtetett szervek nyelvére vonatkozna. Ezen belül természetesen az oktatás nyelve kiemelt helyen található. A javaslat továbbá külön kitér arra, hogy minden állampolgársáért folyamodó személynek megfelelő szinten írásban és szóban ismernie kell az angol nyelvet annyira, hogy megértsék az USA legfontosabb közjogi alapidokumentumait, így különösen a Függetlenségi Nyilatkozatot és az Alkotmányt. A javaslat nem az első és nem is az utolsó. Egy folyamat része, amely a felfedezések korában kezdődött.

Az Egyesült Államok egy többnyelvű ország. Lakóinak nyelvi sokszínűsége „nem rendellenesség, hanem tény”.⁵ A mai Egyesült Államoknak az is a sajátossága, hogy egyszerre dominánsan angol nyelvű ország, ugyanakkor mind a magán-, mind a közszférában más nyelvek is érvényesülhetnek. Kutatásom egyik tapasztalata az, hogy – bár meghökkentő lehet ezt így látni, de – egyszerre egynyelvű (monolingual) és többnyelvű (multilingual) országról van szó. Egynyelvű akkor, amikor az állami szervek, a közigazgatási szervek és minden közszolgáltatást nyújtó szerv elsődleges nyelvről beszélünk (angol), amelyet a szövetségi kormányzás, és ugyanígy a tagállami kormányzás is használ. Többnyelvű viszont akkor, amikor az állam a nem-angol anyanyelvű állampolgárait kívánja megszólítani és lehetővé teszi – sokszor minden normatív felhatalmazás nélkül – a közszolgáltatások többnyelvű igénybevételét. Ez a paradoxon a nyelvpolitikában is tetten érhető, hiszen egyfelől a (nyelvi) megkülönböztetés és a sztereotípiák elleni küzdelem egyik globális élharcosa az USA, másfelől az erős angolosítás és ezzel a más nyelvek kiszorítása sok tagállamban – akár alkotmányos szinten is – megjelenik.

Mielőtt a hivatalos nyelv kérdésére rátérünk, előre lehet bocsátani, hogy ennek a kettős nyelvi közegnek tulajdonképpen nincs kimondott alkotmányos háttere. Sőt véleményem szerint addig tud ez a többnyelvűség dinamikusán jelen lenni a társadalomban, amíg ez így is

4 English Language Unity Act of 2019. Introduced in House (02/06/2019). H.R.997 – 116th Congress (2019–2020) Letöltés helye: www.congress.gov. A szöveget a képviselő az előző ciklusban is benyújtotta: English Language Unity Act of 2017. H.R.997 – 115th Congress (2017–2018). Rep. King, Steve [R-IA-4] (Introduced 02/09/2017) Letöltés helye: www.congress.gov; letöltés ideje: 2019. 05. 01.

5 Moleski, Jean: Understanding the American Linguistic Mosaic: A Historical Overview of Language Maintenance and Language Shift. In: Lee McKay, Sandra – Wing, Sau-ling Cínthia (szerk): *Language Diversity – Problem or Resource?* Newbury House Publishers: Cambridge, 1988. 29.

marad. A jogi szabályozás – itt az USA-ban – ugyanis csak bemerevíti a nyelvi valóságot, és a társadalom szerkezetének alakulásával óhatatlanul feszültségeket szülhet.

Az, hogy egy nyelv mennyire képes fennmaradni egy másik nyelv dominanciája mellett, természetesen jelentősen függ a nyelv társadalmi beágyazottságától, presztízsétől. Jól látható különböző nyelvek megerősödése (angol, spanyol) vagy éppen eltűnése (bennszülött nyelvek, német, francia) az USA történelmének példáján. A társadalom összetételének változásával a nyelvek összetétele és preferenciája is változott.

Bennszülött, gyarmati és bevándorló nyelvek

A szakirodalom az ezen a földrészen megjelenő nyelveket három típusba sorolja.⁶

Az első a *bennszülött nyelvek* (indigenous, native languages) köre. A hódításokat megelőzően nagy nyelvi sokszínűségről beszélhetünk itt, az észak-amerikai kontinensen. Indián törzsek saját nyelveket és nyelvjárásokat alakítottak ki, amelyek az európai betelepülők térnyerésével folyamatosan – és ma már mondhatjuk: visszafordíthatatlanul – megfogyatkoztak. Nem véletlen, hogy 1990-ben a Native Language Act⁷ már jogi eszközökkel is megpróbálta védeni és megőrizni a több százból megmaradt pár indián nyelvet. Egy ilyen törvényi keret azonban legfeljebb lassítani tudja azt a folyamatot, amely az 1800-as évekre a bennszülöttek tömeges megfogyatkozását és kitelepítését eredményezte – főleg az USA északi részén.

A második nyelvi kategóriába az úgynevezett „gyarmati nyelvek” tartoznak. Ezek az első telepesek nyelvei: a spanyol, az angol, a francia és a német voltak. Ezek közül az angol már az Egyesült Államok létrehozatalakor domináns szerepet kapott. Vezető szerepében pedig igazán komoly kihívója az ország történelme során nem is akadt. A négy legnagyobb számban használt gyarmatosító nyelv mellett az irodalom még az orosz, a svéd, valamint a holland nyelvet is ebbe a körbe tartozónak mondja.⁸ Érdekesség például, hogy az ámis (amish) vallású lakosság a mai napig a holland nyelvnek egy sajátos nyelvjárását beszéli.⁹

6 Moleski, 1988. Understanding the American Linguistic Mosaic, i.m. 34.

7 25. USC 31. § 2910–2906.

8 Wiley, Terence: The imposition of World War I era English-only policies and the fate of German in North America. In: Ricento, T. – Burnaby (szerk.): *Language and Politics in the United States and Canada*, Lawrence Erlbaum Associates: Mahwah, NJ, 1998. 213.

9 Az ámisok egy keresztény kisegyházhoz tartoznak, svájci német anabaptista gyökerekkel. A természethez kötődő életmódjukról és szigorú belső szabályaikról, ugyanakkor a legkiválóbb minőségű kézműves termékeikről is ismertek. Személyes tapasztalatom volt, hogy az Ohio államban élő családok a német–holland eredetű sajátos nyelvüket maguk között máig használják.

A német nyelv sajátos történetéről viszont itt említést kell tenni. Az irodalom feljegyzi, hogy az 1800-as évek közepén a német nyelv olyan erős volt az akkori Államok északkeleti államaiban, hogy kvázi-hivatalos nyelvi státusza is komolyan felmerült.¹⁰ 1835-ben és 1862-ben is született két kezdeményezés arról, hogy hivatalos szövetségi szabály szülessen a német nyelv második hivatalos nyelvként való deklarálásáról. Ez azonban mind a két alkalommal megbukott. Hasonlóan járt egyébként minden egyéb ilyen kezdeményezés is. Hogy városi legenda-e vagy tény, azon máig vita van, de ugyanebben az időszakban merült fel az ógörög és a héber nyelv hivatalossá tétele is az Egyesült Államokban – hiszen ezek, a korabeli érvek szerint, kellően semlegesek ahhoz, hogy a nyelvi vitát egyszer és mindenkorra megoldják.¹¹

Az Egyesült Államok függetlenségének elnyerésével párhuzamosan megfigyelhető egy elég magas szintű tolerancia az európai nyelvek iránt. Ez a hajlam a kétnyelvűségre, különösen a német nyelv tekintetében a XIX. században, például a közoktatásban is teret kapott. Azonban a századfordulóra a gazdasági, közigazgatási, politikai erőviszonyok alakulásával az angolon kívüli más nyelvek egyre inkább háttérbe szorultak. A XX. század első felében az angol egyértelműen kiszorította a többi gyarmati nyelvet.¹² A német nyelv Philadelphia és az azt környező államok területére, a francia pedig a Mississippi folyó legdélebbi vidékére szorult vissza. A geopolitikai adottságok gyakorlatilag már a XX. század elején „rezervátumba” szorították ezt a két nyelvet. Megjegyzem, hogy ezzel szemben a spanyol nyelv ettől eltérő utat járt be, hiszen beszélői már ekkor is a legnagyobb számban és elég nagy területen éltek az USA déli államaiban. A spanyol nyelv esetében előnyt ez a földrajzi adottság, azaz a területi korlátlanosság és a népesség folyamatos növekedése jelentett és jelent a mai napig.

A német nyelv a gyarmatosító XVII. századtól van jelen a mai Egyesült Államok és Kanada területén. Ellentétben az angollal és a spanyollal, amelyek a gyarmatosító államok nyelveként szinte hivatalos státuszban voltak a gyarmati területeken, a német már a kezdetektől a bevándorló kisebbség nyelve volt.¹³ A német közösség mind a függetlenségi háború, mind pedig a köztársaság korai időszakában meg tudta őrizni nyelvét. Pennsylvánián túl (amely ekkor gyakorlatilag kétnyelvű állam volt) főleg Indiana, Illinois, Ohio, Wisconsin, Minnesota, Michigan, Iowa és Missouri államok területén az ott élő német közösségek sok

10 Sagarin, Edward – J. Kelly, Robert: Polylingualism in the United States of America – A Multitude of Tongues amid a Monolingual Majority. In: Beer, William R. – Jacob, James E. (szerk.): *Language Policy and National Unity*. Government Institutes, Rowman and Allanheld, Lanham, 1985. 24.

11 Kloss, Heinz: *The American Bilingual Tradition*, Newbury House: Rowley, 1977. 60.

12 Heath, Shirley Brice: English in our language heritage. Charles FERGUSON- Shirley Brice HEATH (szerk): *Language in the USA*, Cambridge University Press: Cambridge, 1981. 7.

13 Wiley, 1998. The imposition of World War I era, i.m. 214.

helyen lokális többséget is alkottak. Ezeken a területeken az oktatás nyelve is a német volt, amely az erős anglicizálódással szemben nehezen vette fel a küzdelmet. A német nyelv a XIX. század végére már csak a felekezeti iskolákban volt meghatározó, míg az állami oktatásban egyre inkább háttérbe szorult.¹⁴ A német bevándorlás is erre az időszakra jelentősen lecsökkent az évszázad első feléhez képest.

Az igazi változást az első világháború hozta. 1917-ben az Egyesült Államok háborúba lépett Németországgal szemben. A legtöbb amerikai német egyáltalán nem volt felkészülve az ezt követő változásokra. A dominánsan angol nyelvű társadalomban egyre inkább elterjedt egy olyan közgondolkodás, amely az amerikai németeket hibáztatta minden világháborús bajért.¹⁵ Erre tett pecsétet Németország háborús veresége, amelyet követően az amerikai német közösség a maradék társadalmi megbecsülését is elveszítette. Úgy gondolták, nem maradt más számukra, mint az asszimiláció, a kulturális-nyelvi gyökereik feladása. Az egykor széles körben beszélt német nyelvet ma már tényleg csak nyomokban lehet megtalálni. A harmadik és negyedik generáció számára pedig mindez csak egy kulturális emlékké vált, amelyet jelen kutatás során magam is személyesen érezhettem.

Végül, az USA nyelveit tekintve a harmadik kategóriába a *bevándorlók nyelvei* tartoznak. Ehhez a körhöz – ha folytatjuk a történelmi alapokra építő megközelítésünket – a XIX. századtól betelepülő népcsoportok nyelvei tartoznak. Az irodalom ezt a klasszifikációt az Egyesült Államok, mint (a gyarmatosító országoktól) független állam létrejöttétől számítja.¹⁶ Természetesen éles vonalat nem lehet húzni az egyes gyarmati és bevándorló nyelvek között, amelyre különösen jó példa a spanyol nyelv, amely egyértelműen beletartozik mindkét kategóriába.

1820 és 1850 között a legjelentősebb számban ír (4 millió) és német (5,2 millió) bevándorlók érkeztek. Rajtuk kívül Skandináviából, Kínából és Európa középső és keleti részéből, valamint Olaszországból érkezett nagyszámú (mintegy 15 millió) bevándorló a XIX. század végéig, hozva a saját nyelvüket.¹⁷ A nyelvi sokszínűség tehát már a XX. század első harmadára kialakult az egyes államokban, amely a két világháború közötti megszorító bevándorlási politika ellenére a XX. század végéig jelentősen megváltoztatta a belső nyelvi arányokat.

14 Uo. 215–218.

15 Uo. 221.

16 Moleski, 1988. Understanding the American Linguistic Mosaic, i.m. 35. Az USA függetlenségét 1776. július 4-től, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetése napjától számítják.

17 Uo. 44.

Történelmi kilengések

Roosevelt, az amerikai identitás és az angol nyelv expanziója

A XX. század első felére az angol nyelv egyet jelentett az amerikai identitással. Angolul beszélni annyit jelentett, mint „amerikainak lenni” és „hazafinak lenni”¹⁸ Theodore Rooseveltnél elnök egyike volt azon jeles személyiségeknek, akik az amerikai identitásért sokat tettek. Az angol nyelv mint amerikai identitástudat-meghatározó tényező előtérbe helyezése azonban kettős eredményt hozott. Az amerikai identitás elvitathatatlan megerősítése mellett az ő korszakának, a XIX. és XX. század fordulójának nyelvi tendenciái, azaz az erős angolosítás olyan hatással is járt, amelynek következtében az angol nyelv ismeretének hiánya rövidesen egyet jelentett a hazafiság hiányával is.

Az amerikai–mexikói háborút (1846–1848) követően a mai Texas állam területén gyors és radikális angolosítás következett. Az annektált területeken az angol lett a kommunikációs nyelv, amely rövidesen a spanyol nyelvet (és vele együtt az azt beszélőket) alárendelt pozícióba kényszerítette.¹⁹ Sajátosan hasonló helyzet alakult ki az USA-hoz kerülő, korábban Mexikóhoz tartozó területeken, mint az első világháború után a Kárpát-medence korábban magyar területein. Az ezeken a területeken élő (őshonos) lakosság ugyanis akaratan kívül, egy háború következményeként vált egy másik állam állampolgárává. Új honosságával viszont kiéleződtek a nyelvi különbségek, és a kisebbségi nyelvet beszélők másodrangú lakosokká váltak. A párhuzam azonban a történelmi távlatoknál meg is áll, hiszen az USA felé azóta is jelentős a latínó-migráció, míg a Kárpát-medencében ilyen jelenség nem figyelhető meg. Ezen kívül a jogi környezet, a nyelvhasználat módja és sok minden egyéb körülmény is máshogy alakult.

A jelenlegi Texas állam spanyol ajkú őslakosai a háború elvesztése után hamar felismerték, hogy integrációjuk csak nyelvi örökségük feladásával indulhat meg, hiszen a sötétebb bőrűk így is jelentős különbséget mutatott a betelepülő angolszászokhoz képest.²⁰ Ma már azonban látjuk, hogy a nyelvi asszimiláció nem járt sikerrel, sőt, a mexikói határ mentén egészen zárt (tömb-) nyelvi csoportok maradtak meg a mai napig. Az, hogy hogyan

18 Uo. 51.

19 Sagarin, Edward. – Kelly, Robert. J.: Polylingualism in the United States of America – A Multitude of Tongues amid a Monolingual Majority. In: Beer, William. R. – Jacob, James (szerk.): *Language Policy and National Unity*. Government Institutes, Rowman and Allanheld, Lanham, 1985. 27–28.

20 Uo. 27–28.

alakulhatott ez így, a nyelvészet kérdése. Mi most inkább forduljunk afelé, hogy az USA nyelvpolitikája hogyan kezelte és kezeli ezeket az eltérő, de élő nyelveket.

A nyelvpolitikát ez a kettősség (azaz az erős angolosítás szemben a meg nem szűnő kisebbségi nyelvekkel) feszíti több mint száz éve. Az amerikai olvasztótégely (*melting pot*) a XX. században nem minden nyelvvel és kultúrával bírt el. A spanyol nyelv jó példa arra, hogy pro és kontra több mozgalom is indult, mégis a nyelvi sokszínűség és a származási kultúrák megőrzése látszik észszerű megoldásnak. Ha a nyelv természetes közege elkötelezett a nyelv megőrzése mellett, úgy az évtizedes egynyelvű propaganda sem tudja megtörni – ahogy ezt az USA példáján az alábbiakban látni fogjuk.

Korábban utaltam rá, hogy a XX. század fordulójától az Egyesült Államokban erős angolosítás volt megfigyelhető. A nyelv és az amerikai identitástudat, a nyelv és a hazafiasság összekapcsolása vált a meghatározó trenddé. Az angol nyelv egyre inkább az „amerikainak lenni” fogalommal vált azonossá. Theodore Roosevelt elnök nyíltan egy egységes identitású és angol nyelvet beszélő amerikai társadalmat álmodott meg. Öhöz kötik a „kötőjeles amerikai” (*hyphenated american*) fogalmát, amely jelenség ellen ő határozottan fellépett. A „kötőjelesség” itt az amerikaitól eltérő identitásokat jelentené, amelyek között lehet érteni például a „hispan-amerikait” is és az „ázsiai-amerikait” is. Ahogy ő fogalmazott, a közoktatási intézményekben angol nyelven kell tartani a foglalkozásokat, hogy a gyermekek (a bevándorlók gyermekei) megtanuljanak „Egyesült Államokul beszélni” (*to speak United States*).²¹

Az angol nyelven való oktatás valóban sok problémát megold a bevándorlással kapcsolatban, hiszen képes a második és harmadik generációkra a kulturális identitást maradéktalanul átformálni egységes amerikaira. A XX. században az USA tagállamainak több mint a fele fogadott el olyan jogi szabályozást, amely szerint az angolt kell használni az állami szférában. Ezzel az első világháború és az azt követő időszak nagyon erős mérföldkövé vált nemcsak a német, hanem általában minden bevándorló nyelvvel kapcsolatban.

A nyelvek versenyében az angol dominanciája már a XIX. századtól jól nyomon követhető. Megjegyezhetjük azonban, hogy az angol nyelv térhódítása – a már említett történelmi okoknál fogva – természetes jelenség. A huszadik századra és annak is a második felére az angol egyértelműen domináns helyzetben volt az Egyesült Államokban. Kiemelt helyzetének az oka egyrészt a számszerű többsége, másrészt a városi életben való koncentráltsága, az

21 Moleski, 1988. Understanding the American Linguistic Mosaic, i.m. 51. Az eredeti Roosevelt-idézetet a szerző a következőképpen idézi: „I want to make a strong plea as I possibly can against hyphenated Americans of every kind. (...) I am an unflinching believer in and supporter of our common school system. (...) in which exercises shall be conducted in English and children are taught to speak United States.”

oktatásban és a közszolgáltatásokban való szerepe, valamint jogi védelme. Az angol nyelv behozhatatlan előnyt szerzett a társadalmi mobilitásban, az ideológiai ereje és az állami intézményekben való szerepe révén.²² Az angol nyelv hirtelen nagyarányú emelkedéséhez az 1800-as években megjelenő nagyszámú ír emigráció is jelentősen hozzájárult, akik bár kezdetben elsősorban vidéki és alulképzett néptömegként érkeztek az ország északi-keleti részében, gyors nyelvi integrációjuk révén nagyobb előnyre tudtak szert tenni, mint a hasonló képzettségű spanyol ajkú bevándorlók.

Az angol nyelv ismeretét az állampolgárság megszerzéséhez először 1906-ban kötötte jogszabály. Az akkor megszövegezett szabályokat természetesen a XX. században többször átfogalmazták annak megfelelően, hogy a bevándorlási és állampolgársági szabályok hogyan alakultak.²³ A mai hatályos szabályt az állampolgárság és a nyelvismeret kapcsolatáról az USA törvénykönyvének 8. fejezete tartalmazza.²⁴

Fordulat a második világháború után

A második világháború ugyanolyan nagyarányú migrációs változást hozott az Egyesült Államok életébe, mint az első. Annak ellenére, hogy bevándorlási kvótákat állított fel az ország, a párhuzamosan létező soknyelvűség és az egynyelvűségre épülő amerikai identitás feszültségét lassan újra ki lehetett mutatni. A nyelvi sokszínűség kezelésében fordulópontot és egyszerre egy önálló történelmi szakaszt jelent az 1945 és 1980 közötti időszak. Két kutató, Sagarin és Kelly kilenc okot sorol fel, amelyek választ adhatnak arra, hogy – többek között – a spanyol nyelv elfogadottsága ebben az időszakban miért lendült fel.²⁵ Ezeket az okokat két nagyobb körbe tudjuk csoportosítani: egyrészt belső politikai okokra, másrészt külső okokra. Belső okként tekinthetünk egyrészt a civil jogvédő mozgalmak kialakulására és virágzására, az etnikai sokszínűség társadalmi befogadására és mindezek kormányzati támogatására. Külső okként a Castro-rendszer miatt meginduló kubaiak migrációja, az egyébként is megerősödő mobilitás (különösen latin-amerikai államok felől), az USA vietnámi szerepvállalása, valamint a közép-ázsiai térségből érkező bevándorlók vehetők figyelembe.

22 Uo. Understanding the American Linguistic Mosaic, 39.; Fishman, Joshua A.: Language Maintenance. In: Thernstrom, Stephan (szerk.): *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Harvard University Press: Cambridge, MA, 1980. 630.

23 Hostovsky Brandes, Tamar: Rethinking Equality: National Identity and Language Rights in the United States. *Texas Hispanic Journal of Law and Policy*. 2010/15. 45.

24 8 U.S. Code § 1423

25 Sagarin – Kelly, 1985. Polylingualism, i.m. 38.

Az 1960-as években a Martin Luther King nevével fémjelzett emberi jogi („polgárjogi”, civil rights movements) mozgalmak serkentették az egyenlőség tényleges megvalósulását, és ez nemcsak a fekete-fehér viszonyrendszerre, hanem a spanyolajkú-anglomán kapcsolatokra is kihatott.

A század második felétől, és különösen a 1960–80-ig tartó két évtizedben tehát a spanyol nyelv megerősödését figyelhetjük meg. Ebben a korszakban nemcsak szám szerint növekedett a spanyol ajkú lakosság, hanem a nyelvhasználat szabadsága is a latínó identitás megerősödését hozta magával.

A jogi környezet alakulására is érdemes odafigyelnünk. Az 1965-ös választási törvény 1975-ös módosításával (Voting Rights Act, „bilingual ballots”) a kétnyelvű szavazólapok kérdésében a korábbinál engedékenyebb szabályozást vezetett be. Azokon a területeken, ahol a lakosság legalább 5%-a valamilyen nem-angol nyelvet beszélt, kétnyelvű szavazólapot adhatták le voksukat. A kiválasztott nyelvi csoportok az ázsiai-amerikai, az amerikai-indián, alaszakai bennszülött és a spanyolajkú népcsoport („peoples of Spanish heritage”) volt.²⁶ Emellett az 1968-as kétnyelvű oktatásról szóló törvény (Bilingual Education Act) nyitotta meg a kaput a több nyelven folyó oktatás előtt, amely tovább erősítette a nem-angol közösségeket. Az, hogy ezek a jogosultságok, kedvezmények mennyire kedveztek a spanyolajkú közösség integrációjának, a mai napig vita tárgya. Egyfelől megfigyelhető, hogy a hispánok magasabb iskolázottsági fokra jutottak kétnyelvű közegben, amely elősegítette az integrációjukat az amerikai társadalomban. Másfelől, főleg a nyugati parti államokban (és azon belül is különösen Kaliforniában) egynyelvű – sok esetben szegregált – tömbök alakultak ki. Ezeket akár „nyelvi zárványoknak”, azaz homogén nyelvi területnek is hívhatjuk, amelyek a mai napig jelen vannak a többségében spanyol ajkú közösség által lakott területeken. Az ilyen területeken élők nem szorúlnak rá az angol nyelv megismerésére, mert hétköznapi életükhöz elegendő a spanyol nyelv is. A jelentős nyelvi jogegyenlőségi szabályok között továbbá meg kell említeni a munkajogi szabályokat tartalmazó Equal Employment Opportunity Act (1972) és a bírósági tolmácsokról szóló Court Interpreters Act-et (1978). Ez utóbbi törvény a szövetségi bíróságok előtt tette könnyebben elérhetővé a nyelvi támogatás elérését.

E korszak talán legtöbbet hivatkozott szövetségi legfelsőbb bírósági döntése a *Lau v. Nichols*-ítélet volt.²⁷ A Legfelsőbb Bíróság ítéletében egyértelműen kimondta, hogy a San

26 Draper, Jamie B. – Jimenez, Martha: Language Debates in the United States. *Epic Event*, 1990/2 (5). Reprintben: Gallegos, Bee: *English: Our Official Language?* The Reference Shelf, Vol. 66. Nr. 2. H. W. Wilcon Co.: New York, 1994. 17.

27 *Lau v. Nichols*, 414 U.S. 563 (1974). *Lásd még* az 5.4.2. fejezetet.

Francisco-i oktatási kerület nyelvkorlátozó gyakorlata ellentétes a fenti törvénnyel, és ezzel a kétnyelvű oktatás mérföldkövét jelölte ki.

A Lau ítélet annak ellenére, hogy kínai iskolások egyedi ügyében hozott döntés volt, más nyelvekre is jelentős hatással bírt. Az ítéletet nyomán megerősödő nem-angol nyelvhasználat egyik ága lett például az „*English-as-a-Second-Language*” programok kidolgozása, amely ellen több tanári szerveződés is hangot emelt, arra hivatkozva, hogy a szegregáció ezáltal sokkal magasabb fokra emelkedik a „nyelvi zárványként” említett területeken.²⁸ Nehezen tagadható, hogy a nyelvi szabadságot és ezzel a társadalmi kohéziót erősítő kétnyelvűség valóban visszájára tudott fordulni mind a többségi, mind a kisebbségi egynyelvű intézményekben.

A spanyol nyelv használatának felvirágozása a hetvenes években volt különösen megfigyelhető, azonban a többségi nyelvű társadalomban mindez talán túl gyors folyamat volt, és kölcsönös félreértések nyomán egy újabb fordulat következett be – visszafelé.

80-as évek: újabb fordulat

A hetvenes évek végére az angolul alig tudó (Limited English Proficiency – LEP) bevándorlók helyi megerősödése és az amerikai iskolákban helyenként megjelenő bevándorlótúlsúly az amerikai többségi társadalomból egy elég markáns ellenkezést váltott ki. A „többségi” itt természetesen csak a nyelvhasználatra vonatkozhat, nem a származásra, hiszen a nyolcvanas évekre előállt az a különleges helyzet, hogy például az első generációs ír bevándorló többséginek volt tekinthető az ugyanúgy első generációs kubai bevándorlóhoz képest.

A nyolcvanas években elinduló folyamatok a szabad nyelvhasználatot radikálisan visszafogták. Ekkor jelent meg az első kísérlet, hogy a szövetségi alkotmány rendelkezzen az angol államnyelvi (hivatalos nyelvi) státuszáról, amellyel összefüggött az angolt egyedüli (hivatalos) nyelvként felfogó „*English Only*” mozgalom. Az angol nyelv dominanciájának jogi úton történő elismertetése a bevándorlók közül elsősorban a spanyol ajkú közösséget érintette. Mindez persze érhető volt, hiszen akkorra már a latínók az USA legnagyobb nyelvi közösségévé váltak. A XX. század elején látott roosevelti „nyelv és identitás koncepció” tűnt fel újra a század végén: összekapcsolva – nem a brit, hanem – az amerikai angol nyelvet az amerikai identitással.

28 Citron, Jack: Language Politics and American Identity. *The Public Interest*, 1/1990 (spring) Reprintben: Gallegos, 1994. i.m. 30.

ELA, azaz a hivatalos nyelvről szóló alkotmánymódosítás

A nyugati világban lezajlott nagy nyelvi viszályok közül az Egyesült Államokban a belga és a kanadai keltette a legnagyobb visszhangot. A belga alkotmánymódosításig vezető és a vallon–flamand feszültségekkel terhes idő, valamint Kanada keleti, francia nyelvet használó québeci területének rendezése mind azt üzenete az angol-dominanciájú Egyesült Államoknak, hogy a többnyelvűség csak bajt okoz és viszályt szül. Érdemes tehát megelőzni a bajt.

1982 augusztusában Samuel Ichiye Hayakawa kaliforniai republikánus szenátor alkotmánymódosítási javaslatot terjesztett elő az USA parlamentjének felső házában.²⁹ A bevándorlási törvényhez és az Alkotmányhoz fűzött módosítással (S.Amdt. 2019 és S2222 számú javaslatok) Hayakawa két mondatot kívánt az USA törvénykönyvében megjeleníteni. Az első az, hogy az angol az egyedüli hivatalos nyelve az országnak. A második, hogy a Kongresszus ezt a szabályt további jogszabály alkotásával is ki tudja kényszeríteni.³⁰ Ez volt az első nyelvjogi szempontból mérőöldkőnek és korszakváltónak tekintett alkotmánymódosítási kísérlet, amelyre a szakirodalom „English Language Amendment”-ként avagy, ELA-ként hivatkozik.

A hivatalos nyelv bevezetése már az ELA benyújtásakor jelentős visszhangot váltott ki. Kiemelkedő szerzők, mint például Joshua A. Fishman, egyértelműen a nemzeti (ön-) tudathoz kapcsolta az angol nyelv ismeretét, amely az egyetlen fontos kötőanyag az ország állampolgárai között.³¹ Ezzel közvetlenül visszatért az 1900-as évek elején megfogalmazott roosevelti ideológiához, miszerint az amerikai identitás a közös nyelvhez kapcsolódik.

Jim Write képviselő egyenesen arra hivatkozott, hogy a hivatalos nyelv ahhoz szükséges, hogy az USA „balkanizálódásának” folyamatát vissza tudják fordítani.³² Számunkra többletinformációt jelent ez a kifejezés, hiszen a Balkán multietnikus és többnyelvű országai a

29 Jegyzőkönyvben: Congressional Record daily edition, August 10, 1982. S10482 oldalon. További jogalkotási információ a Szenátus honlapjáról érhető el: www.congress.gov

30 Eredeti szöveg szerint:

„It is the sense of the Congress that-

(1) the English language is the official language of the United States, and

(2) The Congress shall have the power to enforce this article by appropriate legislation.”

Az utolsó, felhatalmazó formula rendszeres kelléke az alkotmányos rendelkezéseknek.

31 Fishman, Joshua A.: *Language and Nationalism: Two Integrative Essays*. Newbury House Publishers: Rowley, MA, USA, 1972. 44.

32 Leibowicz, Joseph: The Proposed English Language Amendment: Shield or Sword? *Yale law & Policy Review*: 1984/3. 520.

török hódoltságtól kezdve folyamatosan feszültséggel voltak terhesek. Bár a titói időszak idején tette az amerikai képviselő ezt a kijelentést, mit sem sejtethet a 90-es évek háborúiról és Jugoszlávia egyes alkotóelemeinek – mai napig tartó – folyamatos szétválásáról. Erős kép tehát és túlzástól sem mentes az Egyesült Államok hasonlóan multietnikus környezetét Jugoszláviához hasonlítani. Meg is kell jegyezni, hogy a képviselőt valószínűleg nem az összehasonlító jog vezette erre a megállapításra, hanem éppen a meghökkentés és kommunikációs fogás lehetett a célja.

Az ELA tárgyalására kijelölt jogi bizottságban (Senate Committee on Judiciary) is heves vita folyt a tervezetről, azonban a bizottság alapvetően támogatta azt. A hozzászólások azt fogalmazták meg, hogy az angol nyelv az USA politikai és kulturális intézményeinek legmélyebb lényegét adják.³³ Az ELA támogatóinak álláspontját Leibowicz úgy foglalja össze, hogy bár a 60-as, 70-es évek kormányzati intézkedései megfelelőnek tűntek annak érdekében, hogy a spanyol ajkú lakosság kulturális beilleszkedését elősegítsék, azok mégsem töltötték be feladatukat, sőt félreértelmezésük révén a helyzetet súlyosbították olyan mértékben, hogy azt csak egy alkotmányos erejű szabályozás tudja rendbe hozni.³⁴

Hayakawa szenátor a vitában³⁵ érveit mindenekelőtt a Bibliára alapozta. A Teremtés könyve ugyanis egynyelvű közösségről beszél, amely tulajdonságegységet teremt az emberek között.³⁶ Ezt az egységet látta az Egyesült Államok kialakulásában is, amikor a többnyelvű telepések az idők során végül egy nyelvet beszéltek mind. Ezért az angol nyelvet tartja az amerikai társadalom legfontosabb kötőerejének. Beszédében a negatív példák között – a korszak sokat idézett és aktuális példái, azaz Belgium és Kanada mellett – Ceylon (Sri Lanka) és India is felmerült. A nyelvi megosztottság ugyanis a világon a XX. század második felére több helyen is elrettentő példákkal szolgált. Hayakawa szerint csak az egy nyelv képes a társadalmat egységesíteni, sőt egybeolvasztani (melting pot) – míg a többnyelvűség megosztó, azaz szeparatista.³⁷ Természetesen egy politikai beszédnél ne kérjük számon, hogy Svájc és Luxemburg nyelvi sokszínű és erős társadalmi kohéziót mutató rendszerét miért nem idézte, azonban az ELA követői és támogatói részéről ez sokkal inkább elvárható lett volna.

33 Uo. 521.

34 Uo. 524 és 527.

35 Letöltés helye: www.usenglish.org/legislation/hayakawa-speech; letöltés ideje: 2019.05.31.

36 „Íme, egy ez a nép, és egyajkú az egész (...)” Ter. 11,6.

37 Hayakawa érvei később egy rövid könyvecskében is megjelentek. Hayakawa, Samuel I.: *The English Language Amendment: One Nation ... Indivisible?* Wash. Inst. for Values in Public Policy, Washington: 1985. 1–19.

A kortárs irodalom elég vegyesen fogadta az ELA-t. Pro és kontra érvek vegyesen jelennek meg a legkülönbözőbb munkákban. A támogatók legtöbbet Joshua A. Fishman könyvét idézték, mint az angol nyelv egyedüli és meghatározó szerepének alapművét.³⁸ A támogató érvek jó része a szenátusban elhangzott politikai érvekkel is összévág, miszerint a jó célt kitűző, de rosszul alkalmazott és így a társadalomban károkat okozó kormányzati programok helyrehozatalára épített, amelyet csak egy magas szintű törvény tud megtenni.³⁹ James C. Stalker szerint a kultúrák együttélése, a hatékony kétnyelvűséget támogató programok és az egyének közötti kommunikáció három különböző kérdés. Véleménye szerint az alapító atyák is praktikus (különösen gazdasági) okokból váltottak nyelvet és így alakult ki az angol domináns szerepe. Véleménye szerint az angol nyelvet beszélő közösség gazdaságilag és politikailag erősebb, így az egynyelvűség mindenképpen jót tesz az országnak.⁴⁰

A támogató érvekkel párhuzamosan a kritikus, sőt ellenző érvek is napvilágot láttak. Joseph Leibowicz, a már idézett tanulmányában, amely röviddel az ELA benyújtását követően jelent meg, az ELA több gyengeségét is megemlíti. Egyrészt statisztikai és szociolingvisztikai vonatkozások miatt mutat rá, hogy a nyelv nem az „egyetlen”, hanem az „egyik” kapcsolódási pont az állampolgár és a nemzet között. Az alapító atyákat említve ő éppen ellenkező megállapítást tesz: alapításkor sem volt cél a kötelező egynyelvűség bevezetése, a nemzet kohézióját más tényezőkben határozták meg.⁴¹ A másik gyenge pont, amelyet több további szerző alapján helyesen megállapít Leibowicz, hogy a quebeci és a belga példa több szempontból sem összehasonlítható az USA helyzetével. Legfőbb érve az volt, hogy az USA spanyol ajkú állampolgárai nem törekednek saját autonómiára, politikailag teljesen integrálódnak a többségi társadalomba. A szeparatizmus vádjával illetni a kétnyelvű kezdeményezéseket teljesen tévútra viszi a nyelvi törekvések megítélését.⁴²

38 Fishman, Joshua A.: *Language and Nationalism: Two Integrative Essays*. Newbury House Publishers: Rowley, MA, USA, 1972.

39 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 528.

40 Stalker, James C.: Official English or English Only? *English Journal*, 1988/3. (77.) 18–23. Reprintben: Gallegos, 1994. English, i.m. 44–52.

41 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 529.

42 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 532–533. Kiemelés tőlem – G. B.

Az amerikai nyelvpolitika két pólusa

Amerikanizáció és „English Only”

A „tévút” bizonyos tekintetben beigazolódott. Több mozgalom is elindult az ELA hatására, amely az (amerikai) angol nyelv egyedüliségét tűzte zászlajára. Richard Ruíz úgy fogalmaz, hogy a „nyelv mint probléma” jelenik meg ezekben a mozgalmakban.⁴³ Leibowitz pedig egyenesen azt mondja, hogy a „nyelvet mint fegyvert” használják ezek a mozgalmak.⁴⁴

Az első, XX. század elején megerősödő amerikai identitástudatra épülő mozgalom az „amerikanizáció” (*Americanization*) volt.⁴⁵ Az Európa (különösen Közép- és Dél-Európa) felől nagy számban érkező bevándorlók egy részét könnyen befogadta az amerikai társadalom, azonban más része felé elég elutasító reakciók jelentek meg. A félelem a „messzi kultúrák” hatásaitól azt váltotta ki, hogy igény legyen az új állampolgárok kulturális hatásának „semlegesítésére” („neutralize”). A huszadik század első két évtizedében kialakuló mozgalom fő célja az volt, hogy az országba érkező külföldiek mielőbb „amerikaiak” legyenek. Azaz olvadjanak fel az akkori divatos kifejezéssel az „olvasztótégelyben” (melting pot). Érdekes módon a nyelv elég hamar a legérzékenyebb kérdések között jelent meg. Nem véletlen, hogy az angol nyelv elég gyorsan az állampolgárság kritériumává vált.⁴⁶ Az angol nyelv ismeretének elsődlegessége, azaz „English First”, az amerikanizációs mozgalom egyik mérföldkövévé vált. A mozgalom támogatói szerint ugyanis az újonnan érkező bevándorlók szocializációjának egyetlen útja a nyelvi egységesítés: a közös angol nyelv.

Tény, hogy a már korábban is említett gazdasági és pragmatikus okok miatt, külön erőszak nélkül is nyelvet vált az, akinek gazdasági vagy szocializációs érdekében áll. A XX. század második felére nyert tapasztalatok alapján azonban mi már láthatjuk, amit az akkori szerzők még nem láttak előre: a gyengébb kulturális kötődésekkel érkező bevándorlók gyorsabban, az erősebb hagyományokat őrzők lassabban, de a 3. generációra mind felveszik az angol nyelvet. Többnyire nyelvcserevel egynyelvűként, vagy ritkábban kétnyelvűként.

43 Ruíz, Richard: Orientations in Language Planning. *NABE Journal*, 1984/8. 15–34.

44 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 533.

45 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 533–534. Lásd a továbbiakban is.

46 Már az 1905-ben előterjesztett és 1906-ban elfogadott *Neutralization Act*ben megjelenik a nyelvi kritérium, mint arra korábban is utaltam.

Az európai bevándorlóktól viszont élesen meg kell különböztetni a nyelvhez való kötődésük tekintetében a spanyol ajkú lakosságot, mert ott a nyelvcseré sokkal lassabb – sőt ott, ahol „tömbben” élnek, nincs is. Mielőtt azonban időben túlságosan is előre ugrunk és a szociolingvisztika területére tévedünk, kanyarodjunk vissza egy gondolat erejéig még az amerikanizáció mozgalmára.

A század közepére az – egyébként egyre radikálisabbá váló – amerikanizációnak két ága volt megfigyelhető.⁴⁷ Az egyik egy békésebb ág, amely a bevándorlók gazdasági helyzetére és jólétére koncentrált – ezzel célózva az ő mind teljesebb integrációjukat, beleértve a nyelvet is. Az angol nyelv elsajátítása ugyanis lassan már nem volt elég: aki állampolgár szeretett volna lenni, az jobb, ha elhagyja az anyanyelvét teljesen. A mozgalom másik ága jelentősen radikálisabb, mondhatjuk, hogy militáns nacionalizmussá vált. A nyelv lassanként az ideológia része lett, hiszen a mozgalom a bevándorlókkal szemben meg akarta védeni a közös nyelvet (is). Bár ez szövetségi szinten nem jelent meg ilyen karakteresen, de helyi szinten sokfelé kapott állami támogatást. Talán szövetségi szinten – mintegy ellensúlyként – ezért is jelent meg a 60-as években a kétnyelvűség támogatása.

Az ELA után felerősödő nyelvi mozgalmaknak tehát volt mire alapozniuk. Az egyik nagy tapasztalat, hogy a nyelvet könnyen lehet „fegyverként” használni és a nyelv védelmének zászlaja alatt radikális egynyelvűsítést lehet folytatni. A második világháború véres tapasztalatai és az emberi jogi mozgalmak után azonban a módszerek változtak, finomodtak.

Az úgynevezett „English Only” és az „Official English” mozgalmak között is a radikalitás volt a különbség. A mérték azonban nem a fizikai agresszióban volt mérhető, mint a második világháború előtt, hanem inkább a jogi szabályozás szigorában.⁴⁸ Az előbbi – nevezzük úgy – felfogás sokkal restriktívebb: az angol nyelvet képzeletben el egyedülként, amely kifejezi az amerikai állampolgárok közötti köteléket. A kizárólagossága miatt könnyebben félre is értelmezhető, hiszen oda vezethet, hogy nyilvános helyeken (köztereken, hivatalok előtt) csak az angol nyelvet lehet használni. Ez könnyen átlendülhet – a történelmi tapasztalatok alapján – idegengyűlöletbe. Az egynyelvű angol környezet így a gyarmati időkre emlékeztet.⁴⁹

Az „Official English” mozgalom azonban egy sokkal „puhább” nyelvi dominanciát kívánt megvalósítani. A célja ugyanaz volt, mint az ELA-é: legyen az angol nyelv a szövetség hivatalos nyelve. Ez azonban szimbolikus jelentőségű aktus csupán: az angol már így is *de*

47 Leibowicz, 1984. The Proposed English Language Amendment, i.m. 535.

48 Stalker, 1988/3. i.m. (77.), Reprintben: Gallegos, 1994. English, i.m. 44.

49 Pac, Teresa: The English-Only movement in the US and the world in the Twenty-First Century. *Perspectives in Global Development and Technology*. 2012/11. 202.

faco hivatalos nyelv, tekintettel arra, hogy a törvényhozás és a szövetségi végrehajtás munkanyelve is az. A jogi védelem (azaz a törvényerőre emelés) csupán az összetartozástudat kifejezése lenne. A másik mozgalommal szemben viszont ez nem jelentene nyelvi jogkorlátozást a privát-szférában. A hivatalos nyelvi státus tulajdonképpen így elismerése lenne az angol nyelv kulturális értékének és társadalmi kötőerejének.⁵⁰ Ez a mozgalom az 1986-os kaliforniai hivatalos nyelvi módosítást követően jelent meg. Erről külön fejezetben fogok még később szólni. Nem véletlen, hogy – a „polgárjogi” mozgalom tapasztalataival a háttérben – erős jogi háttérrel jelent meg. Fontossá vált, hogy a nyelvi szabályt megfogalmazó jogi norma a bíróság előtt is megállja a helyét.

Összességében érdekes mérleget vont Elliot L. Judd⁵¹, aki összegezte az ELA körüli politikai vitákat és megállapította, hogy a történelmi érvek a nyelvek beolvasztása mellett és ellen, valamint az egynyelvűség mellett és ellen nem hoztak igazi eredményt. Az angollal, mint az alapításkor leginkább használt nyelvvel szemben természetesen megjelentek azok az érvek is, hogy az USA különböző nagy háborúiban mennyi más nyelvű katona harcolt azért, hogy a szövetség olyan legyen, amilyennek ma ismerjük. Ugyanígy a demokrácia alapvető intézményeivel kapcsolatban (mint például a törvényhozás, választójog) a rendeltetészerű, de akár többnyelvű működés-e a fontos, vagy a nemzeti identitástudat kifejezése akár az egynyelvűség útján is. Nem lehet tehát egykönnyen eldönteni, hogy az egynyelvűség és hivatalos angol érvei valóban kellően stabilak-e a történelmi tapasztalatok fényében.

Egy ésszerű alternatíva: „English+”

A hivatalos nyelv kérdése tehát attól függetlenül, hogy tagállami szinten több szimbolikus szabály létezik, aktuális maradt. A fennmaradó vita, ami látható a fejezet elején bemutatott 2017-es törvényjavaslaton is, tulajdonképpen az, hogy a szövetség az amerikai identitáshoz köti-e a nyelvet, vagy sem.

Az ötvenes-hatvanas évektől megfigyelhető volt egy tendencia az amerikai nyelvi problémák kezelésében Richard Ruíz, a Wisconsin-Madison Egyetem kutatója szerint.⁵² A század

50 McCloe Stein, Sharon – Zall, Barnaby W.: Legal Background and History of the English Language Movement. In: Adams, Karen L. – Brink, Daniel T.: *Perspectives on Official English – The Campaign for English as the Official Language of the USA*. Mouton de Gruyter: Berlin – NY, 1990. 261–262.

51 Judd, Elliot L.: The Federal English Language Amendment: Prospects and Perils. In: Daniels, Harvey A. (szerk.): *Not Only English. Affirming America's Multilingual Heritage*. National Council of Teachers of English: Illinois, 1990. 39–40.

52 Ruíz, 1984. Orientations, i.m. 20–31.

első felében a „*nyelv, mint probléma*” volt jelen. Ezt a feszültséggel teli helyzetet oldotta fel a hatvanas-hetvenes években a „*nyelv, mint jog*” tendencia. A nyelvhasználat jogi értelemben (sőt egyre inkább alapjogi értelemben) való kezelése jelent meg a nyelvi programok állami támogatásában, a többnyelvű oktatáshoz való hozzáférésben, valamint a nyelvi alapon való megkülönböztetés egyre erőteljesebb korlátozásában. Ruíz szerint ez nemcsak formális nyelvvédelem maradt, amely bírósági eljárásokban, közigazgatási döntésekben valósult meg, hanem a személyes szabadságot is érintette. A nyelv jogi kérdésként való kezelése azonban visszafelé tekintő, hiszen mindig reagál valamilyen korábban történt helyzetre, egy megfelelőnek tartott állapotot konzervál. A nyelvpolitika jövőjébe azonban nem néz. Ahhoz a „*nyelvre mint erőforrásra*” (resource) kell tekinteni. A nem-angol nyelvet beszélő állampolgárok nem problémát és jogi kérdést kell jelentsenek, hanem kulturális, gazdasági és politikai értéket. Előnye, hogy ha anyanyelvén szólítják meg a polgárt, ő jobban kapcsolódik az ország egészének működéséhez, ami így közös érdek. A nyelv mint erőforrás a domináns és alárendelt nyelvek között, valamint a többségi csoport és a kisebbségi csoportok között is egyensúlyt tud teremteni.

Az angol nyelvű többség jellemzően egynyelvű és alig tanul idegen nyelveket.⁵³ A nyolcvanas évek elején propagált angol egynyelvűséggel szemben szólalt meg akkor egy civil szervezet. 1985-ben a *Spanish American League Against Discrimination*⁵⁴ megfogalmazta az „*English Plus*” programot, amely nyíltan az ellenpontja kívánt lenni az „*English Only*” mozgalomnak. Célja az oktatásban való kétnyelvűség támogatása, valamint az idegen nyelvek tanulására és így elfogadására való ösztönzés. A programot kitaláló szervezet nevében is metaforát jelent, hiszen a kezdőbetűiből származó mozaikszó (SALAD) utal a század második felének nagy amerikai identitás-keresési vitájára: olvasztótégelyként (*melting pot*) vagy salátástálként (*salad bowl*) kell-e tekinteni a multikulturális és többnyelvű amerikai társadalomra? Ez utóbbi arra utal, hogy a nyelv és az amerikai identitás között inkább származékos kapcsolat van, mint közvetlen, így az eltérő kultúrájú és nyelvű népek az önazonosságuk feladása nélkül is szerves részei tudnak lenni az amerikai társadalomnak. Mindebbe bele lehet érteni az őshonos indiánokat, csendes-óceáni népeket és a latinókat is. Megjegyzem, az egynemzetiségű és többnemzetiségű állam dilemmája nem (vagyis nem csak) amerikai jelenség. Kántor Zoltán európai filozófusokat nagy számban sorol fel, akik ehhez a problémakörhöz kapcsolódóan már a francia felvilágosodástól kezdve írtak – mindkét oldal mellett és ellen érvelve.⁵⁵

53 A felsőoktatásban való idegennyelv-tanulás problémája és elégtelensége is visszatérő témája a szakirodalomnak. Lásd pl: Sigsbee, David L.: Why Americans don't study foreign languages and what we can do about that. *New Directions For Higher Education*. 2002. 45–52.

54 Az NGO ma is működik, Floridai székhellyel: www.saladonline.org

55 Kántor Zoltán: *A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Osiris: Budapest, 2014. 57–63.

Az English+ program a kétnyelvűség oldaláról közelíti meg a nyelvhasználatot. Azt feltételezi, hogy az angol nyelv megfelelő szintű ismeretét minden amerikai állampolgár eléri. Emellett viszont más nyelvet is elsajátít, amely lehet akár tanult idegen nyelv, vagy a saját anyanyelve.

Az English+ első programszerű megjelenése 1989-ben volt, amikor közel ötven civil szervezet aláírásával⁵⁶ megjelent egy vitairat *English Plus: Statement of Purpose* címmel az *English Plus Information Clearinghouse* (EPIC) kiadásában.⁵⁷ Ez a dokumentum egy törvényhozási határozat vagy egy nemzetközi (vagy EU-s) jogi norma formáját kölcsönözve egy díszes és hosszú preambulumból, valamint nyolc pontból áll. Az egész szöveg tulajdonképpen két nyelvi családot vázol fel: elsősorban az angolt, mint a szövetség közös nyelvét, másodsorban az őshonos (*indigenous*) nyelveket. E kettőt azonos fontosságúnak deklarálja és ösztönzi az USA döntéshozóit, hogy a kétnyelvűséget támogató programokat folytassák, valamint a kirekesztő programokat – mint például nevesítetten az English Only-t – korlátozzák vagy szüntessék meg.

Az English+ úgy tűnik, nem maradt egy irodalmi eszme. Továbbélését mutatja az, hogy – hasonlóan a hivatalos nyelvi kezdeményezésekhez – ez is meg-megjelenik a törvényhozás előtt. Mindenesetre, talán a befogadásra ösztönző célkitűzései miatt, több sikert tud elkönyvelni.

Ahogy ezt a fejezetet egy – szimbolikus jelentőségű – parlamenti irománnyal kezdtük, fejezzük is be hasonlóan, egy 2001. január 3-án elfogadott alsóházi határozattal. 2001. február 13-án Rob Portman, Ohio állambeli republikánus alsóházi képviselő benyújtott egy határozati javaslatot a parlament elé, amelyre English Plus határozatként (*English Plus Resolution*) hivatkoznak.⁵⁸ A dokumentum az USA kormányának szól, és kifejezi a parla-

56 Az aláírók voltak: American Civil Liberties Union, American Jewish Committee, American Jewish Congress, Caribbean Education and Legal Defense Fund, Center for Applied Linguistics, Chinese for Affirmative Action, Coloradans for Language Freedom, Committee for a Multilingual New York, Conference on College Composition and Communication, Christian Church (Disciples of Christ), El Concilio de El Paso, Haitian American Anti-Defamation League, Haitian Refugee Center, Image de Denver, IRATE (Coalition of Massachusetts Trade Unions), Mexican American Legal Defense and Educational Fund, Michigan English Plus Coalition, META (Multicultural Education, Training, and Advocacy) Inc., National Association for Bilingual Education, National Coalition of Advocates for Students, National Council of La Raza, National Puerto Rican Coalition, New York Association for New Americans, Organization of Chinese Americans, Spanish-Speaking/Surnamed Political Association, Stop English Only Committee of Hostos Community College, Teachers of English to Speakers of Other Languages. Letöltés helye: www.languagepolicy.net/archives/EPIC.htm; letöltés ideje: 2019. 05. 01.

57 Reprint formában megjelent: Gallegos, 1994. i.m. 24–27., valamint: Letöltés helye: www.languagepolicy.net/archives/EPIC.htm; letöltés ideje: 2019. 05. 01.

58 H.Con.Res.28 — 107th Congress (2001–2002). Letöltés helye: www.congress.gov, lásd még: www.languagepolicy.net/archives/HCR9.htm; letöltés ideje: 2019. 05. 01.

ment elkötelezettségét mindazon elvek mellett, amelyeket az előbb az English+ program-ban említettem.

A határozati pontok közül⁵⁹ a harmadik különösen érdekes, ugyanis nevesíti azokat a különleges anyanyelvi közösségeket, akik számára a nyelvvédelem fontos: a bennszülött (indián) amerikaiak, alaszkaiaiak, hawaiiak és „más Amerikában születettek”. Ez utóbbi fordulat miatt lesz különösen talányos ez a határozat, hiszen a spanyol ajkúakat messziről kerüli a szöveg. Nem véletlenül: a bevándorlási kérdést közvetlenül nem is akarja érinteni. Összességében mégis pozitív üzenetet hordoz ez a szöveg a spanyolajkú lakosság számára is, különösen azzal, hogy leszögezi: az angol nyelv dominanciáját semmilyen veszély sem fenyegeti, így szövetségi szinten deklarált hivatalos nyelvre sincs szükség.

Ha a Képviselők Háza ezt egyszer kimondta, akkor miért nyújtottak be ezzel teljesen ellentétes törvényjavaslatot, mint arra a fejezet elején hivatkoztam? Véleményem szerint e kérdésben az ellentmondás csak látszólagos. A hivatalos nyelvi törvényjavaslat ugyanolyan szimbolikus üzenet, mint ez a szöveg. Mindkét dokumentum tulajdonképpen politikai nyilatkozat, amely egy folyamatban lévő vitának a leképeződése. A vita gyakorlatilag addig tart, ameddig különböző nyelveket beszélő emberek élnek az Amerikai Egyesült Államokban. A domináns nyelv uralkodó státusát pedig nem lehet törvényben az örökkévalóság számára rögzíteni. A latin sem domináns nyelv ma már.⁶⁰

Következtetések

Az Amerikai Egyesült Államok nyelvjoga egészen sajátos vonásokat mutat. Ezek mind a történelmi előzményekből, mind pedig az angolszász jogi gondolkodásból adódnak. A soknyelvű szövetségi államban a spanyol ajkú hispán közösség emelkedik ki mind

59 Az English Plus Resolution határozati pontjai:

„(1) encourage all residents of this country to become fully proficient in English by expanding educational opportunities and access to information technologies;

(2) conserve and develop the Nation's linguistic resources by encouraging all residents of this country to learn or maintain skills in languages other than English;

(3) assist Native Americans, Native Alaskans, Native Hawaiians, and other peoples indigenous to the United States, in their efforts to prevent the extinction of their languages and cultures;

(4) continue to provide services in languages other than English as needed to facilitate access to essential functions of government, promote public health and safety, ensure due process, promote equal educational opportunity, and protect fundamental rights; and

(5) recognize the importance of multilingualism to vital American interests and individual rights, and oppose 'English-only' measures and other restrictionist language measures.”

60 Lásd még: Pac, 2012. The English-Only movement, i.m. 205.

lélekszámában, mind pedig a nyelvhasználathoz való kapcsolatában. A különbségek azonban jelentősek. Az amerikai hispán kisebbség egészen sajátos jelenség. Nem szabad minden feltétel nélkül az európai kisebbségek és nyelvek védelmével összehasonlítani mindazt, amit az előbbi oldalakon olvastunk. Még akkor sem, ha folyamatos késztetést érzünk erre.

Egyrészt azért nevezhetjük egyedülállónak a latínók helyzetét, mert egyszerre beszélünk olyan kisebbségről, akik az észak-amerikai kontinens európai felfedezésétől kezdve jelen vannak, másrészt (főleg a déli tagállamokban) a mexikói–amerikai háborút követő békeszerződés részeként kerültek egy másik ország fennhatósága alá, és egyszerre bevándorló közösség, akik ma is a legnagyobb számban érkeznek az Egyesült Államok területére.

A másik sajátos vonása az amerikai hispán népcsoportnak az elhelyezkedésük: az egész szövetségi állam területén élnek. Földrajzi eloszlásukban megtaláljuk a tradicionális és az új célterületeket, azonban a spanyol nyelv gyakorlatilag az egész országban jelen van. Magának a latínó népcsoportnak az összetétele is állandóan változik. Az USA déli államaiban tömbökben élnek, míg az ország középső és északi részén kisebb-nagyobb csoportokban, urbánus és vidéki területeken vegyesen. A latínó lélekszám azonban országosan folyamatosan emelkedik, amely egyrészt a belső természetes népszaporulatnak, másrészt az állandó bevándorlásnak köszönhető.

Ez csak pár olyan jellemző, amely arra mutat, hogy ilyen sajátosságokkal rendelkező népcsoportot ne is keressünk Európában. Egy-egy tulajdonságuk hasonlíthat csupán Európa egy-egy országának nyelvi közösségeire. A USA méretei és szövetségi államformája miatt azonban nem Európa egyes országaival külön-külön, hanem legalább az Európai Unióval, vagy akár az Európa Tanács tagállamaival lehet összehasonlítani. Annak ellenére állítom ezt, hogy a legújabb kori történelemben is megjelennek párhuzamok – mint például a szlovák nyelvtörvény és az English Only mozgalom.⁶¹

Ezek a nagy földrajzi és társadalmi különbségek természetesen a nyelvekre is kihatnak. Az európai nyelvi közösségek az amerikai spanyolajkú népcsoporthoz képest földrajzi elhelyezkedésükben és demográfiai mutatóikban is sokkal statikusabbak, azonban nyelvi sajátosságaik és az ahhoz kapcsolódó jogi szabályozás éppen ellenkezőleg. Az európai nyelvi sokszínűség kifejezetten sok összetevőből áll. Ilyen például az, hogy több száz (vagy ezer) éve honos nyelvek élnek itt egymás mellett, és másodsorban pedig az, hogy bevándorlók (vagy vendégmunkások) által hozott nyelvek is jelen vannak – bár jelentősen kisebb mértékben, mint az USA-ban. A kép tehát bizonyos szempontból fordított: a nyelv védelme Európában sokszor a megszűnés határán lévő kisebbségi kultúrák védelmét is jelenti, államonként eltérő módon.

61 Kontra Miklós: Szlovákiában szlovákul – Amerikában angolul. *Válóság*, 1997/5. 60–72.

Mégis fel lehet fedezni olyan vonásokat, amelyek tapasztalatul szolgálhatnak még a Kárpát-medencei nemzeti közösségek számára is.

(1) Ilyen elsősorban az a nyelvvédelmi politika, amely hatékonyan és a nyelvvédelem célját figyelembe véve tesz különbséget nyelv- és nyelv között. Az USA szövetségi joga – és hasonlóan több tagállam is – kiemelt védelemben részesíti az őshonos nyelveket. Jó példaként szolgál a megmaradt amerikai indián nyelvek és a hawaii őshonos nyelv védelmére hozott jogvédelmi rendszer, amely lélekszámtól függetlenül magas szintű védelmet biztosít az egyébként kihalófélben lévő nyelvek számára. A nyelvvédelem szimbolikája is fontos: az őshonos nyelvek az országban élő őshonos közösségek identitásának egyik legfontosabb eleme. Mivel az állam felismerte ezen közösségek kulturális értékét, a nyelvük védelme útján is megpróbálja megmaradásukat elősegíteni. Az állam e tekintetben kifejezetten proaktív.

Más a helyzet a spanyolajkú és más nyelvű bevándorló közösségek nyelveivel. Itt az állam nem megy elébe a nyelvi jogok garantálásának. Sokkal inkább egy pragmatikus figyelmet észlelek abban, hogy azokon a pontokon avatkozik csak be szabályozással, ahol ennek relevanciája van. Ilyen elsősorban az oktatás és az egészségügy.

Az állam tehát hatékonyan tud különbséget tenni őshonos közösség és bevándorlócsoporthoz között. Nem vonja egy egységes „kisebbség” kategória alá ezeket, hanem a célokat, funkciókat veszi előtérbe és e szerint alakítja ki a jogi környezetet is.

(2) Az Egyesült Államokban a nyelvek igen erős versenyben vannak. Az elmúlt két évszázadban jelentős hatások érték a különböző nyelveket, amelyeket itt használtak. Bár ebben az állandó versengésben az angol nyelv szinte folyamatos dominanciában volt, mégsem tudta azokat a nyelveket megtörni, amelyeket valóban beszélni akart egy közösség. A korábban bemutatott „bevándorló nyelvek” között a német és a francia jelentősen visszaszorult, és mára szinte csak a nyomait találjuk az egykori szerepének. A spanyol nyelvvel azonban nem bír el az angol dominancia. A spanyolajkú hispán közösség olyan erősen kötődik az anyanyelvéhez, hogy gyakorlatilag megkerülhetetlenné teszi mind tagállami, mind szövetségi szinten a nyelvvédelmi mechanizmus létrehozását.

(3) Az USA nyelvpolitikája különösen az elmúlt 100-120 évben jelentős kilengéseket mutat. Megfigyelhettünk nyitott és a kisebbségeket, bevándorlókat előnyösen értő időszakokat, de ugyanígy az egységes amerikai identitást erősítő kisebbségellenes fellángolásokat is. Az USA nyelvpolitikájának számomra nagyon pozitív vonása, hogy szembe mer nézni az elmúlt század eseményeivel. Folyamatosan gyűjtik és elemzik a társadalmat, különösen a bevándorlókat érintő adatokat – a legapróbb társadalmi változásokról is tengernyi adat áll a kutatók rendelkezésére. Az amerikai identitás és a nyelvek kapcsolatát is alaposan

feltárták a kutatók, mégsem beszélhetünk a társadalomban egységesen megítélt kérdésről. Főleg politikai közegben ma is napirenden tartott kérdés az államnyelv hiánya, amint azt a legutóbbi benyújtott törvénymódosítási javaslaton is láttuk. A szövetségi döntéshozatal mindezek ellenére mégis higgadt és egyértelműen türelmes nyelvi kérdésekben, bölcsen belátva, hogy egyrészt az angol nyelv dominanciáját jelenleg nem veszélyeztetni semmi, másrészt az angol nyelv szövetségi államnyelvvé deklarálása csak társadalmi feszültségeket szülne, valós előnyöket nem hozna. Azt is megfigyelhettük az előző oldalakon, hogy mára a kisebbségi nyelvek sokkal inkább mint „erőforrások” jelennek meg a tudományos és politikai közéletben, mintsem akadályok. A XXI. századra a nyelv kulturális értéként való elismerése az egyik fontos hozzájárulás a nyelvi versenynek.

(4) Az USA-ban használt kisebbségi és bevándorló nyelvek védelmében mind az állami, mind a nem állami szereplőknek megvan a maga szerepe. A történeti előzményekből is láthattuk, hogy mind a többnyelvűség, mind az egynyelvűség oldalán megjelentek nagyhatású civil szereplők, amelyek – akár egy kereset benyújtásával, akár egy helyi népszavazás kezdeményezésével – történelemalakító hatásokat tudtak elérni. Elég csak a Lau v. Nichols-ügyre gondolni, amelyet általános iskolai diákok szülei kezdeményeztek, és végül szövetségi szinten alakította át az oktatáspolitikát és tette az államot a többnyelvű oktatásra befogadóbbá.

RESUME

Krisztián MANZINGER

**Constructive Dialogue or Parallel Monologues?
Minority Questions in the 2014–2019 Term
of the European Parliament**

The European Parliament, due to the direct election of the MEPs, is an institution that is more willing to represent the interests of European national minorities and regional communities than other EU bodies. During the 2014–2019 term, various questions of national minorities were discussed in the Minority Intergroup, an informal but officially recognized group of MEPs, and also in some committees of the Parliament. Individual MEPs, either alone or together with other colleagues, organized events and conferences on minority topics. However, the EU generally is reluctant when it comes to questions on national minorities. The plenary of the European Parliament, however, did adopt important resolutions on the matter during this term, and urged the European Commission to create an EU legal framework for protecting national minorities. Events, conferences, and resolutions have not led to a break-through; but even keeping the issue on the agenda is a success in a milieu that is often hostile to discuss minority problems because it sees them as offences to national sovereignty. Nevertheless, important steps forward are needed to secure a more just, equal and citizen-friendly Europe; this is where discussions on minority issues within the EP for instance, could foster improvement.

István CSERNICSKÓ

**Ukraine's International Obligations in the Field of Mother Tongue
Medium Education of Minorities**

On September 5, 2017, the Verkhovna Rada (Parliament) of Ukraine voted for the Ukrainian Law “On Education”. Around Article 7 of the Law, discussions broke out, which gradually turned into one of the most acute conflicts in both internal political life and the external relations of Ukraine. The conflict rose from an internal to an international level

when Hungary blocked the organization of high-level political meetings between Ukraine and NATO. The present paper examines Ukraine's obligations in the field of mother-tongue-medium education of minorities. Kyiv had assumed such obligations with the ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages and the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Based on the official reports of the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities and the Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages of Council of Europe bodies from 2017, the paper also examines how Ukraine fulfils its international obligations in this area.

Tibor TORÓ – Erika KESZEG

**Hungarian Language Teaching Beyond the Borders
of the Hungarian Educational System.
Facultative Hungarian Language Classes in Romania**

Although in Romania most Hungarian children study in Hungarian language schools, the state ensures the right for Hungarian ethnic minority children enrolled in Romanian language public schools to also study Hungarian language and literature as an elective subject. In the 2017/2018 academic year there were around 1700 pupils in 64 locations taking part in Facultative Hungarian language classes. The elective language teaching reveals a mixed picture both in terms of the nationality and language proficiency of pupils and of teachers' considerations. The main objective of the paper is to present this mixed picture and to analyse the main ideologies and problems influencing teaching practices and their practical consequences. The first part of the study presents the legal framework and relevant quantitative data, and then it outlines a possible typology of elective classes. The second part of the paper analyses three main classroom practices, and the related ideologies of the teachers.

Krisztián RÁKÓCZI

Municipal Elections in Slovakia. Landslide Victory of Independent Candidates, Hungarians Results Beyond Expectations

Municipal elections were held in Slovakia in November, 2018. Independent candidates achieved an overwhelming success thanks to the fact that, after the governmental crises, belonging to a political party became negatively marked. Neither right wing parties in the opposition, nor the liberal candidates were not able to benefit from the situation, however, the further weakening of Smer improved conditions for them. The Hungarian voters' have turned away from politics, and their distrust of political parties has been obvious over several previous elections. This long lasting negative tendency, that many Hungarians keep themselves away from the elections, seems to be continuing. The Party of the Hungarian Community still has a very strong local embeddedness, and managed to keep the majority of those municipal positions that were controlled by them over the years. The Most-Híd party's performance was somewhat weaker in Hungarian populated areas than that of the Party of the Hungarian Community, however, the ethnically mixed party was more successful at the national level.

Balázs Szabolcs GERENCSÉR

Ready! Set! Speak! Competing Dominant and Heritage Languages in The USA

The paper examines issues of US language policy. Does the US have an official language? If not, why not? The study tries to find the answer by reviewing the specificities of the American Constitution. It illustrates the specific language situation in the US with historical examples. The author argues that the regulation of native languages differs significantly from that of 'colonial' and 'immigrant' languages. The former is expressly protected by federal law, while there is some kind of competition between the latter. Finally, the paper looks for parallels between the American language policy and European (especially Central European) language policies in terms of the protection of indigenous languages, the impact of the Spanish language's special role, the recognition of the cultural and economic value of languages, and, finally, the role of non-governmental actors in language protection.

SZÁMUNK SZERZŐI

CSEERNICSZKÓ István

Nyelvész, egyetemi tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
és Pannon Egyetem

GERENCZÉR Balázs

Jogász, egyetemi docens, PPKE JÁK, Közigazgatási Jogi Tanszék,
Erekly István Közjogi Kutatóközpont

KESZEG Erika

Nyelvész, Sapientia EMTE, Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok;
Bálványos Intézet

MANZINGER Krisztián

Jogász, egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

RÁKÓCZI Krisztián

Politológus, tudományos munkatárs, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

TORÓ Tibor

Politológus, szociológus, Sapientia EMTE,
Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok; Bálványos Intézet